

Masteroppgave

Det Norske Misjonsselskaps misjonsarbeid på Madagaskar – Etableringen av en selvstendig kirke

Torunn Ness

Studium: Kulturmøte

Antall ord: 33 679
(hvorav 2 213 i Appendiks)

Sammendrag

Denne masteroppgaven er en studie av misjonsarbeidet til Det Norske Misjonsselskap på Madagaskar og etableringen av Den gassisk-lutherske kirke (Fiangonana Loterana Malagasy) i 1950. Kirken ble stiftet i samarbeid med de to øvrige lutherske misjonene på Madagaskar, Den forente kirke og Den lutherske frikirken i Amerika.

Jeg undersøker hvordan Det Norske Misjonsselskaps ledelse i Norge og misjonærene på Madagaskar forholdt seg til prosessen for å etablere kirken, og hvordan de bidro til å overdra stillinger og ansvar til kirkens gassiske prester og ansatte i løpet av 1950-tallet, og på den måten bidro til reelt gassisk selvstyre i kirken. Ledelsen i Norge og misjonærene var uenige i spørsmål knyttet til disse prosessene, herunder betydningen økonomisk selvhjelp. Ledelsen var positiv til å etablere en selvstendig kirke, mens misjonærene ønsket å holde igjen utvikling.

Summary

This thesis focuses on the mission work of the Norwegian Lutheran Mission in Madagascar and the establishment of the Malagasy Lutheran Church (Fiangonana Loterana Malagasy) in 1950. The Malagasy Lutheran Church was established as a joint effort between the Norwegian Lutheran Mission, the Evangelical Lutheran Church, and the Lutheran Free Church/Lutheran Board of Mission.

I analyse how the board of the Norwegian Lutheran Mission and the missionaries that worked in Madagascar contributed to the establishment of the church and promoted the transition of power to the Malagasy pastors and leaders. The parties disagreed on whether economical self-reliance should be a prerequisite for autonomy.

INNHold

Sammendrag	i
Takk	iii
Forkortelser	iv
1 Innledning	1
1.1 Problemstilling	1
1.2 Tidsmessig og geografisk avgrensning	3
1.3 Kilder og metode	4
1.4 Tidligere forskning	15
1.5 Sentrale begreper	23
1.6 Oppbygging av oppgaven.....	26
2 Bakgrunn og kontekst.....	26
2.1 Madagaskar og møtet med kristen misjon.....	26
2.2 Det Norske Misjonsselskap blir til	28
2.3 Det Norske Misjonsselskap starter virksomhet på Madagaskar.....	28
2.4 Samarbeid og konkurranse	33
2.5 Det Norske Misjonsselskaps arbeidsområder på Madagaskar	36
2.6 Kjønnsdelte arbeidsoppgaver	39
2.7 Organisatorisk utvikling	42
2.8 Oppsummering	47
3 Konstitueringen av en selvstendig kirke – perioden 1944-1950.....	48
3.1 Prosessen fram mot generalsynoden	49
3.2 Regelen om økonomisk selvhjelp	61
3.3 Motstanden blant misjonærene.....	71
3.4 Oppsummering	78

4	Fram mot en uavhengig kirke – perioden 1950-1961	79
4.1	Endringer i misjonsarbeidet	80
4.2	Arbeidet for å overlate ledelse og ansvar til de gassiske medarbeiderne og kirkemedlemmene.....	85
4.3	Oppsummering	93
5	Konklusjon	93
6	Kilder og litteratur	97
6.1	Trykte kilder	97
6.2	Referert litteratur	100
6.3	Fra internett	103
	Appendiks	104
	Oversikt over misjonærer på Madagaskar Innland og Øst-Madagaskar i perioden.....	104

Takk

Det er fint å kunne sette sluttstrek for oppgaven om norsk misjonsarbeid på Madagaskar. Gjennom prosjektet har jeg fått innsikt i en sektor jeg ikke kjente fra før. Jeg kan litt mer nå.

Jeg vil først og fremst takke min veileder Inger Marie Okkenhaug for stor tålmodighet, for oppmuntrende og konstruktive tilbakemeldinger, for alle litteraturinnspill som har hjulpet meg til bedre innsikt, og for å ha invitert meg med på inspirerende, faglige arrangementer.

Jeg ble godt mottatt i Misjons- og diakoniarkivet på VID i Stavanger. Takk til Gustav Steensland som introduserte meg til arkivet og ga en god innføring i misjonsteori, og til Bjørg Bergøy Johansen som tilrettela det praktiske for meg under oppholdet.

Tusen takk til Gunvor og Tora som har holdt ut med meg i en intens innspurt i høst.

Forkortelser

ELC	Evangelical Lutheran Church, Den forente kirke
FFMA	Friends' Foreign Missions Association – kvekermisjonen
FLM	Fiangonana Loterana Malagasy, på norsk Den gassisk-lutherske kirke
LBM	Lutheran Free Church/Lutheran Board of Mission, Den lutherske frikirken i Amerika
LMS	London Missionary Society
MPF	Mission Protestante Francaise
NMS	Det Norske Misjonsselskap

1 Innledning

Denne masteroppgaven i kulturmøte er en historisk studie av etableringen av Den gassisk-lutherske kirke (FLM, etter kirkens gassiske navn: Fiangonana Loterana Malagasy). De europeiske og amerikanske misjonsselskapenes virksomhet rundt om i verden, må sies å være møter mellom forskjellige kulturer, med stor påvirkning både på de som kom og samfunnene de kom til.

Tre lutherske misjoner var virksomme på Madagaskar rundt midten av forrige århundre; Det Norske Misjonsselskap (NMS), en frivillig organisasjon med forankring i Den norske kirke, og to amerikanske kirker, Evangelical Lutheran Church (ELC) og Lutheran Free Church/Lutheran Board of Mission (LBM). FLM ble etablert på basis av misjonskirkene som ble til gjennom misjonsarbeidet til disse tre misjonsselskapene. Det er først og fremst NMS, selskapets virksomhet på Madagaskar og de prosessene som ledet fram mot en selvstendig luthersk kirke som er tema for studien. De amerikanske kirkenes misjonsarbeid ligger utenfor rammen av denne oppgaven.

1.1 Problemstilling

Diskusjonene som ledet fram til konstitueringen av kirken startet rett før andre verdenskrig. Krigen satte en midlertidig stopper for prosessen, men arbeidet kom i gang igjen mot slutten av krigen. Etter flere års arbeid der ulike modeller for den videre organiseringen av kirken ble foreslått, ble FLM konstituert på kirkens første generalsynode 5. november 1950. Kirken var fra da en selvstendig organisasjon, med egne organer og generalsynoden som øverste formelle myndighet. Misjonærene hadde fortsatt betydelig innflytelse i kirkens organer, så kirken var ikke selvstyrt og uavhengig fra etableringstidspunktet. Misjonærene hadde dessuten en dobbeltrolle; som misjonærer utsendt av NMS var de uavhengige av FLM. Samtidig fortsatte misjonærene i lederposisjoner i virksomhet som nå var underlagt FLM. Misjonen hadde dessuten betydelig innflytelse gjennom styring av den finansielle støtten som fortsatte etter at kirken var konstituert. Det foregikk en gradvis overføring av stillinger og ansvar til gassiske

prester og ledere over de neste tiårene, og først rundt midten av 1970-tallet ble kirken fullt ut selvstendig og overordnet misjonærene.¹

Målet for misjonen, uavhengig av hvilket land NMS opererte i, var å etablere en selvstendig og uavhengig lokal kirke, ledet av lokale medlemmer og prester, i tråd med misjonsteori som var utviklet på 1800-tallet av den britiske misjonsteoretikeren Henry Venn.² Misjonærene omvende lokalbefolkningen, opprette menigheter, utdanne prester og så gjøre seg selv overflødige. Strategien for å realisere dette var ideen om de tre «selv-er»: *selvforsørgende*, *selvstyrt* og *selvutbredende*. I praksis har det vist seg å være ganske vanskelig å realisere dette målet. For Madagaskars del ble det allerede i de første årene etter 1900 arbeidet for å stifte en selvstendig gassisk synode, på initiativ fra de gassiske prestene og ledere for menighetene. Synoden ble stiftet i 1902 og presten Hans Rabeony ble valgt til første synodeformann.³ Misjonærene på Madagaskar støttet framstøtet, men NMS' ledelse i Norge, daværende hovedstyre og generalsekretær Lars Dahle, avviste initiativet og vektla spesielt at menighetene ikke var økonomisk selvhjulpne, det vil si at de ikke var i stand til å finansiere virksomheten ved hjelp av egne inntekter, men var avhengig av støtte fra misjonen.

I 1940-årene var det fortsatt uenighet om hvorvidt tiden var inne, men nå var det flertallet av misjonærene som ville holde igjen, mens misjonsledelsen i Norge (og USA) presset på for å etablere kirken og realisere fullt selvstyre.

Ettersom målet for misjonen var så klar, er det interessant å undersøke hvorfor veien fram ble så omstendelig og konfliktfylt. Under begge synodeprosessene var Madagaskar koloni og underlagt fransk styre, men holdningene til kolonier og nasjoners selvbestemmelsesrett hadde endret seg rundt midten av århundret, hvilket trolig hadde betydning for at etableringen lyktes i 1950. Under andre verdenskrig var det vanskelige tider både i Norge og på Madagaskar, men kanskje i særlig grad for misjonærene som ble isolert fra Norge i store deler av krigsårene. Det ble stor avstand mellom forventningene til fredstiden og realitetene i etterkrigsårene, med de

¹ Edland, Sigmund og Kjetil Aano. «Madagaskar». I: Jørgensen, Torstein (red.) *I tro og tjeneste. Det Norske Misjonsselskap 1842-1992*. Bind 1 (Stavanger: Misjonshøgskolen, 1992), s. 430-431 – NMS og FLM inngikk en samarbeidsavtale som trådte i kraft 1. juli 1975, der kirkens egne folk fikk full råderett og misjonen ble integrert i kirken.

² Birkeli, Fridtjov. «Det Norske Misjonsselskaps historie: Madagaskar innland». I: Birkeli, Fridtjov, Emil Birkeli, Gabriel Nakkestad og Hans Magnus Bjåstad (red.) *Det Norske Misjonsselskaps historie i hundre år. Bind IV: Det Norske Misjonsselskaps historie: Madagaskar innland, Vest-Madagaskar, Øst-Madagaskar*. (Stavanger: Det Norske Misjonsselskap, Dreyer, 1949), s. 203.

Skeie, Karina Hestad. *Building God's Kingdom : Norwegian Missionaries in Highland Madagascar, 1866-1903* (Leiden: Brill, 2013), s. 200

³ Birkeli 1949:202

begrensninger som fulgte når en skulle reetablere samfunnet og gjenoppbygge det som var gått tapt. På Madagaskar skjedde i tillegg et opprør mot kolonistyret i 1947, som påvirket de utstasjonerte misjonærene og arbeidet deres mer direkte enn virkningene var i Norge.⁴ Perspektivene til hjemmeledelsen og misjonærene på Madagaskar var sannsynligvis forskjellige utfra de erfaringene de hadde med seg og de problemstillingene de opplevde som viktige i den situasjonen de befant seg.

Hovedproblemstillingen er hvordan NMS' ledelse i Norge og misjonærene stilte seg til en selvstyrt og uavhengig kirke da spørsmålet kom opp for andre gang, og hvordan de bidro i prosessen som ledet fram til generalsynoden i 1950. Kort oppsummert hadde hjemmeledelsen og misjonærene byttet posisjoner sammenliknet med synodesaken i 1903. Ledelsen i Norge gikk inn for etableringen av FLM, mens misjonærene strittet imot. Spørsmålet er hva som ligger bak de endrede standpunktene.

Jeg analyserer problemstillingen ved å undersøke følgende spørsmål:

Var hjemmeledelsens endrede standpunkt et brudd med de prinsipper og den linjen for etablering av synode som ble vektlagt i 1903? Dersom det var et brudd, hvilke faktorer veide i så fall tyngre enn selvhjelpsregelen i 1950?

Hva begrunnet misjonærenes endrede standpunkt? Hvilken oppfatning hadde misjonærene av gasserne og deres evner til å overta styringen av kirken, herunder hvilken betydning hadde økt nasjonalisme blant gasserne for misjonærenes holdninger?

Og i forlengelsen av dette, i hvilken grad bidro misjonærene til overføringen av stillinger og posisjoner, og dermed til reelt gassisk selvstyre, i FLM på 1950-tallet?

1.2 Tidsmessig og geografisk avgrensning

Undersøkelsen avgrenses til perioden 1944-1961. Misjonsprest på Madagaskar, Fridtjov Birkeli, holdt et foredrag på et uformelt misjonærmøte i påsken 1944 og presenterte sitt «*Forslag til endelig organisering av den lutherske kirke på Madagaskar*».⁵ Dette var det første

⁴ Natten mellom 29. og 30. mars 1947 brøt det ut opprør mot kolonistyret på Madagaskar. NMS ble direkte berørt av opprøret i tilknytning til sine aktiviteter i på den nordlige delen av misjonskretsen Øst-Madagaskar.

⁵ Edland og Aano 1992:371, 453

av en rekke forslag til konstitusjon⁶ for den framtidige lutherske kirken på Madagaskar. På generalsynodemøtet i september 1961 ble Rakoto Andrianarijaona valgt som FLMs første gassiske kirkepresident.⁷ Dermed ble en svært viktig milepæl nådd. Tautrekkingen mellom misjonærene og kirken fortsatte i årene fram til 1975. Innenfor rammen av en masteroppgave er det likevel for omfattende å behandle hele perioden fram til midten av 1970-tallet. Det er derfor også praktiske grunner til å avgrense perioden.

NMS' misjonsvirksomhet på Madagaskar var delt inn i tre geografisk adskilte og innbyrdes uavhengige misjonskretser. Madagaskar Innland var den største kretsen, fra hovedstaden Antananarivo⁸, nær sentrale myndigheter, og sørover høylandet. De andre kretsene dekket utkantstrøkene på kystene, Vest-Madagaskar og Øst-Madagaskar. Geografisk avgrenses oppgaven til å behandle Madagaskar Innland og Øst-Madagaskar. Det er praktiske grunner for dette når det gjelder omfanget av oppgaven. Jeg mener likevel at jeg vil få fram synspunkter både fra misjonærer som arbeidet i sentrale strøk og fra misjonærer som arbeidet i periferien. Alle distriktene i Madagaskar Innland var likevel ikke knyttet til store sentra, og det vokste fram større tettsteder og byer på kysten etter hvert. Synspunkter fra misjonærene på Vest-Madagaskar vil komme fram i diskusjonene på de felles norske misjonærkonferansene, som nettopp diskuterte de store sakene, så jeg mener at avgrensningen kan forsvares.

1.3 Kilder og metode

Kildegrunnet for denne studien er arkivmateriale fra virksomheten til NMS som er samlet i Misjons- og diakoniarkivet i Stavanger. Arkivet har holdt til hos VID vitenskapelige høgskole i Stavanger, som er deleid av NMS, men er midlertidig flyttet til Arkivenes Hus i Stavanger, i påvente av at VIDs nye campus blir ferdig i 2022.⁹ Misjons- og diakoniarkivet har også en avdeling i Oslo.

Kildene i Misjons- og diakoniarkivet er omfattende og består av mange forskjellige typer av skriftlig materiale, i tillegg til et betydelig foto- og filmmateriale. Dette arkivmateriale er svært godt organisert, og det var lett å finne fram i de ulike kildene da jeg var i arkivet. Omfanget av kilder og rammen for denne oppgaven, gjør det nødvendig å begrense kildegrunnet.

⁶ *Konstitusjon* betyr i denne sammenheng de grunnleggende lovene for kirken. Begrepet er så innarbeidet i kildene at jeg også velger å bruke det. Analogi fra statsretten, der konstitusjonen er landets grunnlov.

⁷ Ibid. s. 401

⁸ Jeg benytter dagens navn, i primærkildene brukes det tidligere navnet Tananarive

⁹ <https://www.vid.no/historisk-arkiv/>

Viktigste primærkilde i denne oppgaven er derfor referatene fra misjonærkonferansene på Madagaskar. Disse er gjort tilgjengelig for meg i digitalisert form med datafiler, og benyttede kilder er listet i avsnitt 6.1.

Misjonærkonferansene ble avholdt årlig for hver av misjonskretsene, og var øverste myndighet innen den enkelte krets i de saker som kunne avgjøres av misjonærene. Referatene fra misjonærkonferansene dokumenterte misjonærenes diskusjoner på konferansen og vedtakene som ble truffet. Referatene var ment for ledelsen i Norge, og i mange saker var det landsstyret som traff endelig beslutning. I tillegg ble referatene distribuert til de øvrige misjonskretsene på Madagaskar. Det ble også henvist til de øvrige misjonskretsenes referater, og saker av felles interesse hadde felles innledningsforedrag.

De gassiske medarbeiderne hadde ikke tilgang til referatene. I referatene gjengis diskusjonene ganske utførlig. Forskjellige synspunkter kommer fram, og ikke alle beslutninger var enstemmige. Enkelte saker var på et så tidlig stadium i saksbehandlingen eller av en slik art at misjonærene eksplisitt ikke ønsket å involvere de gassiske medarbeiderne. I tillegg er karakteristikker og vurderinger av de gassiske medarbeiderne, helt konkret angitt ved navn i enkelte tilfeller, ganske krasse og til dels svært nedlatende. Jeg tolker materialet slik at det holdes lite tilbake når misjonærene uttrykker sine meninger om gassere generelt, menighetene og medarbeiderne.

Årsberetningen fra misjonskretsen, og fra de enkelte misjonsdistrikter i kretsen, er en del av referatene, og gir viktig informasjon om situasjonen i året som gikk sett fra misjonærenes ståsted. Evangeliseringsarbeidet, det vil si forkynnelsen av frelsesbudskapet i Det nye testamentet i tråd med den luthersk tro, var det primære ved misjonsaktivitetene.¹⁰ Det ble ført statistikk over framgangen i evangeliseringen, blant annet målt ved statistikk over antall døpte og konfirmerte, samt endringer i antall kirkemedlemmer. Frelsen var en gave fra Gud som mennesket mottok gjennom personlig omvendning til kristendommen, og det var viktig for misjonærene at denne omvendelsen også ledet til en adekvat livsførsel. Årsberetningene inneholder informasjon for å følge med på dette, som statistikk over ekteskapsinngåelser og

¹⁰ Budskapet om Jesus Kristus i evangeliesskriftene i Det nye testamente: i kronologisk rekkefølge evangeliene etter Matteus, Markus, Lukas og Johannes.

informasjon om tilfeller der kirkemedlemmene og medarbeidere ikke levde opp til disse idealene, herunder hvilke tiltak som eventuelt ble iverksatt på grunn av dette.

Virksomhetens økonomiske side var også viet stor plass på konferansene. Alle virksomhetsområdene, eller arbeidsgrener som de kalles¹¹, hadde budsjettmessige konsekvenser både på drift og investeringer. Vedtak av budsjetter og etterskuddsbevilgninger var en viktig post på agendaen, og diskusjonene i tilknytning til budsjettene gir god oversikt over økonomien. Budsjettet var blant de sakene som landsstyret avgjorde, i tillegg til beslutningen om utsendelse av misjonærer til de ulike arbeidsfeltene rundt om i verden. Landsstyret hadde betydelig grad av makt vis-à-vis misjonærene når det gjaldt omfanget av virksomheten på Madagaskar. Maktforholdet mellom ledelsen hjemme og misjonærene ute går for øvrig som en rød tråd gjennom analysen. Etter hvert ble det mulig med finansiering fra andre kilder, hovedsakelig franske kolonimyndigheters støtteordninger til for eksempel skolearbeid, noe som ga noe større handlingsrom for misjonærene til å argumentere for arbeidsoppgaver som ledelsen i utgangspunktet ikke kunne allokere midler til.

Gjennom misjonsarbeidet på Madagaskar puttet NMS betydelige mengder kapital inn i de gassiske lokalsamfunnene de opererte i. Denne økonomiske innsatsen ga stor makt til misjonen og misjonærene ettersom misjonærene styrte mye av kontantstrømmen til de ulike prosjektene. Gasserne tok imidlertid stadig mer ansvar for økonomien i menighetene, og midlene som kom inn i distriktskassen eller kirkekonferansens felleskasse hadde de selv innflytelse over. Etter hvert som etterspørselen etter kompetent arbeidskraft økte, styrket også de gassiske medarbeiderne sin forhandlingsmakt overfor misjonen. Under krigsårene 1940-45 ble kirkemedlemmenes egeninnsats for å skaffe penger helt avgjørende for å holde virksomheten i gang. Ved etableringen av FLM ble misjonens makt ytterligere utfordret, og det var misjonærene som kjempet for å beholde så mye som mulig av denne makten i årene som fulgte. Se nærmere om dette i avsnitt 4.1.

En hovedinnvending til kildene som er brukt i studien, er at det hovedsakelig er misjonærenes stemmer vi hører, og da i første rekke de mer markante blant disse. Tilsynsmennene, som var valgt til leder for misjonskretsen, trer tydelig fram; normalt ble de valgt som ordstyrer på konferansene og dessuten innledet de ofte i sakene. For øvrig «høres» de mannlige misjonærene

¹¹ I tillegg til å oppfylle misjonsbefalingen i Matteus 28,16-20, som vel kan kalles programerklæringen for all kristen misjon, gjennom evangeliseringsarbeid, drev NMS også skolearbeid og helsearbeid som viktige støttende funksjoner, se kapittel 2.

oftere i diskusjonene enn de kvinnelige der debattantene identifiseres ved navn. Det er først og fremst i årsrapportene fra de kvinnelige misjonærenes ansvarsområder at de snakker direkte.¹² Dette er for øvrig en kjent problemstilling i misjonsforskningen.¹³ Misjonærhustruene hadde adgang til de ordinære misjonærkonferansene, og i referatene fra Øst-Madagaskar er de også eksplisitt angitt som møtende eller fraværende, men de hadde ikke tale- eller stemmerett til tross for at de gjorde en stor arbeidsinnsats.¹⁴ I mange tilfeller benyttes pronomener eller andre mer generiske henvisninger, og da er det vanskelig å slutte hvem som snakker. Ettersom referatene er detaljerte i gjengivelsen av innspill i debattene, legger jeg til grunn at de reflekterer diskusjonen ganske bra.

I enkelte tilfeller er svarbrevet fra landsstyret til vedtakene som ble fattet på misjonærkonferansen, inkludert som vedlegg i datafilene med referatene fra konferansene. Det gir innsikt i hvordan landsstyret stilte seg til de diskusjonene som foregikk og vedtakene som ble fattet. Oftest er jeg henvist til å lese landsstyrets stemme indirekte, ut fra misjonærenes reaksjoner på brevene og de vedtak som landsstyret treffer, når disse diskuteres og kommenteres på den påfølgende misjonærkonferansen.

De gassiske kirkemedlemmene og medarbeidernes stemmer har jeg i liten grad tilgang til. De kommer ikke til orde på misjonærkonferansene som de ikke var en del av. Kirkekonferansene bestod av både gassiske delegater og misjonærer, men i den grad referatene fra kirkekonferansene inntas i referatene fra misjonskonferansene, så er det oftest kun kort angivelse av deres vedtak i sakene, og svært lite av diskusjonene kommer fram. Utfordringen med å få lokalbefolkningen «i tale» i kildematerialet fra NMS er også en kjent problemstilling. Historiker Hege Roaldset avla doktoravhandling *Norwegian Missionaries and Zulu Converts. Conversion and Church Discipline in the Norwegian Missionary Society's South African Congregations, 1879-c.1925* ved Universitetet i Stavanger i 2020. Jeg har ikke hatt tilgang til denne avhandlingen, men hun bygger på misjonsmateriale fra NMS. Hun har blant annet arbeidet med å få fram sørafrikanske stemmer i misjonsmaterialet, og i artikkelen *Norwegian*

¹² NMS. 1945a – Til illustrasjon: På misjonærkonferansen i Innlandet i 1945 deltok 17 kvinner og 20 menn med stemmerett. Det var det 33 saker på agendaen. Ingen av sakene, der dette framgår eksplisitt, ble innledet av kvinner, til tross for at skolesektoren, der mange av kvinnene arbeidet, også var tema. Under *Interpellasjoner* tok to av kvinnene opp saker, og de kom også med forslag til vedtak i enkelte av sakene. Det er ikke like «skrint» på alle misjonskonferanser, men 1945-konferansen er representativ.

¹³ Hovland, Ingie. *Mission station Christianity: Norwegian missionaries in colonial Natal and Zululand, Southern Africa 1850-1890*. (Boston: Brill, 2013) s. 89

¹⁴ NMS. 1953b:1 – I den ekstraordinære misjonærkonferansen i Innlandet som gjaldt Mahamanina-saken, jf. avsnitt 4.1, ble det avstemming om misjonærhustruene skulle ha adgang til denne, som de hadde til de ordinære konferansene. Det ble vedtatt mot én stemme.

missionaries and Zulu converts: a case for Bakhtinian dialog fra 2010, analyserer hun ulike metoder for å identifisere slike stemmer, blant annet gjennom tolkning av handlingene til aktørene.¹⁵ Der det er lettest å få øye på gassernes synspunkter også i det materialet jeg har arbeidet med, er nettopp der deres adferd og handlinger beskrives.

Ett eksempel på at gassernes egne synspunkter kommer til uttrykk indirekte i kildene jeg baserer analysen på, er misjonærenes framstillinger av det tilbakevendende «problemet» med at kirkemedlemmer og medarbeidere i kirken, falt tilbake til det misjonærene beskrev som «hedensk» tro. Mange medlemmer oppga ikke fullt ut sin tradisjonelle, gassiske religion og kultur, og de fortsatte å delta i de tilhørende familieritualene. Misjonærene var særlig opptatt av de såkalte likvendingsfestene med ofring til avdøde forfedre og en feiring gikk noe utover den pietistiske norm. Forholdet til forfedrene var også et viktig element i zulufolkets tradisjonelle religioner og ritualer som misjonærer fra NMS møtte i Zululand.¹⁶ Gasserne agerte selvstendig og på tvers av misjonærenes ønsker. Misjonærenes autoritet strakk ikke så langt at de ensidig kunne belære gasserne om den rette tro og livsførsel, og misjonærene stod i stadige forhandlinger om dette på tross av at de hadde stor makt gjennom ressurser som gasserne gjerne ville ha tilgang til. I enkelte tilfeller framstilles det som at de kristne gasserne følte seg tvunget til å gjennomføre familieritualene, men beskrivelsen av gasserne og deres handlinger må tolkes på bakgrunn av at dette er gjengitt fra misjonærenes ståsted.¹⁷ I tillegg var det naturligvis misjonærene som valgte ut hva de vil kommentere og inkludere i referatene som skulle til ledelsen i Norge. Dette er en svakhet ved studien; de gassiske synspunktene er viktige i prosessene for etableringen av FLM og veien mot uavhengighet. Ettersom jeg i første rekke studerer hvordan de forskjellige aktørene i NMS stilte seg til en selvstyrt og uavhengig kirke, og i hvilken grad de bidro til realiseringen av denne, vil jeg likevel argumentere for at manglende gassiske stemmer blir mindre avgjørende for konklusjonene. Selv om jeg mener det er sannsynlig at gassernes synspunkter på ulikt vis påvirket misjonærenes og hjemmeledelsens standpunkter og handlinger.

¹⁵ Roaldset, Hege. «Norwegian missionaries and Zulu converts: a case for Bakhtinian dialogue». *Journal Studia Historiae Ecclesiasticae*. 2010 Vol. 36, s. 13

¹⁶ Ibid. s. 6 – At kristne deltok i tradisjonelle ritualer var også et tilbakevendende tema for misjonærene i Sør-Afrika, jf. s. 15.

¹⁷ NMS. 1961:4 – Ved den offisielle feiringen av friheten fra kolonistyre og gassisk uavhengighet i 1960, var det «*symptomatisk for Madagaskar ... både hedenske og kristne innslag i feiringen*». Tradisjonell kultur og religion var et veldig sterkt innslag i gassisk kultur, og det ble ikke nødvendigvis oppfattet som en motsetning til å være kristen for en del kristne gassere.

Hoveddelen av materialet er på norsk og er derfor lett tilgjengelig. En liten del av materialet er skrevet på gassisk og på fransk, som begge er språk jeg ikke behersker. Som regel er det etterfulgt av norsk oversettelse. Jeg har tillit til at oversettelsene overveiende er korrekte gjengivelser av de gassiske og franske tekstene, spesielt siden dette ofte dreier seg om avtaletekster og liknende, der det er et poeng å gjøre disse forståelig for ledelsen i Norge som heller ikke kunne disse språkene.

Roaldset fremhever også referater fra menighetsmøter som, i hvert fall delvis, var skrevet av zuluene selv, som en kilde for å identifisere zuluenes synspunkter.¹⁸ Det nærmeste jeg kommer i de kildene jeg bruker, er oftest korte gjengivelser av referater fra kirkekonferansene, så det er lite å identifisere gassernes stemmer ved gjennom dette. I den grad dette er tatt med noe mer utfyllende fra kirkekonferansens referater eller andre tekster, innledningsforedrag eller andre tekster, er tekstene oversatt til norsk av misjonærene. I denne type materiale kan jo utfordringer knyttet til oversetting være mer aktuelt; ubevisst kan ordvalg og betoning være litt forskjellige i den oversatte teksten enn den originale gassiske teksten, ettersom misjonærenes og gassernes perspektiver og virkelighetsforståelse er forskjellige.

Primærkildene er brukt som beretninger for å få kronologi og oversikt over prosessene, hvilke forslag som ble framsatt og diskutert, og når de ulike vedtakene ble truffet. For å finne fram til hvilke motiver og holdninger som virket bak standpunktene, må uttalelser og synspunkter tolkes. Jeg har allerede nevnt noen tolkingsmomenter, som hvem som er ment som mottaker av referatene og at gassernes synspunkter og handlinger i den grad de forekommer i kildene, må tolkes ut fra at vi ser dem gjennom misjonærenes «briller». Religionshistoriker Karina Hestad Skeie har i artikkelen *Misjonsmateriale som historisk kilde* fra 2008, analysert ulike momenter i forbindelse med tolking av materialet fra Misjons- og diakoniarkivet.¹⁹ Hun vektlegger at materialet må tolkes ut fra hvilken litterær genre det tilhører. Skeie mener at misjonærtekstene systematisk underkommuniserer lokale aktørers betydning. Gassernes posisjon som aktører må derfor tolkes inn i mer vage utsagn. Som eksempel viser hun til at misjonærene var avhengig av gassisk byggetillatelse for å kunne reise stasjonshus, og at de også kunne trenge bistand fra lokale autoriteter for å oppnå byggetillatelsen. Dette står i kontrast til misjonærenes framstilling der de fremhevet seg selv som «the prime mover».²⁰ Skeie behandler flere ulike kilder og får

¹⁸ Roaldset 2010:12

¹⁹ Skeie, Karina Hestad. «Misjonsmateriale som historisk kilde». *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap*, 2008 nr. 2

²⁰ Ibid. s. 96

dermed fram forskjellige perspektiver og beretninger om samme hendelse, som kan justere misjonærens versjon betydelig. Jeg bruker kun en type primærkilde, der misjonærene har produsert materialet, med noe innslag av svarbrevene fra landsstyret og referater fra kirkekonferansene. Det gir få reelle konkurrerende kilder til misjonærenes framstillinger. Jeg tar imidlertid med meg Skeies konklusjoner i arbeidet med kildene. Materialet Skeie analyserer er fra NMS' første førti år, inkludert perioden da Madagaskar fortsatt ikke var kolonisert. Myndighetene som NMS var avhengig av i sin virksomhet, var først gassere og senere franskmenn i denne perioden. I det materialet jeg ser på, var rammene for NMS' virksomheten bestemt av franske kolonimyndigheter, men som vist med eksempelet over og som det vil framgå senere, var misjonærene i betydelig grad avhengig av gasserne for å opprettholde ønsket aktivitetsnivå og nå misjonens mål.

Utsagnene må også tolkes ut fra den situasjonen aktørene var i og den tiden de levde i. Jeg vil trekke fram to sentrale aspekter i denne sammenheng. Ettersom Madagaskar var koloni under fransk styre i det meste av perioden jeg studerer, hadde det implikasjoner både på den gassiske befolkningen og på misjonærene. Misjonærenes tilstedeværelse på Madagaskar og deres muligheter for å drive sin virksomhet, var avhengig av de franske kolonimyndighetenes politikk, tillatelser og deres velvilje. En del av de beslutningene og valgene de gjorde må derfor sees i sammenheng med dette.

For det andre var de generelle holdningene i den vestlige verden overfor ikke-vestlige kulturer og etniske grupper på denne tiden preget av gjengse ideer om et rasemessig og sivilisatorisk hierarki. Kunsthistoriker Sigrid Lien og sosialantropolog Hilde Wallem Nielssen viser i boken *Museumsforteljingar. Vi og dei andre i kulturhistorisk museum* fra 2016, gjennom eksempler fra forskjellige museer i Norge, hvordan utstillingene er konstruerte fortellinger om «oss» og «de andre».²¹ Museene er en del av den nasjonale fortellingen om oss nordmenn, samtidig som mange av utstillingene, og måten de er presentert på, er preget av vår koloniale fortid. I bokens kapittel 5 «*Misjonsutstillinga som vindauge mot verda*», analyserer de Misjonsmuseet i Stavanger. Museet var bygget opp rundt gjenstander som misjonærene i NMS tok med til Norge fra steder de var utstasjonert.²² Misjonen drev også opplysningsvirksomhet rundt om i landet, og gjennom bilder og filmer var de med på å forme nordmenns bilde av folk fra andre

²¹ Lien, Sigrid og Hilde Wallem Nielssen. *Museumsforteljingar. Vi og dei andre i kulturhistorisk museum*. (Oslo: Det Norske Samlaget, 2016)

²² Ibid. s. 94

delar av verden. Det største opplysningsprosjektet var vandreutstillingen *Til jordens ender* som NMS gjennomførte i perioden 1948-1960, som sammenfaller med min periode, med objekter fra museet og misjonærer fra NMS som formidlere. Utstillingen viste misjonsarbeidet rundt om i verden, og det er tydelig at kolonialisme og rasistiske holdninger som var vanlig i samfunnet den gang, også preget NMS og misjonærene.²³ I følge den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer tar vi som fortolker med oss våre egne erfaringer og perspektiver inn i tolkningsprosessen. Ettersom de gjengse holdningene overfor andre kulturer og etniske grupper har endret seg siden 1950-tallet, må jeg ta hensyn til dette i tolkningen av misjonærenes holdninger overfor gasserne som kommer fram i kildene. Selv om slike holdninger fortsatt finnes, så er mange utsagn til dels helt uakseptable fra mitt ståsted, mens de var en del av tidsånden da de ble ytret. Det er likevel interessant at det skjer et skifte i holdninger i perioden jeg studerer, som står litt i motsetning til hovedtendensen som Lien og Nielssen finner i utstillingen *Til jordens ender*. Det kommer til uttrykk blant enkelte misjonærer, men det er først og fremst ledelsen i Norge som representerer denne endringen.

Det var imidlertid ikke en nødvendig følge at «tidsånden» skulle være styrende for misjonærenes holdninger til gasserne. Det ligger en motstrid innbakt i de rasistiske holdningene og manglende kritikk av kolonimaktens framferd, til det klare utgangspunktet fra NMS startet sin oversjøiske misjonsvirksomhet i Natal og Zululand sørøst i dagens Sør-Afrika, tilbake i 1843. Sosialantropolog Ingie Hovland studerer i *Mission station christianity: Norwegian missionaries in colonial Natal and Zululand, Southern Africa 1850-1890* fra 2013, møtet mellom de norske misjonærene fra NMS og befolkningen i Natal og Zululand, både den opprinnelige²⁴ afrikanske befolkningen og de koloniserende europeerne. De første misjonærene som reiste ut, var presten Hans Paludan Schreuder og medhjelper Niels Thommesen.²⁵ Natal var blitt britisk koloni i 1843, rett før de norske misjonærene kom til Port Natal.²⁶ Koloniseringen var dermed en faktor som NMS' misjonærer måtte forholde seg til helt fra starten. Zululand derimot hadde vært et selvstendig kongerike siden 1818.²⁷ Britene gikk til angrep på Zululand i 1879. De opplevde et prestigenederlag mot zulubefolkningen

²³ Ibid. s. 104

²⁴ Det vil si befolkningen før europeerne kom

²⁵ Jørgensen, Torstein. «De første 100 år». I: Jørgensen, Torstein (red.). *I tro og tjeneste. Det Norske Misjonsselskap 1842-1992*. Bind I-II. (Stavanger: Misjonshøgskolen, 1992) s. 29 – Schreuder og Thommesen reiste fra Christiania 5. juli 1843 og ankom Port Natal 1. januar 1844.

²⁶ Hovland 2013:17

²⁷ Eriksen, Tore Linné. *Afrika. Fra de første mennesker til i dag*. (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2019) s. 158

innledningsvis, men slo kraftig tilbake og invaderte staten. Zululand ble delt opp i mindre regioner som ble innlemmet i Natalkolonien i tur og orden.²⁸

Misjonærene kom til Sør-Afrika med hovedstyrets instruks for misjonsarbeidet basert på ideen om menneskets universelle verdi og at alle som konverterte til kristendommen ville bli en likeverdig del av det kristne fellesskapet.²⁹ Den praksis misjonærene utviklet på stedet, avvek etter hvert betydelig fra dette utgangspunktet. Misjonærene fikk stadig sterkere forståelse for de hvite europeernes kolonistyre. Denne sympatiene og forståelsen kulminerte med en teologisk forklaringsmodell som rettferdiggjorde den britiske invasjonen av Zululand og innføringen av kolonistyre over den svarte zulubefolkningen.³⁰ Og i forlengelsen av dette, identifiserte misjonærene seg med kolonistene, som høyere på rangstigen enn zulufolket.³¹ De norske misjonærene kunne imidlertid valgt annerledes. Hovland viser til den britiske, anglikanske misjonsbiskopen i Natal, John Colenso, som kritiserte britenes krig mot og behandling av zuluene.³² Misjonærene i Natala og Zululand kunne altså har stått opp mot både krigen og kolonistyre. Misjonærene på Madagaskar utviklet ikke et tilsvarende teologisk forsvar for franskmennenes rett til å kolonisere Madagaskar. De forklarte først og fremst manglende kritikk av det franske kolonistyre med henvisning til misjonærinstruksen. Instruksen hadde en bestemmelse som forbød misjonærene å blande seg inn i politikk og stridigheter i det landet de opererte.³³ Misjonærene på Madagaskar var med andre ord svært påpasselig med å *overholde* hjemmeledelsens instruks for misjonærarbeidet ute. Resultatet var likevel det samme som i Sør-Afrika; kolonistyre ble ikke utfordret.

Misjonærinstruksen kan uansett ikke forklare de rasistiske holdningen som kom til uttrykk. Misjonærene identifiserte seg på mange måter med kolonimyndighetenes representanter. De var som dem europeiske, de så likere ut i hudfarge og klesdrakt, og de hadde mange av de samme kulturelle referansene som for eksempel kristendom. På denne tiden var raseideologiske ideer fremtredende, og ulike etniske grupper ble rangert etter hvilket utviklingstrinn en oppfattet at samfunnet deres var kommet til.³⁴ Desto likere samfunnet var de vestlige samfunnene, desto høyere stod de i hierarkiet. Positiv oppfatning av et lands kultur førte også landet høyere opp i

²⁸ Ibid. s. 174

²⁹ Hovland 2013:4 og 6

³⁰ Ibid. s. 6

³¹ Ibid. s. 19

³² Ibid. s. 7

³³ I Misjonærinstruksen av 1923, paragraf 14.

³⁴ Lien og Nielssen 2016:104

hierarkiet. Misjonærer kunne for eksempel ikke seg kinesiske plagg, mens jeg ikke har sett eksempel på at de brukte typiske gassiske antrekk.³⁵

I forlengelsen av skillet mellom «vi» og «de andre» er også et fundamentalt skillet mellom kristen og «hedensk», det vil si det ikke-kristne. En av hovedfortellingene i misjonen, er forestillingen om at ikke-kristne rundt omkring i verden ber om hjelp for å finne den fred og frelse som de kristne har funnet.³⁶ Misjonærenes bruk av metaforer som lys og mørke, er også en del av dette bildet. I typiske «misjonskart» var de geografiske områdene angitt i lys og mørke, jf. *Figur 1.1 Misjonskart over Madagaskar fra 1890, inndelt i lyse og mørke strøk* under. De lysegrå og hvite områdene var de stedene der kristendommen var gjort kjent og hadde fått et visst gjennomslag eller var innført for større grupper av befolkningen, mens de områdene som var mørke, var steder som ennå ikke var «opplyst av Guds ord» og etter misjonærenes mening trengte deres hjelp. Hvor viktig dette var for misjonærene illustreres i avsnitt 3.2. På illustrasjonen fra 1890 var det åpenbart nok å ta tak i for misjonærene, og kartet ville ha hatt litt andre valører i 1950.

I kildematerialet er begrepsbruken helt vanlig, og så jeg tolker at dette illustrerer hvordan misjonærene faktisk oppfattet verden og deres plass i den, uten jeg har oppdaget noen refleksjoner rundt dette. De partenalistiske holdningene som framkommer i kildene, er en plausibel forlengelse av denne tenkningen.

Sosialantropolog Marianne Gullestad har i *Misjonsbilder. Bidrag til norsk selvforståelse fra 2007*, analysert «*hvordan noen av kolonitidens og imperialismens kategorier og sosiale grenser fortsatt vedlikeholdes*».³⁷ Selv om vi ønsker å komme forbi disse grensene, så mente Gullestad at de reproduseres i nye former innenfor områder som bistand, nødhjelp og fredsforhandlinger. Disse er alle felter der Norge har gjort mye og fortsatt bidrar, og som er blitt en del av det norske selvbildet. Hun mente at ingen av oss går klar av dette. Jeg tar det med meg i arbeidet med oppgaven.

I den utstrekning jeg benytter tallmateriale fra kildene, så blir dette brukt og fortolket som beretninger, og jeg har kun benytte helt enkle matematiske metoder for å trekke fram

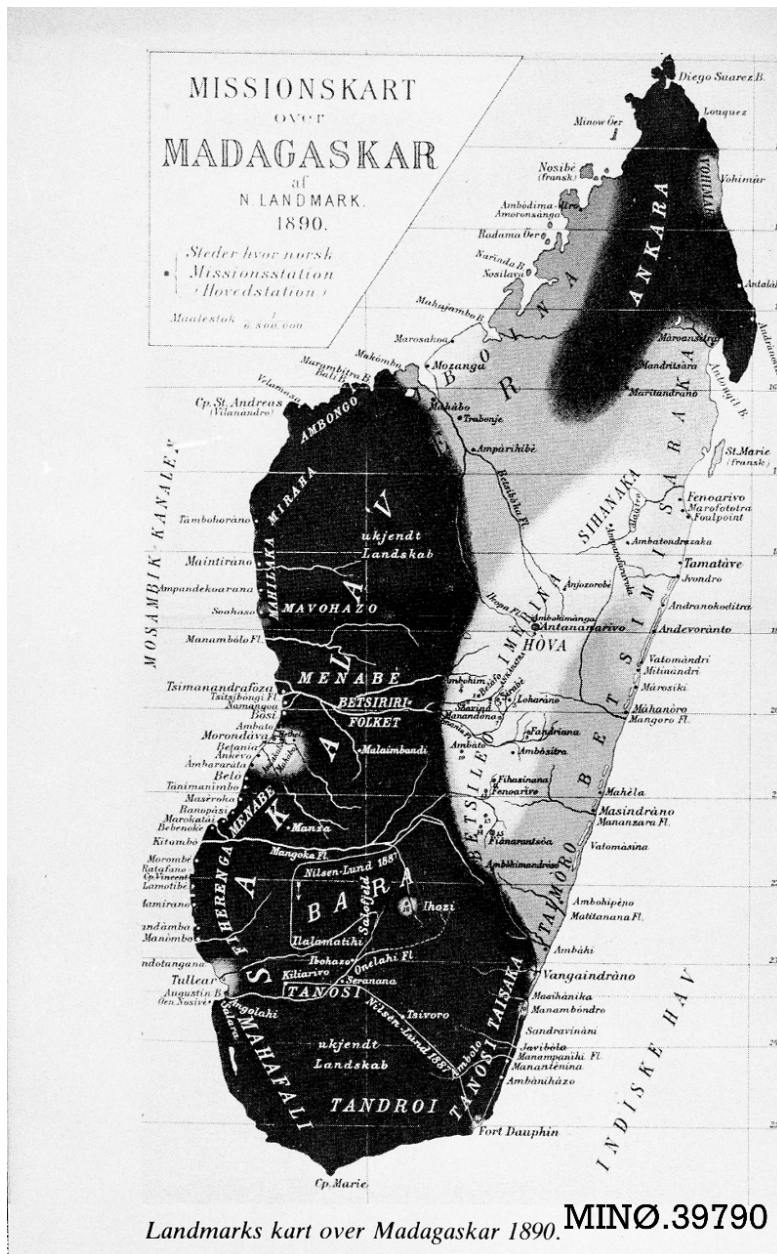
³⁵ Gregersen, Malin, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie. «Kina for Kristus. Misjon og kristendom i Kina». I: Brautaset, Camilla, Malin Gregersen og Karina Hestad Skeie (red.) *Møter med Kina. Norsk diplomati, næringsliv og misjon 1890-1937*. (Bergen: Fagbokforlaget, 2018), s. 144

³⁶ Lien og Nielssen 2016:96

³⁷ Gullestad, Marianne. *Misjonsbilder. Bidrag til norsk selvforståelse*. (Oslo: Universitetsforlaget, 2007)

sammenhenger. Drøfting av den økonomiske situasjonen er med på å teste selvhjelpens betydning for de vedtak som ble truffet. Men jeg er ikke ute etter å finne statistiske sammenhenger i dataene, og jeg gjør derfor ikke bruk av kvantitative statistiske metoder.

Figur 1.1 Misjonskart over Madagaskar fra 1890, inndelt i lyse og mørke strøk

Kilde: DigitaltMuseum³⁸

³⁸ <https://digitaltmuseum.no/021015912211/misjonskart-over-madagaskar>

1.4 Tidligere forskning

Jeg anser to felt innen forskningen som særlig relevante for min masteroppgave. Det første feltet er forskning på afrikansk historie generelt, og særlig om Madagaskar. Forskningen bidrar til å sette mitt tema inn i en større kontekst, og jeg trekker her veksler på historiker Jarle Simensens *Afrikas historie* fra 2009³⁹, som er en videreutvikling fra den kom ut første gang i 1983. Videre historiker Tore Linné Eriksens *Afrika. Fra de første mennesker til i dag* fra 2019. Det som skjer på Madagaskar og andre kolonistater på vei mot selvstendighet i tiden etter 2. verdenskrig, gir et interessant bakteppe for den prosessen som NMS går inn i etter krigen. Misjonærene konfronterte i liten grad de franske kolonimyndighetene for behandlingen av gasserne. Når gasserne reiste seg mot kolonistene og koloniststyret, så tok misjonærene avstand fra nasjonalismen i den gassiske befolkningen som vokste fram igjen under og etter krigen. Og misjonærene forsøkte til alt overmål å få de gassiske medarbeiderne til å avstå fra å delta politisk, jf. avsnitt 3.3. Misjonærene viste med andre ord liten vilje til å bidra til gassernes frigjøring. Jeg kan ikke slutte at misjonærene manglet empati for gassernes situasjon. Misjonærene gir uttrykk for bekymring for gasserne, blant annet på grunn av hungersnød under krigen.⁴⁰ Men de ser ikke ut til å ha tatt inn over seg hva det betød å være undertrykt av en fremmed makt. Enkelte av misjonærene som var hjemme på norgesferie under krigen, burde jo ha sett parallellen til den tyske okkupasjonen av Norge. Jeg har ikke funnet noe uttrykk for dette i kildene, så tanker om dette har i hvert fall ikke blitt diskutert på misjonærkonferansene.⁴¹ Misjonærene ser ikke ut til å ha oppfattet koloniststyret som en unntakssituasjon, ettersom det hadde vart så lenge, og hele tiden mens de hadde vært på Madagaskar. Det er gassernes opposisjon mot det bestående som uroer dem. Hjemmeledelsen framstår som langt mer våken for de nye strømningene som oppstår internasjonalt etter krigen enn misjonærene som stod midt i begivenhetene på Madagaskar. Dette får betydning for partenes holdninger til å gjøre kirken på Madagaskar selvstendig, og viljen til å overlate roret til gasserne selv.

Det andre feltet er misjonsforskningen, der jeg allerede har vist til noe forskning på feltet i forrige avsnitt. Jarle Simensen gir i en artikkel fra 2007 i Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap, *Norsk misjonsforskning: Faser i utviklingen av historiske studier*⁴² en oversikt over den

³⁹ Simensen, Jarle. *Afrikas historie*. (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 5. utgave, 3. opplag, 2015)

⁴⁰ NMS. 1944b:2

⁴¹ Det står i kontrast til misjonærenes meldinger hjem til Norge om gassernes glede over at Norge igjen var fritt, jf. NMS. 1946a:14 – Gasserne kunne altså identifisere seg med okkupasjonen av Norge

⁴² Simensen, Jarle. «Norsk misjonsforskning: Faser i utviklingen av historiske studier». *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap*, 2007 nr. 4

historisk orienterte misjonsforskningen som er gjort med utgangspunkt i norsk misjonsmateriale. Han deler misjonsforskningen inn faser eller paradigmer, etter tematikk, metode og forskningsmiljø: Den første fasen, det teologiske paradigmet, er kjennemerket med misjonens egne teologer og misjonshistorikere som skriver. De var opptatt av fremveksten av misjonsbevegelsen i Norge og av oppbyggingen av kirker i Afrika ledet av europeere.⁴³ Misjonærer begynte tidlig å utgi bøker om erfaringene fra misjonsmarken, men med *Det Norske Misjonsselskaps historie i hundre år* i fem bind, utgitt i perioden fra 1943 til 1949 i anledning NMS' hundreårsjubileum, skjer det etter Simensens syn et løft i forskningen. Verket representerer «et merkeskille i den grunnleggende fasen av norske misjonsstudier».⁴⁴ Det er *Bind IV: Det Norske Misjonsselskaps historie: Madagaskar Innland, Vest-Madagaskar, Øst-Madagaskar*⁴⁵ som er interessant for min studie. Dette bindet er inndelt tematisk etter de tre konferansekreftene på Madagaskar på det tidspunktet, og det er særlig kapitlene om Madagaskar Innland og Øst-Madagaskar som er relevante. Fridtjov Birkeli har skrevet om Madagaskar Innland, Emil Birkeli om Vest-Madagaskar og Gabriel Nakkestad og Hans Magnus Bjåstad om Øst-Madagaskar, alle med fartstid som misjonærer på Madagaskar i deler av den perioden jeg ser på. Fridtjov Birkeli var som nevnt, den som under krigen presenterte et første utkast til konstitusjon for en selvstendig, uavhengig kirke på Madagaskar.

I forbindelse med Det Norske Misjonsselskaps 150-årsjubileum i 1992 ga selskapet ut et nytt historisk oversiktsverk, *I tro og tjeneste. Det Norske Misjonsselskap 1842-1992* Bind I-II, med teolog og historiker Torstein Jørgensen som redaktør. Perioden 1842-1940 er behandlet nokså kortfattet innledningsvis. Hovedvekten er lagt på virksomheten i selskapet etter 1940, i Norge og de såkalte misjonsmarkene, det vil si de stedene NMS drev misjonsaktiviteter, i totalt 14 land i Afrika, Asia, Latin-Amerika og Europa. For min oppgave er kapitlet *De første 100 år* i Bind I, skrevet av Jørgensen og kapitlet *Madagaskar* i Bind I, skrevet av tidligere misjonærer på Madagaskar, Kjetil Aano og Sigmund Edland, mest relevante. Felles for disse bøkene er altså at de er skrevet av NMS' egne medarbeidere. De må derfor tolkes ut fra at de er skrevet med et «innsider»-perspektiv.

⁴³ Ibid. s. 229

⁴⁴ Ibid. s. 228

⁴⁵ Birkeli, Fridtjov, Emil Birkeli, Gabriel Nakkestad og Hans Magnus Bjåstad (red.) *Det Norske Misjonsselskaps historie i hundre år. Bind IV: Det Norske Misjonsselskaps historie: Madagaskar innland, Vest-Madagaskar, Øst-Madagaskar.* (Stavanger: Det Norske Misjonsselskap, Dreyer, 1949)

Den neste fasen kaller Simensen det historisk-sosiologiske paradigmet i misjonsstudiene.⁴⁶ Det legges vekt på misjonsselskapenes politiske og samfunnsmessige rolle i Afrika, med vektlegging av interaksjon i de lokale afrikanske samfunnene. På 1970-tallet ble trondheimsprosjektet «*Norsk misjon i afrikansk historie*» (fram til ca. 1910) gjennomført, der misjonens lokale sosiale og politiske funksjon var i fokus. Prosjektet resulterte i flere hovedoppgaver, og en sammenfattende fremstilling fra denne forskningen ble publisert i ett bind om Sør-Afrika på norsk og to bind på engelsk, fra henholdsvis Sør-Afrika og Madagaskar, *Norwegian Missions in African History, Volume II. Madagascar*.⁴⁷ Fra universitetene i Oslo og Tromsø kom det flere hovedoppgaver i historie som brukte misjonsmateriale til sosial og politisk analyse.⁴⁸

Den tredje fasen kaller Simensen det kvinnehistoriske og diskursanalytiske paradigmet i misjonsstudiene, inspirert av kvinnestudier og postmoderne, postkolonial eller poststrukturell diskursanalyse, det vil si analyse av forholdet mellom språklige ytringer og den konteksten de fremsettes i.⁴⁹ Kvinneperspektivet løftes fram i flere studier og det legges vekt på tekstlesning og begrepsanalyse og hvordan språkbruk og virkelighetsforståelse henger sammen. Simensen trekker videre fram betydningen av teori som utgangspunkt for forskningsstrategi som nytt i misjonsstudiene. Han bruker Karina Hestad Skeies doktoravhandling fra 2006 om misjon og kirkeutvikling på Madagaskar som eksempel, der Skeie gjør begrepet *kultur møte* til det sentrale, i samsvar med kulturanthropologiske teorier av sosiolog Pierre Bourdieu, filosof Paul Ricoeur og sosialantropologene Jean and John Comaroff.⁵⁰ Skeies doktoravhandling er utgitt i 2013, *Building God's Kingdom: Norwegian Missionaries in Highland Madagascar, 1866-1903*. Skeie analyserer NMS' misjonsvirksomhet på Madagaskar, i perioden fra 1866 da de første norske misjonærene kom til øya fram til 1903 med den første inspeksjonen fra ledelsen i Norge ved daværende generalsekretær Lars Dahle. Hun behandler det første forsøket på å etablere en uavhengig luthersk kirke på Madagaskar i starten av 1900. Dette er interessant for min studie, ettersom jeg undersøker den samme prosessen nesten 50 år senere. De ulike gruppene innenfor NMS hadde motstridende syn på forholdet mellom misjon og kirke, og hjemmeledelsens syn vant fram slik at det ikke ble noen selvstendig, uavhengig luthersk kirke den gang.

⁴⁶ Simensen 2007:233

⁴⁷ Fuglestad, Finn og Jarle Simensen (red.) *Norwegian Missions in African History, Volume II. Madagascar*, (Oslo: Norwegian University Press (Universitetsforlaget) og Oxford University Press, Oxford, 1986)

⁴⁸ Simensen 2007:235

⁴⁹ Ibid. s. 236

⁵⁰ Ibid. s. 237

Hjemmeledelsens syn vant fram også i andre runde, men nå ble resultatet det motsatte – generalsynoden ble etablert og FLM ble etter hvert uavhengig.

Aktuell litteratur som ser på kvinnes historie i misjonsforskningen, er for det første historiker Inger Marie Okkenhaugs artikkel *Gender and Nordic Missions in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, der hun belyser kvinners motivasjon for å ta del i misjonsarbeid, samt de muligheter og begrensninger kvinner møtte i arbeidet.⁵¹ I artikkelen *Pioneering Female Autonomy? Johanne Borchgrevink's Girls' School in late - 19th century Madagascar*⁵² studerer Karina Hestad Skeie kvinnes posisjon og muligheter til å realisere egne prosjekter innen NMS med utgangspunkt i misjonærhustru Johanne Borchgrevink. Sosiolog Line Nyhagen Predellis artikkel *Emma Dahl: Contesting the Patriarchal Gender Regime of the Norwegian Missionary Society in Madagascar*, belyser kvinnes muligheter som forkynnere i NMS med utgangspunkt i Emma Dahl som var utsendt som kvinnelig misjonsarbeider på Madagaskar.⁵³

Misjonsstudiene har vokst videre etter Simensens artikkel. To bøker som trekker fram nye perspektiver, er *Protestant Mission and Local Encounter in the Nineteenth and Twentieth Centuries. Unto the Ends of the World* fra 2011, redigert av Hilde Nielssen, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie.⁵⁴ Boken består av arbeider fra flere forskere, og belyser blant annet misjonens transnasjonale karakter. Videre *Møter med Kina. Norsk diplomati, næringsliv og misjon 1890-1937* fra 2018, redigert av samfunnsøkonom og historiker Camilla Brautaset, historiker Malin Gregersen og Karina Hestad Skeie, der det transnasjonale perspektivet løftes fram, ikke bare innenfor misjon, men også i diplomati og næringsliv. I bokens kapittel 10, *Kina for Kristus. Misjon og kristendom i Kina* åpner forfatterne Malin Gregersen, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie med å beskrive misjonsbevegelsens transnasjonale karakter ved hjelp av et fotografi av et *transnasjonalt teselskap*.⁵⁵ Fotografiet

⁵¹ Okkenhaug, Inger Marie. «Gender and Nordic Missions in the Nineteenth and Twentieth Centuries». *Scandinavian Journal of History*, 2003 – Volume 28 (2)

⁵² Skeie, Karina Hestad. «Pioneering Female Autonomy? Johanne Borchgrevink's Girls' School in late - 19th century Madagascar». *Le fait missionnaire (LFM)*, 2005 nr. 16

⁵³ Predelli, Line Nyhagen. «Emma Dahl: Contesting the Patriarchal Gender Regime of the Norwegian Missionary Society in Madagascar». *Scandinavian Journal of History*, 28:2, 2003

Kun mannlige ordinerte prester fikk tittelen *misjonær* i den første tiden, jf. Skeie 2013:68. Mannlige medarbeidere som ikke var ordinert fikk tittelen *misjonsmedhjelper*. Kvinnelige utsendinger var enten *misjonskone/misjonærhustru* eller *kvinnelig misjonsarbeider*, avhengig av sivilstatus.

⁵⁴ Nielssen, Hilde, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie (red.). *Protestant Missions and Local Encounters in the Nineteenth and Twentieth Centuries. Unto the Ends of the World*. (Leiden: Brill, 2011)

Transnasjonalitet omfatter nettverk og sosiale, kulturelle og økonomiske aktiviteter mellom individer eller ikke-statlige institusjoner på tvers av landegrensener.

⁵⁵ Gregersen, Okkenhaug og Skeie 2018: 142

illustrerer det transnasjonale aspektet; «*vel tretti [misjonærer,] kvinner og menn fra fem nasjoner og seks misjonsorganisasjoner*».⁵⁶

Misjonsbevegelsen var både nasjonal, som NMS med sitt nettverk av medlemmer i foreninger over hele landet, men også transnasjonal. Misjonsorganisasjonene, de institusjonene som ble etablert som følge av deres virksomhet og de individene som deltok i disse, var knyttet sammen i nettverk på tvers av landegrenser. Dette gjald i første rekke misjonærene selv. Mange norske kvinner og menn utdannet seg til misjonærer i England og USA.⁵⁷ Flertallet av norske misjonærer arbeidet for norske misjonsorganisasjoner, men det var mange eksempler på norske misjonærer som arbeidet for utenlandske selskaper.⁵⁸ NMS ansatte også misjonærer fra andre land.⁵⁹ Innbyggerne i landet hvor misjonsaktivitetene foregikk var en annen gruppe som ble en del av dette nettverket. Både som ansatte og kirkemedlemmer mens misjonens arbeid pågikk, og som framtidige samarbeidspartnere etter at oppdraget eventuelt var fullført. Enkelte av konvertittene fikk også sjansen til å knytte kontakter i utlandet gjennom misjonsstøttede studieopphold i for eksempel Frankrike og Norge.⁶⁰ Og kontakt ble opprettet med andre misjonsorganisasjoner som var ute i samme ærende, tidvis som konkurrenter, tidvis som samarbeidspartnere. Misjonsbevegelsen var en «*mobilisering av kristne på tvers av landegrenser og kontinenter, forent gjennom en felles visjon om et kristent imperium*».⁶¹ Det kristne budskapet skulle spres til flest mulig, til det beste for menneskeheten, og alle gode krefter kunne delta.

I artikkelen *James Sibree and Lars Dahle: Norwegian and British Missionary Ethnography as a Transnational and National Activity*⁶², sammenlikner Hilde Nielssen to bøker om Madagaskar og lokalbefolkningen, skrevet av to misjonærer, britiske James Sibree fra London Missionary Society (LMS) og Lars Dahle fra NMS, og Nielssen trekker forbindelseslinjer fra disse tekstene til nasjonsbyggingsprosessen på 1800-tallet. Artikkelen gir et interessant innblikk i

⁵⁶ Ibid. s. 143 – nasjonene som var representert var foruten Norge, USA, Storbritannia, Tyskland og Sverige

⁵⁷ Okkenhaug 2003:76

⁵⁸ Gregersen, Okkenhaug og Skeie 2018:148 – misjonærene Sofia Reuter og Anna Jakobsen reiste til Kina, som de første norske, for britiske China Inland Mission.

⁵⁹ På Madagaskar arbeidet for eksempel franskmennene Paul Buchsenschutz og Abel Auguste Parrot som misjonærer og lærere for NMS, jf. Appendiks, og norsk-amerikanske Johan Peter Hogstad og Erik Hansen Tou før de gikk inn i tjeneste for de amerikanske lutherske misjonene, jf. Birkeli 1949:136-139

⁶⁰ NMS. 1947b:26 – Her ble det fremhevet at i tillegg til studiene var det også viktig å knytte forbindelser mellom «moder- og dattermenigheten», dvs. NMS i Norge (og indirekte Den norske kirke) og kirken på Madagaskar.

⁶¹ Nielssen, Okkenhaug og Skeie 2011:1

⁶² Nielssen, Hilde. «James Sibree and Lars Dahle: Norwegian and British Missionary Ethnography as a Transnational and National Activity». I: Nielssen, Hilde, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie (red.). *Protestant Missions and Local Encounters in the Nineteenth and Twentieth Centuries. Unto the Ends of the World*. (Leiden: Brill, 2011)

misjonærenes holdninger til den gassiske befolkningen, som ikke akkurat er flatterende. De aktuelle bøkene er skrevet i 1870-årene, og er preget av datidens syn på befolkningsgrupper i verden. Lien og Nielssens gjennomgang av NMS i *Museumsforteljingar* tyder imidlertid ikke på at dette var endret i betydelig grad på 1950-tallet, jf. avsnitt 1.3. Med sin paternalistiske tilnærming til de ikke-kristne, og ikke-vestlige i denne sammenheng, men med troen på menneskets universelle verdi, mente misjonærene at de afrikanske og asiatiske befolkningsgruppene de drev misjonsaktiviteter blant, hadde potensial for å «heve seg» fra det lave utviklingsstadiet misjonærene mente at de befant seg på. De kunne bli kristne og de kunne ta del i vestlige framskritt, som skolegang og moderne legevitenenskap. Misjonsinnsatsen ble dermed noe mer enn et rent evangeliseringsprosjekt. Det ble også et moderniseringsprosjekt hvor vestlig kultur og teknologiske framskritt skulle bidra til å løfte samfunnet høyere opp i utviklingshierarkiet.

At misjonsselskapene etter hvert samarbeidet om å etablere kirker med utgangspunkt i sine menigheter, var ikke uvanlig. For NMS' del skjedde dette også med resultatet av det nevnte misjonsarbeidet i Natal og Zululand, som var NMS' første misjonsaktivitet i utlandet. Stein-Erik Anti har skrevet masteroppgave i religionsvitenskap i 2008, *Et avsluttet misjonsprosjekt i Sør-Afrika. En undersøkelse av Norsk Misjonsselskaps arbeid i Sør-Afrika og fremveksten av en selvstendig luthersk kirke*.⁶³ Han analyserer selvstendigjøringen av den sørafrikanske lutherske kirken, som vokste frem på bakgrunn av det misjonsarbeidet som ble drevet av blant annet NMS. Oppgaven er relevant for min studie, da begge kirkeprosessene skjer på basis av menighetsarbeidet i NMS' to eldste misjonsmarker, og prosessene foregår i den samme tidsperioden.

Øystein Bjaanes Lemvik har skrevet masteroppgaven i historie i 2010, *Om Norsk Luthersk Misjonssambands arbeid for å etablere en nasjonal, selvstendig kirke i Etiopia 1948-1977*.⁶⁴ Han analyserer etableringen av kirken i Etiopia. Den ble til med utgangspunkt i menigheter fra misjonsarbeidet til Norsk Luthersk Misjonssamband og flere andre lutherske misjonsselskaper i Etiopia. Oppgaven behandler samme type kirkeetableringsprosess som jeg gjør, men med

⁶³ Anti, Stein-Erik. *Et avsluttet misjonsprosjekt i Sør-Afrika. En undersøkelse av Norsk Misjonsselskaps arbeid i Sør-Afrika og fremveksten av en selvstendig luthersk kirke*. (Mastergradsoppgave i religionsvitenskap, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for religionsvitenskap, Universitetet i Tromsø 2008)

⁶⁴ Lemvik, Øystein Bjaanes. *Om Norsk Luthersk Misjonssambands arbeid for å etablere en nasjonal, selvstendig kirke i Etiopia 1948-1977*. (Masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, 2010)

utgangspunkt i et annet norsk misjonsselskap. Lemvik er også opptatt av økonomi som et hinder for full uavhengighet for kirken.

Sammenhengen mellom misjon og fordeling av økonomiske ressurser, har også fått økt oppmerksomhet i misjonsstudiene. I *Mission and Money; Christian Mission in the Context of Global Inequalities* fra 2016 redigert av Mari-Anna Auvinen-Pöntinen og teolog Jonas Adelin Jørgensen, presenteres bidrag som problematiserer forholdet mellom misjon og penger.⁶⁵ Problemstillinger er knyttet til kjønnsaspektet og patriarkalske samfunn, fattigdom og økonomisk ulikhet og utvikling av samfunnene. Et spørsmål som stilles er om kristen misjon har bidratt til å bringe folk ut av fattigdom eller bidratt til å holde dem i fattigdom. Det er en spennende problemstilling og relevant for å undersøke hva som har kommet ut av misjonsselskapenes aktivitet på Madagaskar. Madagaskar er et av verdens fattigste land. NMS har fortsatt å støtte FLM med penger til prosjekter også etter at kirken ble selvstendig. En undersøkelse av hva NMS' innsats har betydd for Madagaskars økonomiske status, faller imidlertid utenfor denne oppgavens tema. Økonomi er en faktor i min studie, men først og fremst med misjonen i fokus. Økonomi er både årsak til motsetninger mellom ledelsen i Norge og misjonærene på Madagaskar, og en av flere forklaringsfaktorer til problemstillingen i oppgaven.

En forlengelse av det økonomiske perspektivet er sammenhengen mellom misjon, utvikling og bistand. Ingrid Barth Pettersen skrev i 2009 masteroppgave i sosialantropologi, *Rundt samme bord. Perspektiver på samarbeid mellom givere og mottakere av norsk bistand i Kina*, der hun studerer norsk bistandsarbeid i Kina, basert på feltarbeid i Kina våren 2008.⁶⁶ Dette arbeidet ble administrert av norske misjonærer fra tre ulike misjonsorganisasjoner, alle med lange tradisjoner for misjonsarbeid i Kina, men var finansiert av Norad og ut fra FNs menneskerettighetsmål. Det ble ikke drevet misjon i klassisk forstand, fordi det er forbudt for utlendinger å misjonere i Kina, og misjonærenes arbeid bestod derfor av rene bistandsprosjekter. Eneste «evangeliserende» aspekt er at misjonærene var åpne om at de var kristne.

⁶⁵ Auvinen-Pöntinen, Mari-Anna og Jonas Adelin Jørgensen (red.). *Mission and Money; Christian Mission in the Context of Global Inequalities*. Leiden: Brill 2016.

⁶⁶ Pettersen, Ingrid Barth. *Rundt samme bord. Perspektiver på samarbeid mellom givere og mottakere av norsk bistand i Kina*. (Masteroppgave ved Sosialantropologisk Institutt, Universitetet i Oslo, 2009)

Som jeg har vært inne på var generell samfunnsutvikling et element i misjonsselskapenes engasjement. Vestlige framskritt skulle bringes videre, gjennom for eksempel skole- og helsearbeid. Når det gjelder skolegang, er et viktig første steg å bidra med utbredelse av lese- og skrivekunnskap. Samfunnsgeograf Ellen Vea Rosnes forsker på dette området i *The Norwegian Mission's Literacy Work in Colonial and Independent Madagascar* fra 2019.⁶⁷ Rosnes behandler noenlunde den samme tidsperioden som jeg, og hun baserer seg delvis på samme kildemateriale som meg fra Misjons- og diakoniarkivet, men har vektlagt andre deler av dette materialet. Hun analyserer NMS' lese- og skrivarbeid på Madagaskar, både under og etter kolonitiden, og analyserer også kolonimakten Frankrikes motivasjon for å arbeide med språkundervisning. For NMS som luthersk misjonsselskap, var det viktig at gasserne kunne lese Bibelen på sitt eget språk. De hadde derfor gassisk som undervisningsspråk. De franske kolonimyndighetene hadde assimilering til den franske kulturen som mål for gasserne, og ved statsskolene var fransk undervisningsspråk. I artikkelen *Christianisation, Frenchification and Malgachisation: mission education during war and rebellion in French colonial Madagascar in the 1940s*, analyserer Rosnes også utdanning som verktøy både i kristen misjon og de franske kolonimyndighetenes samfunnsbyggingsprosjekt rundt opprøret på Madagaskar.⁶⁸ For de franske myndighetene var utdanning av den gassiske befolkningen et tveegget sverd. På den ene siden var det et viktig ledd i samfunnsbyggingen og de franske kolonimyndighetene trengte utdannede gassere til å bygge institusjonene sine. På den annen side, med utdanning fikk gasserne flere verktøy for å kunne protestere mot kolonistyret.⁶⁹ Kolonimyndighetenes politikk påvirket også det handlingsrommet som NMS hadde til å drive sine skoler. I artikkelen *A time of destiny for Norwegian mission schools in Zululand and Natal under the policy of Bantu Education (1948–1955)*, analyserer Rosnes NMS' skolearbeid i Sør-Afrika.⁷⁰ Her ser hun på NMS' skolearbeid og den skolepolitikken som Nasjonalistpartiet innførte da de kom til makten i Sør-Afrika i 1948 og innførte apartheid. Staten tok etter hvert over flere av NMS' skoler, mens NMS fortsatte å drive videregående skole og lærerskole i samarbeid med andre misjonsselskaper.

⁶⁷ Rosnes, Ellen Vea. *The Norwegian Mission's Literacy Work in Colonial and Independent Madagascar*. (New York: Routledge, 2019)

⁶⁸ Rosnes, Ellen Vea. «Christianisation, Frenchification and Malgachisation: mission education during war and rebellion in French colonial Madagascar in the 1940s», *History of Education*, 2017

⁶⁹ Ibid. s. 2

⁷⁰ Rosnes, Ellen Vea. «A time of destiny for Norwegian mission schools in Zululand and Natal under the policy of Bantu Education (1948–1955)», *History of Education*, 2019

1.5 Sentrale begreper

I tillegg til listen over forkortelser, er dette en liste over begreper som brukes i framstillingen.

Misjonene

Innlandet eller Innlandskretsen	Konferansekreten for NMS' misjonsvirksomhet i det sentrale høylandet på øya, samt utkantstrøkene Skogen i øst og Bara i sør, i referatene benevnt som Madagaskar Innland, Skogen og Bara. Se illustrasjon i <i>Figur 2.1 Det Norske Misjonsselskaps konferansekreten Innland, Skogen og Bara</i> , avsnitt 2.3
Øst-Madagaskar	Konferansekreten for NMS' misjonsvirksomhet på østkysten av Madagaskar. Se illustrasjon i <i>Figur 2.2 Det Norske Misjonsselskaps misjonskreten Øst-Madagaskar</i> , avsnitt 2.3
Vest-Madagaskar	Konferansekreten for NMS' misjonsvirksomhet på vestkysten av Madagaskar
ELC-misjonen	Evangelical Lutheran Church, Den forente kirkes misjonsarbeid på sørøstlige Madagaskar. Se illustrasjon i <i>Figur 2.3 Kart over Madagaskar, inndelt etter de forskjellige misjonsselskaperens interesseområder</i> , avsnitt 2.4.
LBM-misjonen	Lutheran Free Church/Lutheran Board of Mission, Den lutherske frikirken i Amerika sitt misjonsarbeid på sørvestlige Madagaskar. Se illustrasjon i <i>Figur 2.3 Kart over Madagaskar, inndelt etter de forskjellige protestantiske misjonsselskaperens interesseområder</i> , avsnitt 2.4.

NMS' organer og samarbeidsorganer med andre misjoner

Landsstyret	NMS' øverste organ mellom generalforsamlingen. Fram til 1945 ble det kalt <i>hovedstyret</i> . Jeg benytter begge begrepene, og refererer også til de styrende organer i NMS i Norge som <i>hjemmeledelsen</i> , Landsstyret har avgjørelsesmyndighet i saker som omhandlet budsjetter for
-------------	--

misjonsaktivitetene, herunder lønns- og pensjonsspørsmål for misjonærene, hjemreiser og utsendelser av misjonærer.

Misjonærkonferansen Hver konferansekrete hadde misjonærkonferansen som høyeste besluttede enhet for kretsen på Madagaskar. Konferansen møttes årlig, og alle misjonærene hadde møte- og stemmerett på konferansen. Misjonærkonferansene hadde beslutningsmyndighet i driften av virksomheten i kretsen, innenfor de budsjetttrammer som landsstyret bevilget.

Kirkekonferanse Kirkekonferansen hadde beslutningsmyndighet i lokale spørsmål og alt som kom inn under det område menighetene hadde overtatt økonomisk ansvar for. Kirkekonferansen møttes årlig ved siden av misjonærkonferansen, med gassiske representanter fra hver av årsmøtekretsene og de selvhjulpne distriktene, samt misjonærene som var distriktsbestyrere i disse. Innlandskretsen var den første av konferansekrete som innførte kirkekonferanse.

Årsmøteinstitusjonen I misjonskirkens organisasjonsstruktur var menigheten den grunnleggende enheten. De ble organisert i stasjonsdistrikter, og menighetene innenfor et distrikt møttes etter hvert i distriktsmøter. Distriktene samlet seg i årsmøter for større provinser, årsmøtekretser, fra 1890. Årsmøtene var møter av og for gasserne og med gassisk ordfører, der misjonærene skulle holde seg i bakgrunnen. Årsmøtene hadde også en egen gassisk årsmøtekomite, og samlet utgjorde dette årsmøteinstitusjonen.

Tilsynsmann Hver konferansekrete ble ledet av en tilsynsmann mellom misjonskonferansene. Tilsynsmannen ble valgt av misjonærene og kirkekonferansen i misjonskretsen. I tillegg til den administrative ledelsen, foretok tilsynsmannen visitaser til distriktene og deres organisasjoner med jevne mellomrom.

Felleskomiteen	Institusjon for samarbeid i fellessaker for de tre norske misjonskretsene, Innlandet, Øst-Madagaskar og Vest-Madagaskar, under andre verdenskrig
Felleskonferansen	Felles misjonærkonferanse for de norske misjonærene på Madagaskar som ble stiftet i 1952.
Fellesluthersk konferanse	Rådgivende felles luthersk konferanse stiftet i 1924, for samarbeid mellom de norske og amerikanske lutherske konferansekretsene på Madagaskar. Konferansen møttes hvert tredje år.
Intermisjonær konferanse	Møteplass for å fremme intermisjonært samarbeid mellom de protestantiske misjonsselskapene på Madagaskar.
Presteskolen	Lars Dahle etablerte den første presteskolen i Antananarivo i 1871. I 1896 ble skolen flyttet Ivory utenfor Fianarantsoa. Fra 1921 ble Presteskolen en fellesluthersk institusjon i samarbeid med de amerikanske misjonsselskapene.

Kirkens organer

Generalsynoden	Øverste organ i FLM
Regionalsynode	Øverste regionale organ i FLM, innledningsvis de opprinnelige konferansekretsene, og en videreføring av kirkekonferansene
Den permanente komite	Organ valgt av FLM, for å behandle viktige spørsmål som ikke kunne utsettes til neste generalsynode

Misjonsteoretiske begreper

Selvhjelp	Begrepet selvhjelp var et avgjørende kriterium for gassisk (med)bestemmelse kirken. Å være økonomisk selvhjulpen innebar å være økonomisk selvforsørgende.
Selvstyrt	Ansvarlig for organisering og styring av virksomhetene til kirken

Selvutbredende

Kirken og dens medarbeideres evne til å bringe med lutherske budskapet ut til nye grupper slik at kirken vokser i antall medlemmer og aktiviteter.

1.6 Oppbygging av oppgaven

Oppgaven er bygget opp som følger: I kapittel 2 gir jeg en nærmere presentasjon av NMS, dets historie og hvordan selskapet arbeidet på Madagaskar. I kapittel 3 analyserer jeg prosessen ledet til at FLM ble etablert, og i kapittel 4 analyserer jeg veien fram mot en uavhengig kirke. Endringer i misjonshverdagen belyses også. I kapittel 5 følger oppsummering av analysen.

2 Bakgrunn og kontekst

I dette kapitlet presenterer jeg kort Madagaskar og de første misjonsfremstøt som ble gjort mens store deler av øya var underlagt merinakongedømmet. Da NMS kom til Madagaskar var kristendommen allerede kjent i noen miljøer. Jeg presenterer NMS fra starten i 1842 og fram til andre verdenskrig, herunder hvordan NMS relaterte seg til andre misjonsselskaper på Madagaskar, hvilke arbeidsoppgaver selskapet engasjerte seg i og hvordan arbeidsfordeling var mellom misjonærene. Ettersom prosessen i slutten av 1940-årene var en «andre runde» fram mot målet om å etablere en selvstendig gassisk kirke, er det også viktig å se på hvorfor gasserne ikke lyktes i første forsøk. Samt hvilke organisatoriske grep som ble gjort for å motivere de skuffede gassiske lederne til å fortsette sitt arbeid innenfor kirken. Formålet er å gi bakgrunn for den synodeprosessen som starter for fullt etter krigen, og å forstå hvorfor dette kunne være et godt tidspunkt for å realisere målet om en selvstendig gassisk kirke.

2.1 Madagaskar og møtet med kristen misjon

Madagaskar er verdens fjerde største øy, og ligger om lag 400 kilometer øst fra kysten av Mosambik på det nærmeste. Øya er befolket både fra det afrikanske kontinentet og fra Sørøst-Asia.⁷¹ Da europeerne kom til Madagaskar på 1600- og 1700-tallet bestod befolkningen på øya av mange ulike folkegrupper, som var organisert i flere mindre kongedømmer. På 1800-tallet

⁷¹ Eriksen 2019:61 – Misjonær på Vest-Madagaskar, Otto Christian Dahl, har vist at gassisk språk har mer enn 90 prosent av ordforrådet fra Borneo i Sørøst-Asia, mens det nest største bidraget kommer fra bantuord fra det østafrikanske fastlandet, jf. s. 62.

klarte imidlertid et av disse kongedømmene – merinakongedømmet – fra sitt opprinnelige område sentralt på høylandet og hovedstaden Antananarivo, å underlegge seg om lag 2/3 av øya. Importen av geværer var en medvirkende årsak til merinakongedømmets suksess. Dessuten ble kongedømmet dyktig ledet under ekspansjonen, først av Andrianampoimerina og deretter sønnen Radama I.⁷² Den lokale adelen ble underlagt kongemakten, og militære offiserer uten adelig herkomst, hovaene, dannet et nytt ledersjikt i samfunnet. Med sentralisering av myndighet, satte regimet i gang prosjekter for å fremme modernisering etter europeisk mønster.⁷³

I denne perioden fikk også britiske misjonærer innpass på Madagaskar. De første misjonærene fra London Missionary Society (LMS) kom til hovedstaden i 1820, etter at kong Radama I og den britiske regjeringen hadde inngått en traktat i 1817 som forbød slavehandel på Madagaskar. Til gjengjeld mottok regimet økonomisk støtte og våpen fra britene, og merinakongedømmet ble en del av det uformelle britiske imperiet.⁷⁴ Det første protestantiske misjonsforsøket skjedde på østkysten av øya, litt nord for det som senere ble NMS' misjonskrets Øst-Madagaskar, men måtte oppgis etter kort tid.⁷⁵ Sentrum for kristen misjon ble i lang tid i innlandet, og det var her NMS nesten et halvt århundre senere, startet sin misjonsvirksomhet.

LMS-misjonærene startet flere skoler hvor de drev lese- og skriveopplæring, og dermed fikk de også tillatelse til å forkynne. Misjonærene transkriberte det gassiske språket – basert på språket til merinaene – med latinske bokstaver og brukte det i undervisningen, og de rakk å oversette bibelen til gassisk før de ble kastet ut av Madagaskar etter at Radama I døde i 1828 og enken dronning Ranavalona I overtok makten.⁷⁶ Hun forbød utøvelse av kristendommen og stengte landet for europeerne. Europeisk innflytelse bremsset kraftig opp, men det kristne fellesskapet fortsatt som undergrunnsbevegelse og utviklet gassiske teologiske særtrekk.⁷⁷ Europeere og europeisk misjon fikk ikke adgang til landet igjen før sønnen Radama II, som hadde gått på LMS' misjonsskole, kom til makten etter henne død i 1861.⁷⁸

⁷² Simensen 2015:178

⁷³ Ibid. s. 179 – Blant annet ble europeiske håndverkere hentet til landet

⁷⁴ Skeie 2013:51

⁷⁵ Nakkestad & Bjåstad 1949:466

⁷⁶ Skeie 2013:51-52

I 1887 oversatte Lars Dahle i samarbeid med engelske misjonærer og gassere, Bibelen på nytt direkte fra de to grunnspråkene hebraisk og gresk, jf. Birkeli 1949:127-128

⁷⁷ Simensen 2015:180, Skeie 2013:52

⁷⁸ Skeie 2013:53

I 1868 overtok dronning Ranavalona II makten i navnet, med ektefellen Rainilaiarivony som den reelle lederen, med formelle posisjoner som førsteminister og øverstkommanderende for hæren.⁷⁹ Året etter konverterte begge til protestantisk kristendom som ble statsreligion på Madagaskar. Dåpsseremonien ble utført av en gassisk prest som selv var blitt kristen uten kontakt med europeerne, i en privat sammenkomst på slottet med kun gassiske embetsfolk og prester til stede. Det var viktig å fremheve at dronningens konvertering til kristendommen ikke innebar noen form for underordning til europeerne.⁸⁰

2.2 Det Norske Misjonsselskap blir til

To lekmannsgrupperinger la grunnlaget for misjonsbevegelsens fremvekst i Norge. Brødrevennene, et kristent fellesskap som kom fra Tyskland og Danmark til Norge i 1730-årene, var aktive i Christiania i 1820-årene og skapte interesse for misjonssaken.⁸¹ Haugianerne⁸² var ikke spesielt opptatt av misjonsarbeid i utgangspunktet, men bevegelsen sluttet allment opp om misjon da den ledende haugianeren John Haugvaldstad gikk inn for saken.⁸³ Den første misjonsforeningen ble stiftet i 1826, og flere fulgte etter.⁸⁴ I begynnelsen ble innsamlede penger sendt til utenlandske misjonsselskaper for å støtte deres virksomhet. På initiativ fra misjonsforeningen i Stavanger og etter et par års sonderinger, ble NMS stiftet 8. august 1842. På generalforsamlingen året etter vedtok de opprettelsen av Misjonshøgskolen (tidligere Misjonsskolen) i Stavanger.⁸⁵

2.3 Det Norske Misjonsselskap starter virksomhet på Madagaskar

Hans Schreuder og de misjonærene som kom ut i årene etter, ble sendt ut med mål om å konvertere zulubefolkningen til luthersk kristendom. Videre skulle de utdanne lokalt presteskap slik at en selvstendig kirke styrt av zulubefolkningen kunne etableres.⁸⁶ Det viste seg å være vanskelig for NMS-misjonærene å vinne innpass med det kristne budskapet i Natal og Zululand. Først i juni 1858, fjorten år etter misjonærene kom til Port Natal, ble Mathenjwaze, en ung

⁷⁹ Ibid. s. 38-39 – Han beholdt makten ved flere dronningskifter gjennom suksessive ekteskap

⁸⁰ Ibid. s. 55-56

⁸¹ Jørgensen 1992:19

⁸² Lekmannsbevegelsen som oppstod da lekmann Hans Nielsen Hauge reiste rundt i Norge i årene 1796–1804 og holdt prekener og utfordret prestenes monopol på forkynnelse.

⁸³ Ibid. s. 18

⁸⁴ Ibid. s. 21-22

⁸⁵ Ibid. s. 24-25

⁸⁶ Hovland 2013:4

afrikansk kvinne, den første til å bli døpt av NMS-misjonærene.⁸⁷ Begivenheten var så viktig at Hans Schreuder som oppholdt seg i Zululand på den tiden, kom til Umpumulo i Natal for å undervise henne før han døpte henne. Dette var et etterlengtet «gjennombrudd», men det gikk fortsatt smått framover. I 1859 døpte de ti afrikanere til, de fleste av dem ansatte på misjonsstasjonene.⁸⁸ Det ble viktig å finne et nytt arbeidssted for å holde misjonsinteressen oppe i Norge, og dermed også interessen for å støtte NMS finansielt. LMS' arbeid på Madagaskar i 1820-årene og den påfølgende utestengelse fra øya var kjent i Norge. Etter at landet åpnet opp for europeere igjen ble, det aktuelt for NMS å starte virksomhet der. De to første Madagaskar-misjonærene, misjonsprest John Engh og misjonsmedhjelper Nils Nilsen, kom til havnebyen Tamatave på østkysten i august 1866.⁸⁹ De ble hjulpet til rette av anglikanske misjonærer og den britiske konsulen. Sommeren etter kom Schreuder sammen med den tredje Madagaskar-misjonæren, misjonsprest Martinius Borgen.⁹⁰ Aktivitetene på Madagaskar var de første årene underlagt Hans Schreuders ledelse. Det var mulig i praksis ettersom NMS hadde fått et nyttig verktøy i misjonsskipet Elieser, som kunne frakte misjonærene til og fra Norge og mellom misjonsvirksomhetene i Sør-Afrika og på Madagaskar.⁹¹ Etter en lengre prosess med myndighetene på Madagaskar fikk NMS tillatelse til å etablere misjonsstasjoner. Den første ble anlagt i Betafo i 1868, i LMS' «bakgård» og mot deres ønsker.⁹²

De norske misjonærene utvidet virksomheten med nye misjonsstasjoner, og etter tre år hadde de etablert misjonsstasjoner over mye av provinsen Vakinankaratra sør for hovedstaden Antananarivo. Det kom ytterligere forsterkninger hjemmefra, herunder lege og prest Christian Borchgrevink i 1869 og misjonsprest Lars Dahle i 1870.⁹³ Første kvinnelige misjonsarbeider på Madagaskar, Martha Nikoline Hirsch, kom også ut i 1870.⁹⁴ NMS-misjonærene gjennomførte undersøkelsesreisene til flere provinser for å sikre seg framtidige stasjonsområder, også utenfor merinakongedømmets maktområde. De første misjonærene ble sendt Morondava og Tulear på Vest-Madagaskar i 1874.⁹⁵ De undersøkte også mulighetene på østkysten i 1877, men det ble

⁸⁷ Ibid. s. 85 – Mathenjwaze (misjonærene stavet navnet hennes Umatendhjwaze) hadde da arbeidet for misjonær Lars Larsen og hans ektefelle Marthe på misjonsstasjonen Umpumulo i Natal i fire år. Hans Schreuder var misjonær på Entumeni, den ene av de to misjonsstasjonene NMS hadde etablert i Zululand.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Skeie 2013:68 - Nilsen ble ordinert på Madagaskar i 1878

⁹⁰ Birkeli 1949: 43, 50

⁹¹ Ibid. s. 27, Skeie 2013:28 – Elieser ble bygget i Bergen på initiativ av misjonskvinne Lovise Olsen og satt i tjeneste for NMS 1864

⁹² Birkeli 1949:63

⁹³ Ibid. s. 76 – Både Borchgrevink og Dahle ble ordinert på Entumeni av Schreuder (som var ordinert til biskop i 1866) før de kom til Madagaskar.

⁹⁴ Skeie 2013:65

⁹⁵ Jørgensen 1992:55 – Vest-Madagaskar ble egen konferansekrete i 1878

ikke startet misjonsarbeid her før i 1888.⁹⁶ På grunn av store avstander til Innlandet samt dårlige veier og kommunikasjonsmidler, ønsket misjonærene å danne en egen konferansekrete med egen tilsynsmann, slik Vest-Madagaskar hadde gjort. Utskillelsen fra Innlandet godkjent med virkning fra 1934.⁹⁷

NMS' virksomhet var nå inndelt i tre uavhengige kretser, og misjonærene la stor vekt på praksisen med at misjonskonferansen i den enkelte krets var høyeste beslutningsinstans for kretsen på Madagaskar.⁹⁸ Det var likevel tette forbindelser mellom kretsene, både formelt og uformelt. Blant annet tilbrakte kystmisjonærene feriene sine i Innlandet, enten på Antsirabe eller i Fianarantsoa.⁹⁹ Representanter fra de øvrige kretsene, også de amerikanske misjonene, var dessuten regelmessig til stede på de øvrige misjonærkonferansene. Konferansereferatene ble delt med de øvrige norske kretsene, så de var godt informert om arbeidet i alle kretsene. I tillegg byttet misjonærer arbeidssted mellom kretsene, i noen tilfeller av helsemessige årsaker, da klimaet på kystene var atskillig tøffere enn i høylandet.¹⁰⁰ Krigsårene fremmet samarbeidet mellom de tre norske kretsene ytterligere, særlig på det økonomiske planet etter at pengestrømmen fra Norge stanset opp, og samarbeidet ble formalisert gjennom opprettelsen av Felleskomiteen.¹⁰¹

⁹⁶ Birkeli 1949:123, 136

⁹⁷ Nakkestad & Bjåstad 1949:474-475, 483

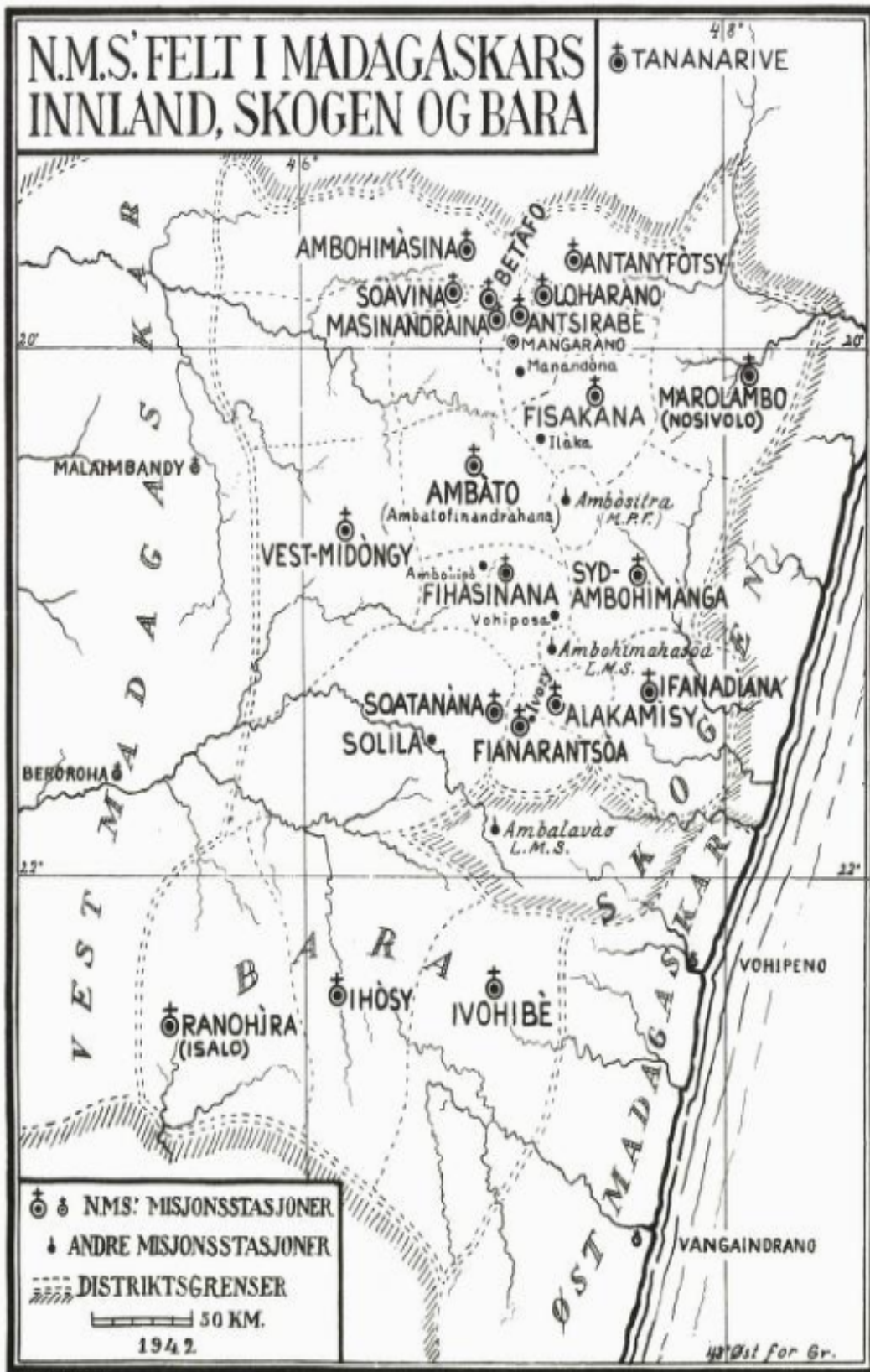
⁹⁸ NMS. 1944b:9

⁹⁹ Ibid. s. 14

¹⁰⁰ NMS. 1945b:3

¹⁰¹ Felleskomiteen ble opprettet i 1939, med årlige møter fra 1943, jf. NMS. 1945a:16

Figur 2.1 Det Norske Misjonsselskaps misjonskrets Innland, Skogen og Bara

Kilde: Birkeli 1949:319

Figur 2.2 Det Norske Misjonsselskaps misjonskrets Øst-Madagaskar

Kilde: Nakkestad & Bjåstad 1949:508

2.4 Samarbeid og konkurranse

Det foregikk en europeisk maktkamp mellom misjonsselskapene om å underlegge seg misjonsområder, uten at gasserne selv var deltakere i dette, som kan minne om kampen om koloniområder. Mens de europeiske statene som deltok i «fordelingen» av det afrikanske kontinentet, søkte tilgang på ressurser som slaver og i økende grad ulike råvarer¹⁰², søkte misjonsselskapene «ressursgrunnlag» for evangeliseringen. Flere protestantiske misjoner samt katolsk misjon opererte på Madagaskar. Katolikkene var den store fienden for de protestantiske selskapene, men den «territoriale» maktkampen mellom de øvrige misjonsselskapene var også stor i de første årene. NMS var i flere år i konflikt med LMS om misjonsområder, og det foregikk også forhandlinger mellom LMS og NMS som gikk ut på å dele interessesfærene.¹⁰³

Forholdet mellom misjonsselskapene var også preget av samarbeid, på tvers av kirkesamfunn og trosretning. Et samarbeid som innebar deling av territorier på Madagaskar, var overføringen av NMS' misjonsområder på Sør-Madagaskar til ELC-misjonen og LBM-misjonen i 1892. Disse samarbeidspartnerne var norsk-amerikanske misjonsselskaper med misjonærer som var første- og andregenerasjon norske innvandrere til USA.¹⁰⁴ Samarbeidet med de amerikanske lutherske misjonskretsene resulterte senere i etableringen av FLM, som innebar en gjenforening av misjonskretser som i utgangspunktet hadde vært NMS-områder.

Misjonsselskapene møttes også til diskusjon i internasjonale misjonskonferanser.¹⁰⁵ På Madagaskar samlet de protestantiske misjonsselskapene LMS, MPF, FFMA og representanter fra de lutherske misjonene seg til den første regulære intermisjonære konferanse høsten 1913.¹⁰⁶ Foruten å legge konkurransen om misjonsområder bak seg, diskuterte de felles utfordringer i forholdet til kolonimyndighetene og den katolske kirkes misjon. Konferansen vedtok å opprette en komite for å fremme intermisjonært samarbeid, Intermisjonær konferanse. De samarbeidet også på undervisningsområdet, med felles prosjekter som Foyer, ungdomshjemmet for gutter i Antananarivo og den videregående skolen Ecole Paul Minault, som underviste i forberedende til medisinskolen og forberedende til artium.¹⁰⁷

¹⁰² Eriksen 2019:150-151

¹⁰³ Birkeli 1949:83

¹⁰⁴ Skeie 2005:14

¹⁰⁵ Rosnes 2019:116 – På The World Missionary Conference i Edinburgh i 1910 var utdannelse tema og viktigheten av i evangeliseringen

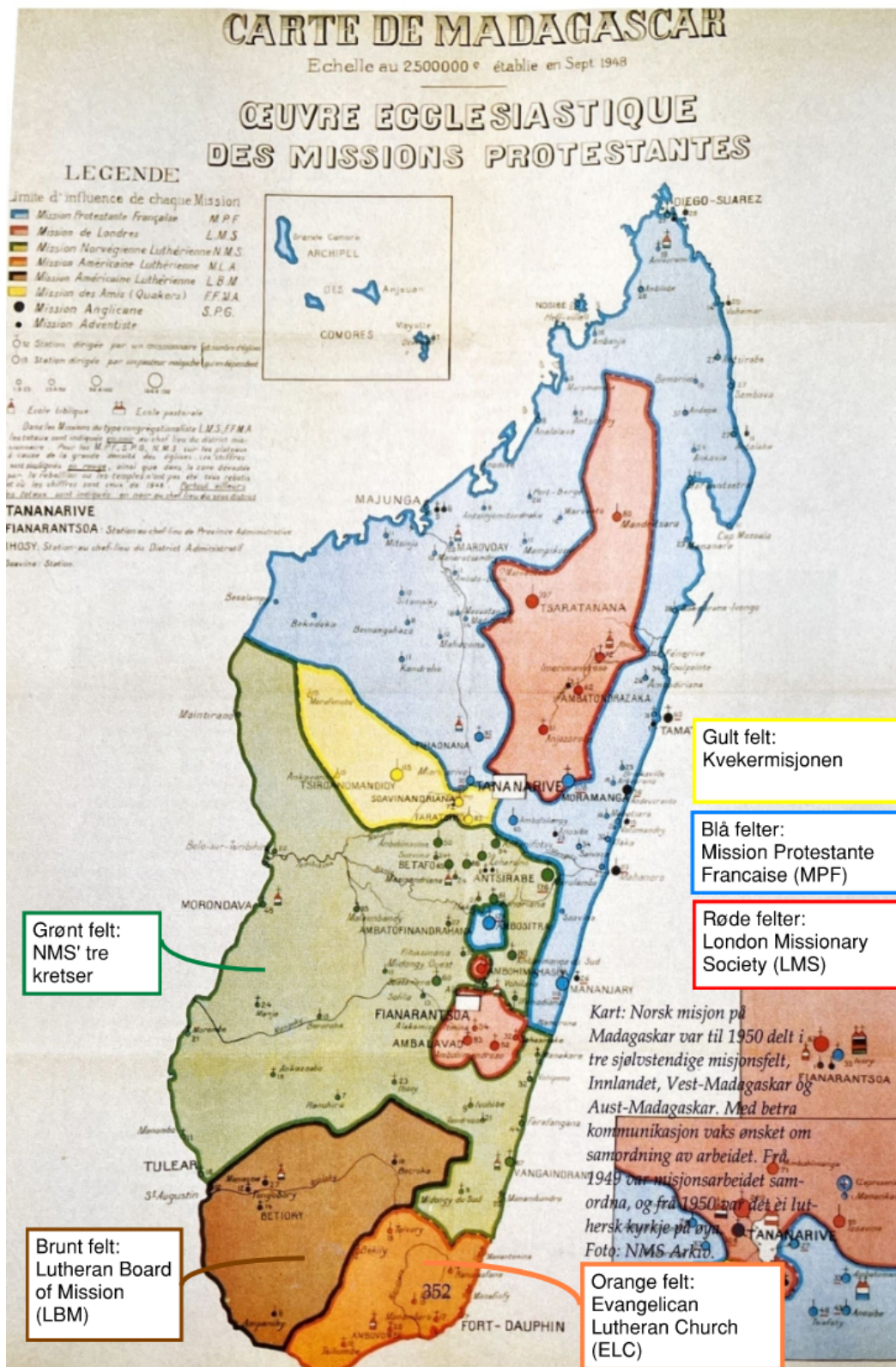
¹⁰⁶ Birkeli 1949:235-236

¹⁰⁷ NMS. 1944a:3-4

Under den intermisjonære konferansen i 1913 hadde de lutherske misjonsselskapene også separate drøftelser om fellesluthersk samarbeid, som ble formalisert i Fellesluthersk konferanse i 1924.¹⁰⁸ Aktuelle samarbeidsprosjekter var blant annet en framtidig felles luthersk kirke, og å gjøre Presteskolen på Ivory til en fellesluthersk presteskole. Dette vedtok misjonærkonferansen for Innlandet i 1921, og de amerikanske misjonene fulgte opp med å sende lærerkrefter og penger til utbygging av skoleanlegget. Andre samarbeidsområder var felles luthersk ritual for gudstjenestene og felles presse- og forlagsvirksomhet.

¹⁰⁸ Birkeli 1949:257

Figur 2.3. Kart over Madagaskar, inndelt etter de forskjellige protestantiske misjonsselskaperes interesseområder

Kilde: Edland og Aano 1992:352, foto fra NMS arkiv

2.5 Det Norske Misjonsselskaps arbeidsområder på Madagaskar

Kjernen i misjonsarbeidet var evangelisering, og målet var som tidligere beskrevet, å bygge en kirkeorganisasjon som på et tidspunkt skulle bli selvstendig og uavhengig av misjonen. For å støtte om hovedmålet, startet NMS også en rekke andre aktiviteter. En slik virksomhet var trykkeri- og forlagsvirksomheten. Dette var en viktig støttefunksjon, men la ikke beslag på de store ressursene. Langt større innsats, i form av personale og investeringer, ble gjort i skole- og helsesektorene.

NMS startet umiddelbart med undervisning av både barn og voksne, med undervisning i lese- og skriveferdigheter samt kristendomsundervisning og gassisk som undervisningsspråk.¹⁰⁹ I tråd med luthersk tradisjon skulle alle være i stand til å lese Bibelen selv på et språk som var forståelig. Undervisningstilbudet var også svært viktig for å trekke folk til evangeliseringsarbeidet. Tilstømmingen til skolene var avhengig av myndighetene, både under det gassiske styret og det franske kolonistyret. Endringer i reguleringen av skolesektoren kunne gi store utslag for aktivitetene, både positivt og negativt. Et eksempel på en positiv driver var skolereformen i 1881. De gassiske myndighetene innførte alminnelig skoleplikt for barn mellom 8 og 16 år.¹¹⁰ Alle skulle lære å lese, skrive og regne, og skoleeierne sto fritt til å undervise i fag utover de obligatoriske, som kristendom. Antall skolebarn i NMS-skolene mangedoblet seg på kort tid, til om lag 30 000 elever ved utgangen av 1882, og nådde toppen i 1899 med 56 084 elever og 1 039 skoler.¹¹¹

De franske kolonimyndigheter la stor vekt på utdanning som del av sitt siviliseringsprosjekt der fransk språk og kultur skulle spres til innbyggerne i koloniene. Samtidig ville de øke produktivitet blant innbyggerne i kolonilandene og sikre rekrutteringsbase fra en godt utdannet lokalbefolkning til byråkratiet som de trengte å bygge opp for å kunne styre lokalt. Kolonimyndighetene etablerte statlige skoler for å fremme dette målet, og overtok etter hvert posisjonen som dominerende aktør. Undervisningstilbud i fransk og på franske ble krav som også misjonens skoler måtte oppfylle, og fra 1899 strammet kolonimyndighetene grepet om skolesektoren ved innføring av en rekke nye reguleringer, som fikk svært negativ innvirkning

¹⁰⁹ Rosnes 2017:4

NMS. 1945a:28 – Misjonsprest Sivert Ringstad: «Skolen er middelet par exelence til en effektiv, gjennomgripende virkeliggjørelse av misjonens tredobbelte mål: å vinne og oppdra den enkelte for Kristus, å grunne livsdyktige og selvstendige innfødte kirker, og å gjennomtrenge folkelivet med kristendommens ånd og kraft.»

¹¹⁰ Rosnes 2019:13

¹¹¹ Birkeli 1949:116, Rosnes 2019:14 – Bare 49 028 elever møtte til undervisningen. Gapet mellom faktisk møtende elever og registrerte elever skyldtes at foreldrene var redd for reaksjoner fra myndighetene om de ikke skrev inn barna.

på NMS' skolearbeid. Det ble innført krav om autorisasjon for å åpne skoler, krav om offisiell eksamen for lærere. Fransk kolonipolitikk var kjennetegnet ved sekularisme, og det som slo hardest ut for NMS, var at vanlig skoleundervisning i kirker og forsamlingshus ble forbudt i 1906.¹¹² I 1908 satt NMS igjen med 126 skoler med ca. 5 000 elever og i 1912 ca. 90 skoler og 4 300 elever.¹¹³

I tillegg til skoletilbud til barna, søndagsskolene, de såkalte *garderierne*¹¹⁴ og primærskolene, omfattet NMS' undervisningstilbud lærer- og presteutdanning ved lærerskolene i Masinandrana, Antsirabe og Fianarantsoa, og Presteskolen på Ivory utenfor Fianarantsoa.¹¹⁵ Høyskolene var etablert for å utdanne kvalifiserte medarbeidere slik at NMS sikret tilgang på lærere og prester til skolene og menighetene. En kort periode hadde NMS også undervisningstilbud i medisinske fag, før dette ble overtatt av de franske kolonimyndighetene.¹¹⁶ NMS etablerte også bibelskoler for teologisk undervisning på lavere nivå. Kandidatene kunne gå videre til full teologisk utdanning ved Presteskolen. Alternativ karrierevei for de uteksaminerte elevene, var arbeid i menighetene som katekister (menighetsledere) inkludert undervisning på søndagsskolene. Til forskjell fra de franske kolonimyndighetene hadde ikke NMS noe mål om å utdanne gasserne til karriere som byråkrater i statens tjeneste; målet var alltid byggingen av kirken.¹¹⁷ Mange av høyskolekandidatene valgte likevel å gå inn i statlige stillinger framfor å jobbe i NMS' institusjoner, jf. avsnitt 3.2. Både kvinner og menn fikk anledning til å ta lærerutdanning. Presteutdanningen og bibelskolene som utdannet katekister var forbeholdt menn. I 1950 utvidet NMS tilbudet med utdanning for kvinnelige menighetsarbeidere, med egne bibelkurs for kvinner og diakonissekurs.¹¹⁸

¹¹² Rosnes 2017:5

¹¹³ Birkeli 1949:213

¹¹⁴ *Garderier* var et undervisningstilbud på helt elementært nivå, der kravet til lærernes kompetanse var svært lavt, og ble tillatt som midlertidige løsninger der regulært barneskoletilbud ikke var tilgjengelig

¹¹⁵ Ibid. 105-106, 146 – Lars Dahle etablerte den første presteskolen i Antananarivo i 1871, og skolen ble flyttet Ivory utenfor Fianarantsoa i 1896. Presteskolen var femårig og la undervisningen på et høyt nivå for studentene, med fag som gresk, norsk og bibelkunnskap i tillegg til de teologiske disiplinene.

¹¹⁶ Ibid. s. 182 – I 1886 startet NMS en medisinsk skole i samarbeid med engelske legemisjonærer, Medical Missionary Academy, som ble overtatt av de franske kolonimyndighetene i 1896. De hadde også et tilbud for utdanning av jordmødre, jf. 129-130

¹¹⁷ Rosnes 2017:5

¹¹⁸ NMS. 1950a:4 og NMS. 1951a:5

Undervisningstilbudet inkluderte også praktiske fag. Blant annet håndarbeidsskole for jenter,¹¹⁹ og i en periode på 1890-tallet tilbød NMS en praktisk fagskole for utdanning av snekkere og smeder. I tillegg ble norsk søm og broderi overført til Madagaskar via misjonærhustruene.¹²⁰

Johanne Christiane Borchgrevink, som var gift med Christian Borchgrevink, startet kostskole for jenter i Antananarivo i 1872.¹²¹ Johanne Borchgrevink var utdannet lærer og arbeidet som lærer før hun reiste til Madagaskar.¹²² Gjennom pasienttilstrømmingen til ektefellens legepraksis, erfarte hun at det stod dårlig til med mange av barna både «*legemlig og aandelig*» og mente at flere kunne trenge et «*hjem, hvor Guds Ord er den daglige føde*».¹²³ Foruten å være en undervisningsanstalt¹²⁴, var skolen et dannelsesprosjekt der de gassiske jentene «*skulle rykkes opp med roten og plantes om i et helt igjennom kristelig miljø*».¹²⁵ Det var forventet at jentene skulle bo på skolen til de var ferdige. Slik kunne de formes til framtidige ektefeller for kandidatene fra Presteskolen. Skolen stod hele tiden utenfor NMS, og Johanne Borchgrevink drev skolen i de årene hun var på Madagaskar.¹²⁶ NMS bidro heller ikke med finansiering av skolen, så Borchgrevink måtte skaffe til veie nødvendig kapital. At hun klarte å holde skolen i gang i 40 år under slike betingelser, vitner om et stort nettverk av støttespillere hjemme i Norge, og også om stort engasjement i kvinneforeningene for å støtte denne type tiltak.

NMS så imidlertid behov for et opplæringstilbud til ektefeller for elevene ved Presteskolen, slik at kvinnene kunne være gode støttespillere for sine presteektemenn. NMS startet undervisning for presteelvenes ektefeller på Ivory Atsimo. Til forskjell fra Borchgrevinks skole, som startet formingen av unge jenter med tanke på en *framtidig* rolle som ektefeller for kirkens prester, var dette et tilbud for kvinner som var gift med elever ved Presteskolen. Dersom ektefellene avsluttet studiene ved Presteskolen før tiden, bortfalt også undervisningstilbudet til kvinnene.

Endrine Pedersen-Robertstad (tidligere Nielsen) arbeidet som lærer fra hun kom til Madagaskar som kvinnelig misjonsarbeider i 1887 og fram til 1899, da hun giftet seg med misjonsprest Nils Olai Pedersen-Robertstad. I 1908 og 1909 startet hun arbeid for blinde, som i motsetning til

¹¹⁹ Skeie 2013:65 – tidligere nevnte Martha Nikoline Hirsch startet Håndgjerningsskole i Antananarivo i 1870

¹²⁰ Birkeli 1949:151-152, 180

¹²¹ Skeie 2005:11

¹²² Ibid. s. 16 – Privatutdannet, offentlige lærerskole ble ikke åpen for kvinner før i 1880

¹²³ Borchgrevink, Johanna. *Fra Pigeasylet i Antananarivo*. (Kristiania: Det Norske Missionssselskab, 1885).

¹²⁴ Skeie 2005:27 – Jentene fikk undervisning i lesing og skriving på gassisk, matematikk, kristendom og geografi i tillegg til praktiske fag som håndarbeid og matlaging.

¹²⁵ Birkeli 1949:106

¹²⁶ Skeie 2005:12-13 – Skolen var kontroversiell blant de øvrige misjonærene, og ble ikke videreført etter at ekteparet Borchgrevink avsluttet oppholdet på Madagaskar i 1912.

Johanne Borchgrevinks prosjekt, raskt ble omfavnet av NMS. På misjonærkonferansen i 1910 ble blindearbeidet offisielt tatt opp som spesiell arbeidsgren og en blindeskole ble anlagt på Loharano.¹²⁷ I 1950 ble dette tilbudet utvidet med døveskole.¹²⁸

Sykearbeid var også en viktig aktivitet for misjonsselskapet. De sendte tidlig ut leger til Madagaskar, alle menn, og fra 1885 ble et stort antall kvinnelige diakonisser, jordmødre og sykepleiere sendt ut.¹²⁹ Mye helsehjelp ble gitt i tilknytning til misjonsstasjonene, men NMS investerte også mye ressurser i helseinstitusjoner. De startet i hospital i Antananarivo i 1886, men sykehusdriften ble etter hvert utviklet på Antsirabe.¹³⁰ Sør for byen, i Mangarano, etablerte NMS arbeidet for spedalske.¹³¹ I tillegg drev de medisinsalg både på Antsirabe og Vangaindrano på Øst-Madagaskar.

2.6 Kjønnsdelte arbeidsoppgaver

For kvinner representerte misjonsselskapene som arbeidsgiver¹³² en mulighet til å arbeide utenfor Norge, og ganske selvstendig i en tid da det ikke var så vanlig for kvinner i Norge. Fra tidlig av hadde kvinnene ofte en profesjonsutdannelse i bunnen, innen undervisning eller helse, i tillegg til den videreutdannelsen mange tok på Misjonsskolen for kvinner. Denne bakgrunnen ga muligheter for karriere både som lærere på ulike nivåer i skolesystemet og som diakonisser¹³³, sykepleiere og jordmødre i helseinstitusjonene.

Med unntak av noen få leger og noen med lærerutdannelse, hadde mennene jevnt over ingen høyere utdannelse i tillegg til teologisk utdannelse. Flertallet av misjonærene fikk teologiutdannelsen på Misjonshøgskolen, men det var også teologer fra Universitetet og Menighetsfakultetet.¹³⁴ De mannlige kandidatene ble typisk ordinert til prester før de ble sendt ut til NMS' misjonsfelt, og der fikk de umiddelbart lederstilling som distriktsbestyrere selv om

¹²⁷ Birkeli 1949:226

¹²⁸ NMS. 1951a:30 – De franske kolonimyndighetene ga statsstøtte til oppføringen av en ny døve- og blindeskole i 1950.

¹²⁹ Meling, Gunnar Andreas og Maria Kjøllesdal. *Guds høstfolk. Det Norske Misjonsselskaps misjonærer 1842-1977*.

(Stavanger: Det Norske Misjonsselskap, Dreyer, 1977) – i perioden 1842-1977 ble de sendt fire leger til Madagaskar, seks leger til Kina, hvorav fire av dem var kvinner, og en lege til Kamerun. Første lege til Kina var Ragnhild Botner Gottenberg som kom til Kina med ektefelle og misjonsprest Johan Gottenberg i 1898.

Christian Borchgrevink, som var både ordinert prest og lege, var første legemisjonær på Madagaskar. I 1876 fikk han følge av lege Carl Johan Guldberg, som også ble Madagaskars første tannlege, jf. Birkeli 1949:109

¹³⁰ Birkeli 1949:149 – hospitalet stod ferdig i 1893

¹³¹ Ibid. s. 147 – anlegget kom i drift mot slutten av 1888 og fra 1890 ble diakonisse Marie Føreide knyttet til arbeidet.

¹³² Det er underforstått at de fleste som reiste ut for misjonsselskapene følte seg kallet til oppdraget

¹³³ Dette er stillingsangivelsen i primærkildene. I dag er det kanskje mer vanlig å bruke (kvinnelig) *diakon*

¹³⁴ Meling og Kjøllesdal 1977 – Utdannelse er angitt for hver enkelt misjonær i oversikten.

Mange av kvinnene hadde middelklassebakgrunn, mens mennene lavere sosiale grupper innen jordbruket, håndverkstjenester og handel, jf. Skeie 2005:17

de kom nyutdannet rett fra Misjonshøgskolen. Ofte startet de også arbeidet i de krevende utkantdistriktene, så det var en bratt lærekurve. Som mannlige misjonærer og misjonsprester var de øverste autoritet i de distriktene de ble tildelt, selv om de var nyutdannet og jobbet sammen med kvinnelige misjonærer med betydelig lenger fartstid. I de første årene var det kun de ordinerte prestene som ble regnet som misjonærer, alle andre var misjonærens medhjelpere. Da NMS startet sine oversjøiske aktiviteter kunne ikke kvinnelige misjonærer drive forkynnelse, slik de heller ikke fikk i Norge på den tiden.¹³⁵ Forbudet ble gradvis myket opp, først gjennom en begrenset tillatelse i egen stillingsinstruks for bibelkvinner¹³⁶, og både kvinnelige misjonsarbeidere og gassiske kvinner som på diskret vis drev forkynnelse ble stilltiende akseptert.¹³⁷ Fra 1917 fikk kvinner fullt ut drive forkynnelse i NMS, og fra 1990 har NMS ordinert kvinnelige misjonsprester.¹³⁸

Det var kun de mannlige misjonærene som hadde talerett og stemmerett (og valgbarhet) i misjonærkonferansene i de første tiårene. De kvinnelige misjonsarbeiderne fikk begrenset rett til å ytre seg på misjonskonferansene fra 1904, men de fikk kun ta opp temaer knyttet til deres arbeidsoppgaver og fikk ikke fulle tale- og valgrettigheter før i 1910.¹³⁹ Til sammenligning fikk kvinner begrenset stemmerett ved kommune- og stortingsvalg i henholdsvis 1901 og 1907, og allmenn stemmerett i kommunevalg i 1910 og i stortingsvalg i 1913. I den sammenheng lå NMS foran utviklingen i Norge.¹⁴⁰ Som utsendt ektefelle til en mannlige misjonær, fikk ikke kvinnene stemmerett i misjonærkonferansen før i 1969.¹⁴¹

For de kvinnelige misjonærene som kom ut alene med regulær ansettelse, så endret deres ansettelsesstatus seg dersom de giftet seg med mannlige misjonærer mens de var på Madagaskar og for så lenge som de begge var utstasjonert. Som «misjonærhustruer» la de utvilsomt inn stor arbeidsinnsats for NMS på stasjonen der ektefellen var bestyrer, men i Erling Danbolts oversikt

¹³⁵ Med henvisning til apostelen Paulus (apostelen som aldri hadde møtt Jesus), som i sine brev til ulike menigheter uttalte seg om kvinners rolle (eller ikke-rolle), herunder det første brevet til menigheten i Korint, der han forbød kvinner å snakke i menighetens forsamlinger, jf. Paulus' første brev til korinterne 14, 34-35

Mens Hans Nielsen Hauge selv ledet haugianerbevegelsen, som var en forløper til misjonsselskapet, fikk kvinner forkynne.

¹³⁶ Predelli 2003:112-113 Stillingsinstruksen vedtatt på misjonærkonferansen 1894, som ikke ble bifalt av hjemmeledelsen. Bibelkvinne var en stillingskategori for kvinnelige misjonærer som ikke var ansatt som lærer eller en av stillingskategoriene i helsesektoren.

¹³⁷ Ibid. s. 117-118 – Motsatt bibelkvinne Emma Dahl som høylytt agiterte mot forbudet og ønsket en endring

¹³⁸ Ibid. s. 120

¹³⁹ Predelli 2003:120

¹⁴⁰ Okkenhaug 2003:77 – Misjonærkvinnenes kamp for rettigheter i NMS tjente som forbilde for kampen for kvinners stemmerett

¹⁴¹ Predelli 2003:120

over misjonærer i ble de usynlige.¹⁴² Det blir spesielt tydelig i de tilfellene der de dukker opp på listene igjen dersom ektefellen døde eller reiste hjem først.¹⁴³ Inngåelse av ekteskap medførte dermed en betydelig innskrenkning de kvinnelige misjonærenes rettigheter.¹⁴⁴ De mistet stemmeretten i misjonskonferansene og oftest en selvstendig portefølje av arbeidsoppgaver, enda de fleste av dem var velutdannet med betydelig kompetanse fra skole- eller sykearbeidet. Det var med andre ord store ressurser som NMS med sitt patriarkalske system ga avkall på, uten at jeg har sett noen refleksjon over denne kostnaden. Som gifte kvinner ble de heller ikke lenger selvstendig lønnet, men ble «indirekte lønnet» ved at ektefellen fikk økt sin lønn som forsørger. De bestyrte dermed ikke egne penger lenger.

Endrine Pedersen-Robertstad og Johanne Borchgrevink var begge *misjonærhustruer* på det tidspunktet de startet opp sine prosjekter; Pedersen-Robertstad fikk endret status under tjeneste, mens Borchgrevink var gift med Christian Borchgrevink hele tiden mens hun var der.¹⁴⁵ Som misjonærhustruer var det forventet at de skulle støtte opp om ektefellens arbeid. Begge hadde likevel selvstendige ideer om tilbud de mente trengtes på Madagaskar, og som de startet. Pedersen-Robertstad underviste for øvrig ved Johanne Borchgrevinks kostskole i årene 1893-95¹⁴⁶, så hun kan ha blitt inspirert til å forfølge egne ideer gjennom Borchgrevinks eksempel.

De kvinnelige misjonærenes innsats var svært viktig for NMS' arbeid på Madagaskar. For det første var det langt flere utsendte kvinner enn menn. Færre menn enn kvinner reiste ut og/eller forble ugift mens de var i tjeneste. For det andre tilførte kvinnelige misjonærer kompetanse som mannlige misjonærer ikke hadde. Videre kom kvinnene lettere i kontakt med de gassiske kvinnene, og de hadde også et særskilt ansvar for å lære bort kunnskap som ble ansett som «typisk kvinnelig» i tiden. Det var gjennomgående for liten kapasitet til denne type oppgaver,

¹⁴² Danbolt, Erling. «Misjonærer i Innlandet, Skogen og Bara konferansekreter 1866-1949». I: Birkeli, Fridtjov, Emil Birkeli, Gabriel Nakkestad og Hans Magnus Bjåstad (red.) *Det Norske Misjonsselskaps historie i hundre år. Bind IV: Det Norske Misjonsselskaps historie: Madagaskar innland, Vest-Madagaskar, Øst-Madagaskar.* (Stavanger: Det Norske Misjonsselskap, Dreyer, 1949)

¹⁴³ Beret Dahle, søster til Lars Dahl, kom ut sammen med sin bror i 1870, som hans husholderske(!), men var likevel kvalifisert til å komme på Danbolts liste over misjonær, som nr. 12. Der står hun oppført til hun gifter seg med misjonsprest Lars Stueland i 1876. Hun føres opp med ytterligere en periode etter at ektefellen reiste hjem for godt i 1894.

¹⁴⁴ Okkenhaug 2003:75 – De gikk inn i de ubetalte kvinnenes rekker, som også var vanlig i Norge når kvinner giftet seg

¹⁴⁵ Christian Borchgrevink var som tidligere nevnt blant de første misjonærene som kom ut for NMS, i 1869, og han står oppført på Danbolts liste som nr. 4. Johanne Christiane Borchgrevink kom til Madagaskar året etter (de giftet seg raskt etter at hun kom), er ikke oppført på listen. Til sammenligning står Martha Nikoline Hirsch som kom samtidig med J. Borchgrevink, men som singel, kvinnelige misjonsarbeider i 1870, oppført som nr. 13, men bare for perioden 1870-1871, det året hun giftet seg med Martinius Borgen.

For ordens skyld er dette misforholdet rettet opp i Meling og Kjøllesdal 1977, der alle misjonærer er tatt med.

¹⁴⁶ VID – Misjons- og diakoniarkivet, Ressurser, NMS misjonærer

og temaet var oppe som egen sak i Innlandets misjonærkonferanse i 1951.¹⁴⁷ De kvinnelige misjonærenes oppgaver på Madagaskar var i stor grad knyttet til spesialiserte stillinger som lærere og sykepleiere, mens det var få dedikerte menighetsarbeidere.¹⁴⁸ Å nå ut til gassiske kvinner var viktig for misjonen, men det varierte i hvilken grad de som jobbet i skole- og helsesektoren hadde tid til menighetsarbeid utover undervisnings- og sykearbeid. Ofte måtte de benytte feriene sine til å gjøre kvinnearbeidet i distriktet, en merbelastning som kom i tillegg til at de var langt dårligere lønnet enn sine mannlige kollegaer, jf. avsnitt 3.2. På samme måte som etablering av kvinneforeninger var viktig for finansieringen av NMS i Norge¹⁴⁹, var de gassiske kvinnenes arbeidet i menighetene svært viktig ettersom de stod for verdifullt bidrag til finansiering av menighetene og selvhjelpen.¹⁵⁰ Men «dannelsesaspektet» var også viktig. I diskusjonen på misjonærkonferansen i ble det påpekt et «*skrikende behov for praktisk opplæring av den gassiske kvinne som husmor og mor*».¹⁵¹ Nivået var etter konferansens vurdering katastrofalt lavt, noe misjonærene mente virket inn på hele menighetsarbeidet. I den sammenheng ble viktigheten av internatarbeidet påpekt, og Johanne Borchgrevinks kostskole ble trukket fram som en suksess i så måte, likeledes undervisningen av prestelevenenes ektefeller på Ivory Atsimo.¹⁵² Foruten undervisning, helsearbeid og evangelisering blant de gassiske kvinnene, var det med andre ord en viktig oppgave å eksportere den tradisjonelle kvinnerollen i 1950-tallets Norge til Madagaskar.¹⁵³ Det ironiske er at denne opplæringen i stor grad skulle utføres av kvinner som selv hadde valgt bort den tradisjonelle rollen som husmor og mor.

2.7 Organisatorisk utvikling

Det første uformelle rådsmøte mellom misjonærene på Madagaskar ble avholdt i 1870, og året etter møttes misjonærene til et mer formelt forhandlingsmøte. Organisasjonsspørsmålet var oppe til diskusjon, og misjonærene fremmet forslag for hovedstyret om at en

¹⁴⁷ NMS. 1951a:39-41 – For øvrig en sak som ble framlagt av en komite bestående av tre kvinnelige og to mannlige misjonærer.

¹⁴⁸ Ibid. – Den kvinnelige menighetsarbeiders viktigste oppgaver var undervisning elevkoner ved preste- og bibelskolene, kvinneforeningsarbeidet i sin helhet, søndagsskolene og husbesøk. Et viktig formål var «*å oppdra [kvinnene] til gode kristne og nyttige samfunnsborgere*», samt utdanne gassiske kvinner til ledere som kunne gå videre ut i kvinnearbeidet og søndagsskolene.

¹⁴⁹ Okkenhaug 2003:76 – Kvinneforeningene bidro lenge med finansiering av NMS uten å ha noen stemmerett og dermed ingen innflytelse over bruken av midlene

¹⁵⁰ Skeie 2013:155 – Kvinneforeninger ble startet ganske tidlig, ofte på initiativ fra misjonærhustruen som hadde med ideen. hjemmefra, og den første ble startet i Soatanana i 1886.

Birkeli nevner Johanne Mathilde Engh, ektefelle til pioneren John Engh, som startet kvinneforeningen i Betafo i 1889 var først ute, jf. Birkeli 1949:143.

¹⁵¹ NMS. 1951a:41

¹⁵² Ibid. - «*de hjem som er stiftet av pikene fra Ivory Atsimo skiller seg gledelig ut fra de øvrige gasserhjem.*»

¹⁵³ Denne type påvirkning er ikke helt uproblematisk, jf. Okkenhaug 2003:80

misjonærkonferanse på Madagaskar skulle være øverste myndighet for misjonsarbeidet istedenfor å være underlagt Schreuder i Zululand. Hovedstyret aksepterte at de skulle stå direkte under hovedstyrets ledelse.¹⁵⁴

For å nå målsettingen om en selvstendig kirke gang, var Presteskolen viktig for å utdanne de som skulle lede kirken i fremtiden. Etter endt femårig utdanning ble teologikandidatene sendt ut for å arbeide i stasjonsdistriktene, men NMS tok ikke kandidatenes ressurser i bruk fullt ut; det var kun misjonærene som var prester for menighetene. Da antall menigheter stadig vokste, ble det ikke lenger mulig for misjonæren å følge opp alle i det daglige. I 1879 innførte misjonærkonferansen menighetsordning, med obligatorisk valg av menighetsråd og medhjelpere, slik at gasserne fikk ta del i ledelsen av menighetene ved siden av misjonærene.¹⁵⁵ De valgte med andre ord å engasjere kirkemedlemmene som sådan før de forfremmet kandidater fra Presteskolen. Først i 1883, etter at hovedstyret i NMS hadde gitt tillatelse, ble de tre første gassere ordinert til lutherske prester.¹⁵⁶ Til sammenligning ble de første afrikanske prestene i NMS' misjonsvirksomhet i Sør-Afrika ordinert i 1893, ti år senere enn på Madagaskar, og nesten femti år etter at Schreuder kom til Port Natal.¹⁵⁷

Organiseringen av kirken utviklet seg over tid. Menighetene ble organisert etter stasjonsdistriktene, og menighetene møttes etter hvert i distriktmøter. Distriktene samlet seg i årsmøtekretser og sendte representanter til felles årsmøter, og årsmøteinstitusjonen fikk stadig større innflytelse i 1890-årene.¹⁵⁸

I 1875 tok Lars Dahle opp spørsmålet om menighetenes deltakelse i og medansvar for finansiering av menighetene for å lette byrden på misjonen.¹⁵⁹ Menighetene startet innsamling av bidrag, men den økonomiske selvhjelpen var minimal i de første årene. Madagaskar hadde på den tiden en utpreget naturalhusholdning, med et begrenset utviklet pengesystem, spesielt

¹⁵⁴ Birkeli 1949:96-97 - Den første misjonærkonferansen for Madagaskar Innland ble konstituert i 1877. Samme år trådte misjonærinstruksen i kraft, inkludert bestemmelse om at tilsynsmann, leder for misjonskretsen, skulle velges for fem år av gangen. Lars Dahle ble valgt som første tilsynsmann

¹⁵⁵ Birkeli 1949:100-101

¹⁵⁶ Skeie 2013:139-143 – Tempoet økte etter hvert. Under krigen mot franskmennene (1883-85) ble ytterligere tre prester ordinert, deretter åtte prester i 1887, herunder den senere synodeformannen Hans Rabeony, og i 1893 ble 36 gassiske prester ordinert, rett etter at de var uteksaminert fra presteskolen.

Under krigen fikk misjonærene fikk beskjed om å samle seg i Antananarivo og Fianarantsoa der stasjonene fikk offentlig bevokning, jf. Birkeli 1949:123, og det kan ha motivert NMS til å øke tempoet i ordinasjonene ettersom de da ble klar over risikoen knyttet til menighetene kunne stå uten prester.

¹⁵⁷ Hovland 2013:5 – Den første misjonærstasjonen til NMS stod ferdig i 1850 i Umphumulo, jf. s. 3

¹⁵⁸ Birkeli 1949:145 - Det første regulære årsmøtet for hele Nord-Betsileo, av og for gasserne og med gassisk ordfører – og misjonærene i bakgrunnen – kom sammen i 1890. I hvilken grad misjonærene faktisk grep inn i diskusjonene om de skled ut sammenliknet med den linjen misjonærene mente var rett, kommer ikke fram hos Birkeli.

¹⁵⁹ Ibid. s. 91

på landsbygda der NMS hadde tyngdepunktet av sin virksomhet. Hovedstaden Antananarivo var et bysamfunn og hadde en mer utviklet pengeøkonomi.¹⁶⁰ Madagaskars pengesystem ble modernisert, men langt inn på 1900-tallet kunne innbetaling til selvhjelpen i form av naturalia være aktuelt, men ofte av praktiske grunner ettersom misjonen trengte råvaren.¹⁶¹ Ris inngikk lenge som del av avlønningen til de gassiske ansatte.¹⁶²

Både i distriktskomiteene og på årsmøtene var økonomisk selvhjelp og selvstyre viktige temaer, og årsmøteinstitusjonen samlet også inn penger. Årsmøteinstitusjonen fikk gradvis sin egen agenda, og de midlene de samlet inn var ikke med tanke på å lette misjonens budsjetter, men ble brukt til drive egen misjon, noe misjonærene likte dårlig.¹⁶³ På den ene side ønsket misjonærene mer deltakelse fra kirkemedlemmene for å finansiere driften, hvilket var et logisk skritt på veien mot målet om en uavhengig, selvstendig kirke. På den annen side ga penger makt, og NMS hadde nok ikke til hensikt å gi fra seg for mye for tidlig. NMS investerte også mye kapital i kirkebyggene. Slik sikret de kontroll over både standarden på byggene og standarden på det åndelige som foregikk inne i kirkene. LMS derimot, organiserte menighetene sine slik at de var økonomisk selvhjulpne fra starten av. Misjonærene i NMS mente å observere at den økonomisk selvhjulpnehet i disse menighetene reduserte LMS-misjonærenes autoritet og retten til å gripe inn i åndelige spørsmål.¹⁶⁴

Synodespørsmålet

Årsmøtet i Sør-Betsileo tok initiativ til en gassisk synode, og samlet årsmøtekomiteene i andre distrikter til møte om saken i Ambato november 1901, uten å gå veien om tilsynsmann og misjonærkonferanse. Møtet ble enig om et forslag til synode: Kirkemøtet – bestående av representanter fra alle menighetene – skulle kalles synode, og være kirkens øverste myndighet og representere kirken både overfor misjonærkonferansen og NMS. Misjonsprest Martin Julius Meeg som var distriktsbestyrer i stasjonsdistriktet Soatanana hadde vært til stede på Ambato-møtet. Han oversendte det vedtatte forslaget til tilsynsmann Christian Borchgrevink og meddelte at det første ordinære synodemøtet var planlagt i september 1902. Det offisielle

¹⁶⁰ Ibid. s. 101

¹⁶¹ NMS. 1946b:55

¹⁶² NMS. 1945a:37-38

¹⁶³ Birkeli 1949:199 – Det innebar en åndelig frigjøring som kan ha virket truende, og det kan også sees i sammenheng med populariteten til vekkelsesbevegelsen i Soatanana som oppstod i 1895, jf. s. 189 flg. Begge deler bidro til utbredelse av kristent budskap, men kanskje ikke akkurat slik misjonærene mente at evangeliseringen skulle gjøres.

¹⁶⁴ Skeie 2013:117 – I følge Skeie bygde likevel LMS flottere, arkitekttegnede kirkebygg enn NMS, med stedlige arkitekter, som James Sibree, mens NMS-misjonærene selv ledet de norske byggeprosjektene oftest uten særlig kompetanse, se s. 119-121

initiativet kom med andre ord fra gasserne selv.¹⁶⁵ Senere mottok Borchgrevink også skriv fra hovedstyret i NMS, der hovedstyret krevde at misjonærene tok tak i problemstillingen med å gjøre menighetene mer økonomisk selvhjulpne, og sikret at en større andel av innsamlede penger fra gasserne reduserte misjonens budsjetter.¹⁶⁶ Det var med andre ord initiativer fra to sider som framstod å sikte mot det samme – en uavhengig, selvstendig kirke på Madagaskar.

Misjonsprest Lars Vig hadde fått i oppdrag å forberede en gjennomgang av Ambato-forslaget til misjonskonferansen og var svært kritisk, blant annet fordi det ignorerte den økonomiske selvhjelpen som grunnlag for selvstyre og uavhengighet, og neglisjerte forholdet til NMS ved å erklære at synoden skulle være øverste myndighet for kirken.¹⁶⁷ Den som finansierte virksomheten i kirken, måtte ha avgjørende beslutningsmyndighet, og uten finansiering av virksomheten ville den uavhengige kirken gå konkurs. Vig la frem et alternativt forslag som tok tak i de svakheter han fant i Ambato-forslaget. Det var forskjellige oppfatninger om Ambato-forslaget og Vigs synspunkter i konferansen. Meeg forsvarte forslaget som et forsøk på å forene gasserne om kirken, da gasserne opplevde splittelse og separatisme, og at vekkelsen i Soatanana også var en viktig faktor misjonærene måtte ta hensyn til.¹⁶⁸ Misjonskonferansen nedsatte en komite for å arbeide videre med forslagene, som ble oversatt og framlagt for det første ordinære synodemøtet i Fisakana i september 1902. Det var en stor begivenhet, og ved åpningsgudstjenesten var 1 400-1 500 mennesker samlet. Fra menighetene over hele Innlandet kom 300 delegater. Møtet vedtok å konstituere synoden med stort sett å følge Vigs og komiteens tanker, men i en så modifisert versjon av Vigs forslag at det faktisk ble en synode hvor selvstyre var skilt fra utviklingen i den økonomiske selvhjelpen. Presten Hans Rabeony ble valgt til den første synodeformann.¹⁶⁹

På NMS' generalforsamlingen i 1901 hadde hovedstyret fått myndighet til å reise på inspeksjonsreise til misjonsmarkene, og dermed kom generalsekretær Dahle til Madagaskar i 1903. Han deltok på det ekstraordinære synodemøtet i Fianarantsoa og den påfølgende misjonærkonferansen på Ivory. Hovedstyret hadde understreket at selvstyre måtte baseres på selvhjelp og mente at dette kravet hadde blitt neglisjert. Dahle hadde ingen fullmakt til å stanse

¹⁶⁵ Skeie 2013:190 Mange av kollegaene på den etterfølgende misjonskonferansen oppfattet Meeg som aktiv pådriver i prosessen som ledet fram til forslaget fra årsmøtekretsen.

¹⁶⁶ Ibid. s. 187-188 – Hovedstyret brev er datert 6. november 1901

¹⁶⁷ Ibid. s. 191-193

¹⁶⁸ Ibid. s. 195

¹⁶⁹ Birkeli 1949:202 – Skeie 2013:206 hevder det deltok 252 delegater og i tillegg var 10 misjonærer til stede som observatører

synoden, han skulle studere situasjonen og rapportere til hovedstyret. Han fikk imidlertid vedtatt en resolusjon hvor det ble slått fast at selvhjelpen måtte være grunnleggende og at det var kirkens sak å sørge for utgiftene til menighet og skole, og så ville NMS yte det som gasserne ikke maktet. Synodebevegelsens utgangspunkt var at menighetene skulle gis myndighet, og så ville de klare det økonomiske etter hvert. Resolusjonen sa imidlertid det motsatte; først måtte menighetene skaffe pengene, misjonen beholdt styringen inntil distriktene var selvhjulpne. Da Dahle kom hjem og avla rapport, vedtok hovedstyret å sende beskjed om at NMS ikke kunne gå med på å opprette en synode med administrativ myndighet før den økonomiske selvhjelpen tillot det.¹⁷⁰ Det ordinære synodemøtet som skulle vært avholdt i 1905 ble ikke innkalt.

De gassiske representantene var skuffet og flere misjonærer var enige med dem; synodebevegelsen burde oppmuntres, ikke hemmes. Det ble viktig å finne organisatoriske løsninger som motiverte gasserne til å bli i kirken. På misjonærkonferansen i 1905 foreslo misjonærene at menighetene skulle få samme grad av innflytelse over arbeidet som de penger de bidro med, noe hjemmeledelsen aksepterte.¹⁷¹ I 1908 vedtok misjonærkonferansen å organisere kirkearbeidet i tre nivåer, menigheter, prestegjeld og distrikter, og distriktskomite for hvert distrikt.¹⁷² De ble enige om at alle driftsutgifter, inkludert lønn til medarbeiderne, på sikt skulle dekkes av menighetene, og de ble enige om en felles plan for selvhjelpen i alle distrikter med misjonærene som kasserere og distriktskomiteen som naturlig samlingspunkt for overføring av myndighet fra misjonen til gasserne. I 1910 gikk de et skritt videre med å gi gasserne innflytelse og opprettet en *rådgivende* komite med misjonærer og gassiske representanter – Comité Mixte.¹⁷³ Gode økonomiske tider på Madagaskar i 1920-årene, bidro til at selvhjelpen økte kraftig. Samtidig var norsk økonomi i nedgangstider. Også den gang ble økonomien i NMS så svært anstrengt at det påvirket misjonens budsjetter på Madagaskar. Da hadde nesten alle Innlands-distrikter overtatt alle menighetsutgifter og en del skoleutgifter.¹⁷⁴

Menighetenes bidrag til økonomien fikk organisatorisk betydning, og i 1927 ble Comité Mixte erstattet av kirkekonferanse med årlige møter ved siden av misjonærkonferansen. Konferansen fikk *beslutningsmyndighet* i lokale spørsmål og områder menighetene hadde overtatt det økonomisk ansvar for, samt rett til å delta i tilsynsmannsvalgene. Da den første kirkekonferanse

¹⁷⁰ Birkeli 1949:206-207

¹⁷¹ Ibid. s. 217

¹⁷² Ibid. s. 220 – I tillegg møttes flere distrikter i for fellessaker i årsmøtekretser, jf. over.

¹⁷³ Ibid. s. 223

¹⁷⁴ Ibid. s. 252

ble avholdt i mars 1927, var det tilsynsmannsvalg.¹⁷⁵ For første gang deltok gassere i valget av tilsynsmann, på linje med misjonærene. Misjonsprest Ole Strand, som hadde arbeidet for å opprette kirkekonferansen, ble valgt med stor majoritet. Kirkekonferansen ble opprettet for å gi de gassiske kirkemedlemmene innflytelse og beslutningsmyndighet i en del saker, i takt med at menighetene innfridde selvhjelpsvilkåret. Men kirkekonferansen var likevel klart underlagt misjonærene og misjonærkonferansen. Misjonærene var godt representert på konferansen og i arbeidskomiteer, og konferansen ble også ledet av tilsynsmannen. I tillegg kan det ikke utelukkes at misjonærenes «naturlige» autoritet hadde innvirkning på debatter og resultater. Mønsteret gjentar seg ved opprettelsen av FLM.

2.8 Oppsummering

Etter en treg start i Natal og Zululand, ble etableringen på Madagaskar en etterlengtet opptur for NMS og deres støttespillere. Det gikk relativt kort tid fra de anla første misjonsstasjon til de hadde etablerte et utdanningstilbud, fra søndagsskoler og garderier og helt opp til høyere utdanning, inkludert utdanning av prester. Videre hadde NMS opprettet institusjoner for helse- og sosialarbeid, som foruten hospitalet omfattet spesialiserte helsetilbud som det anerkjente arbeidet for spedalske i blant annet Mangarano og arbeidet for blinde i Loharano. Arbeidet ga muligheter for de norske misjonærene, både kvinner og menn, til å få en karriere der de fikk brukt sin utdanning og kompetanse og ervervet ledelseserfaring på ulike nivåer. For misjonsprestenes del ble selv helt nyutdannede prester raskt kastet ut i krevende stillinger som øverste autoritet i distriktene. De kvinnelige misjonærene som kom ut alene, fikk en egen portefølje av oppgaver i tråd med den kompetansen de brakte inn i NMS, som ofte innebar ledelsesansvar.¹⁷⁶ Kvinnene fikk med andre ord god anledning til å realisere en egen karriere innenfor dette systemet, som overgikk det som ofte var mulig i det samtidige Norge.

Det som tok lenger tid, var å oppfylle målet om en selvstendig gassisk kirke. De gassiske lederne tok med stor entusiasme initiativet til den første synode, og fikk støtte fra misjonærene på Madagaskar. Ledelsen i Norge var imidlertid imot en gassisk styrt kirke i 1903, og det avgjørende argumentet var at det ikke kunne bli noe selvstyre før kirken var økonomisk selvhjulpent. Dersom synodeforsøket i 1903 hadde lyktes og en selvstendig kirke med gassisk

¹⁷⁵ Ibid. s. 254-261 – Misjonskonferansen i 1923 foreslo opprettelsen av kirkekonferansen, og etter runder med saksbehandling i misjonærkonferansen, hovedstyret og Comité Mixte, ble kirkekonferanse vedtatt innført i 1926.

¹⁷⁶ NMS. 1945a:7-8 – Martha Løvteit ble ansatt som bestyrer for Blindeskolen.

ledelse hadde blitt resultatet, så mener Karina Hestad Skeie at kirken ville fått problemer med de franske kolonimyndighetene som ikke ville tillatt at kirken ble ledet av gassere.¹⁷⁷ Skuffelsen var stor, men det kom ikke til et brudd. Innlandets misjonskrets, der synodekravet hadde blitt reist, kom de gassiske medarbeiderne i møte innenfor de rammene som var nedfelt av hjemmeledelsen, og utviklet organisasjonen slik at gasserne fikk økende grad av medbestemmelse, knyttet opp mot utviklingen i selvhjelpen.

I årene før utbruddet av andre verdenskrig ble spørsmålet om en selvstendig synode aktualisert igjen. Misjonskonferansene for Innlandet og Øst-Madagaskars forslag før krigen gikk langt på vei ut på å danne en generalsynode med utgangspunkt i Fellesluthersk konferanse, og forslaget hadde også støtte fra hovedstyret.¹⁷⁸ Misjonærkonferansen på Vest-Madagaskar var positive til å gi Fellesluthersk konferanse beslutningsmyndighet, men ikke til å inkludere gassiske representanter.¹⁷⁹ De amerikanske misjonene ble inkludert inn i diskusjonen da saken ble behandlet på Fellesluthersk konferanse i august 1939. Konferansen var enige om at en burde sikte på å den gassisk-lutherske kirke et møte med representanter fra alle kretser av misjonærer og gassere, som fikk myndighet til å avgjøre fellessaker.¹⁸⁰ Krigen utsatte det nye initiativet, men arbeidet kom i gang igjen da krigen var over. Denne prosessen er temaet for kapittel 3.

3 Konstitueringen av en selvstendig kirke – perioden 1944-1950

Kirken ble konstituert på den første generalsynoden 5. november 1950 og dekket da store deler av Madagaskar sør for hovedstaden Antananarivo, se for øvrig *Figur 2.3 Kart over Madagaskar, inndelt etter de forskjellige misjonsselskaperens interesseområder*, avsnitt 2.4.¹⁸¹ I dette kapitlet drøfter jeg prosessen fram til FLM ble konstituert. Det var ingen uenighet mellom misjonærene og hjemmeledelsen om målet for misjonsarbeidet på Madagaskar; arbeidet skulle ferdigstilles med etableringen av en selvstendig kirke, styrt av gasserne selv. Uenigheten knyttet seg til når «tiden var inne» til å la gasserne overta styringen i kirken. I 1903

¹⁷⁷ Skeie 2013:249

¹⁷⁸ NMS. 1939b:47 – Misjonærkonferansen på Øst-Madagaskar i 1937 gikk inn for å gi gasserne plass i den rådgivende Fellesluthersk konferanse, og i diskusjonen gikk de for at denne konferansen da burde få beslutningsrett i kirkelige fellessaker. Misjonærkonferansen i Innlandets fulgte opp saken i 1938 og sluttet opp en slik «*blandet lutherkonferans (synode)*» på betingelse av at konferansen fikk beslutningsmyndighet i kirkelige fellessaker.

¹⁷⁹ NMS. 1939c:94-96

¹⁸⁰ NMS. 1950c:4

¹⁸¹ NMS. 1951a:4

bestemte hjemmeledelsen at tiden ikke var inne på grunn av for dårlig økonomisk fundament for en selvstyrt kirke. Misjonærene støttet den gang de gassiske lederne. Hovedspørsmålet er om omstendighetene hadde endret seg i tiden som var gått, slik at den helt avgjørende betingelsen for et gassisk selvstyre var oppfylt, eller om det var partene som hadde endret sitt syn. Dette ble en svært langvarig prosess fram mot generalsynoden sammenlignet med den første synodeprosessen. Fra prosessen ble dratt i gang igjen i 1937 og fram til novemberdagene i 1950 gikk det mer enn 13 år. Utbruddet av andre verdenskrig og kampen for å klare seg gjennom krigsårene forklarer en del av tidsbruken. Men selv om en slik omfattende og fundamental organisatorisk omlegging nødvendigvis måtte gis noe tid for å få tenkt gjennom struktur og få på plass et godt regelverk, så tok det lang tid. Det skyldtes særlig de norske misjonærene, som fra et relativt greit utgangspunkt klarte å gjøre prosessen betydelig mer rotete. De løsningsforslag de til slutt kom med var helt uakseptable for alle andre.

Jeg drøfter deretter økonomiske temaer samt status for selvhjelpen for å se om situasjonen hadde endret seg siden forrige gang. Til sist drøftes misjonærenes motstand mot opprettelsen av kirken på dette tidspunktet. For flertallet av misjonærene var vurderingen av «om tiden var inne» mer et spørsmål gasserne var «modne nok».

3.1 Prosessen fram mot generalsynoden

Krigen utsatte arbeidet, men prosessen kom i gang igjen med Fridtjov Birkelis foredrag på påskemøtet i april 1944. Forslaget var vidtrekkende og innebar en full reorganisering av misjonskretsene, slik at hver krets ble omdannet til en regional synode. Birkeli bygde på den eksisterende organisasjonen og foreslo at de årlige kirkekonferansene skulle erstattes av årlige regionalsynodemøter, som skulle velge sin ledelse, en tilsynsmann og et styre. Over de regionale synodene skulle det opprettes en generalsynode som kirkens øverste organ. Denne skulle velge kirkens øverste tilsynsmann og styre, som skulle lede kirken mellom generalsynodemøtene.¹⁸² Særlig gikk forslaget langt i det Birkeli foreslo at kirken skulle være uavhengig av misjonærkonferansene på Madagaskar, og at synoden kun skulle forhandle med hovedstyrene ved behov.¹⁸³ Ut fra saksbehandlingen, mener jeg at dette må ha vakt sterk motstand blant en del misjonærkollegaer som mente at misjonærene burde ha kontroll over kirken i lang tid ennå. Birkeli foreslo videre at ettersom misjonærkonferansenes kompetanse

¹⁸² Edland 1985:5

¹⁸³ Ibid. 6

skulle reduseres til misjonærinterne problemstillinger, og dermed et betydelig mindre saksansvar for misjonsadministrasjonen, ville det være tilstrekkelig med én norsk misjonærkonferanse.¹⁸⁴ Med dette grep Birkeli også inn i misjonærkonferansenes uavhengighet.

Organisasjonsspørsmålet var oppe som orienteringssak på misjonskonferansene både i Innlandet og på Øst-Madagaskar senere samme måned, men uten ytterligere behandling av konferansene.¹⁸⁵ Birkelis forslag ble ikke framlagt for konferansene. Tilsynsmann for Innlandet, franske Paul Buchsenschutz¹⁸⁶, redegjorde for ulike administrasjonsformer for kirker på misjonsmarkene. Han trakk fram synodalformen slik den franske protestantisk kirke var organisert, som en mulig organisasjonsform for en framtidig gassisk kirke.¹⁸⁷ Den daværende kirkeorganiseringen til NMS på Madagaskar, opp til distriktskomiteene, lignet på den franske organiseringen, men en generalsynode var etter hans mening ennå ikke nødvendig. De tre norske konferansekreter burde inntil videre samarbeide i Felleskomiteen.¹⁸⁸ Buchsenschutz stod med andre ord langt fra Birkelis ideer om en nyorganisering av kirke og misjon på Madagaskar. Han var hverken for etablering av en selvstendig kirke eller for en endring av konferansekreterenes uavhengighet til hverandre og sammenslåing av disse til én norsk konferanse.

Buchsenschutz' motvilje mot å endre kirkeorganiseringen slik at gasserne ville få økt innflytelse og misjonærene tilsvarende mindre kontroll, kan forklares med hans nedlatende og rasistiske holdninger til gasserne. Han var bekymret for endringer hos gasserne som kunne utfordre misjonærenes autoritet. Det var ikke lenger det samme tillitsforholdet mellom misjonærene og gasserne som tidligere, noe Buchsenschutz forklarte med at misjonærene var europeere, og *«den stigende uvilje mot europeerne som gjør seg gjeldende hos alle fargede folkeslag, rammer også dem [NMS-misjonærene], selv om det gjøres forskjell mellom dem og de andre kvite»*.¹⁸⁹ Han var med andre ord bekymret for den økte gassiske nasjonalismen han observerte, og kanskje var han som franskmann mer bekymret enn mange av de norske misjonærene. På karakteristisk nedlatende vis, anerkjente Buchsenschutz at gasserne vokste i kunnskap og dyktighet, og medgikk at det fantes dyktige vitenskapsmenn, jurister og åndelige

¹⁸⁴ Ibid. s. 5-6

¹⁸⁵ NMS. 1944a:33-35, NMS. 1944b:8

¹⁸⁶ Birkeli 1949:293-294 – Tilsynsmann Ole Strand døde i januar 1941 etter kort tids sykeleie, og daværende visetilsynsmann Paul Buchsenschutz rykket opp og overtok tilsynsvervet.

¹⁸⁷ NMS. 1944a:34 – Den franske kirken ble styrt gjennom forsamlinger og komiteer bestående av prester og lekfolk, og med en generalsynode som øverste myndighet.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ NMS. 1945a:5 – Buchsenschutz i Innlandets årsberetning for 1944

ledere blant gasserne. Men det økte også bekymringene hans for at de ønsket å styre seg selv. *«At de under tiden går litt langt hører til det utviklingstrinn de som har nådd. Mange unge tror at de forstår alle ting bedre enn far og mor.»*¹⁹⁰ Metaforen «far og mor» brukes ofte for å beskrive relasjonen mellom misjonærene og gasserne. Misjonærene er «foreldrene» som skal oppdra sine «barn» til gode kristne samfunnsborgere.¹⁹¹ Denne paternalistiske holdningen til gasserne finnes igjen hos mange av misjonærene, og er etter min mening en forklaring på hvorfor det satt langt inne å anerkjenne de gassiske medarbeiderne som fullt ut i stand til å ta ansvar for kirken.

Buchsenschutz' syn kommer også godt fram i hans kommentarer til de nye politiske frihetene som gasserne fikk i 1945, med innføring av delvis stemmerett valg av gassiske delegater til den rådgivende forsamling i Antananarivo og til parlamentet i Paris.¹⁹² I årsberetningen for 1945 uttrykte han følgende: *«et delvis ennå primitivt folk, underkastet en streng ledelse og holdt i umyndighet i mange år, som plutselig hører at det nå i framtiden skal styre seg selv og ikke bøye seg for det som det finner urett. De kalles der etter til å velge sine stedfortredere, folk som de fleste av dem ikke kjenner, og disse skal delvis langt avsted over havet for å drøfte gassernes saker. Det tales meget om frihet – til å verve seg som arbeider, eller å nekte – for likhet skal herske for alle. Enkelte urolige hoder benytter seg av all dem forvirring som de nye taler framholder, det oppstår uro, motstand i ord og handling, og på enkelte steder opprør.»*¹⁹³ Hans oppfatning var altså at gasserne ikke var klare for den nye friheten og til å styre seg selv. Da er det lett å forstå at han heller ikke vurderte gasserne som klare til å overta ansvaret for kirkens institusjoner. Når det gjaldt hans bekymring for et gassisk opprør, så var han langt bedre til å forutse faren enn sine norske kollegaer.

Fellesluthersk konferanse i 1945 behandlet spørsmålene om synode og beslutningsmyndighet for konferansen.¹⁹⁴ Under diskusjonen var det bare representantene fra Øst-Madagaskar som holdt på prinsippet om at beslutningsmyndighet for Fellesluthersk konferanse bare var aktuelt

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ NMS. 1944b:4 – Isaksen brukte imidlertid uttrykket også om gassiske katekister, menighetsarbeidere som assisterte prestene og blant annet stod for undervisningen av barn og dåpskandidater. *«Med hensyn til antall katekister så sier at vi har 113 til 160 menigheter, altså 47 menigheter uten "far og mor"»*. Uttrykket kan derfor ha utviklet seg til å omfatte ledere generelt, uavhengig av om de var misjonærer eller gassere.

¹⁹² NMS. 1946a:6, NMS. 1946b:5

¹⁹³ NMS. 1946a:2 – Buchsenschutz var usikker på om gleden over dette framskrittet var allment i den gassiske befolkningen eller om det først og fremst var den gassiske eliten som kunne trekke fordeler av det.

¹⁹⁴ NMS. 1946a:138 – Enkelte av misjonærene på den forutgående Innlands-konferansen hadde hatt innvendinger mot at et så vanskelig og omfattende tema, skulle behandles på felleskonferansen uten forutgående behandling på misjonærkonferansene, jf. NMS. 1945a:24. Misjonærkonferansen på Øst-Madagaskar var derimot positive til å diskutere saken, jf. NMS. 1945b:9.

dersom konferansen samtidig ble utvidet med gassisk representasjon. Innlandet hadde dermed snudd i spørsmålet. Alle de amerikanske representantene var mot gassisk representasjon på dette tidspunktet.¹⁹⁵ De amerikanske misjonene var kommet betydelig kortere enn de norske kretsene når det gjaldt økonomisk selvstyre, og ingen av kretsene hadde på det tidspunktet etablert egne kirkekonferanser og dermed gitt gasserne ansvar og medbestemmelse på samme måte som de norske kretsene.¹⁹⁶ Vest-Madagaskar hadde vært imot gassisk representasjon også i 1939.

Da misjonærkonferansene fikk saken til behandling i 1946, ble det holdt to innledningsforedrag, ved misjonsprest på Øst-Madagaskar, Per Undheim, og misjonsprest i Innlandet, Jørgen Ruud.¹⁹⁷ Birkeli kunne ikke fortsette arbeidet med synodespørsmålet da han etter langvarig sykdom, måtte til Sør-Afrika for operasjon.¹⁹⁸ Hans forslag til organisering av den lutherske kirke på Madagaskar ble «borte i saksgangen» til tross for at det var innlevert for konferansebehandling mens han var lovlig medlem av Innlandets misjonærkonferanse.¹⁹⁹

Birkeli var opptatt av at alle synoder skulle være representert i generalsynoden fra starten av, og at spørsmålet om økonomi ikke nok en gang skulle ødelegge styringsstrukturen i kirken.²⁰⁰ Han var altså villig til å være fleksibel på vilkåret om økonomisk selvhjelp, og dermed på linje med de gassiske forslagsstillerne i 1903. Ruud derimot framholdt at en absolutt betingelse for selvstyre i den «innfødte kirke» var at kirken var økonomisk selvunderholdende, helt på linje med Dahles og hovedstyrets syn i 1903.²⁰¹ Han framholdt videre at økonomisk selvunderhold ikke var tilstrekkelig for kirkens administrative selvstyre. «*Det som i virkeligheten danner grunnlaget for selvstyre er dette, at de kristne og menighetene virkelig er kristne d.v.s. har den kristne erkjennelse og kunnskap, det åndelige samfunn med kirkens herre, det er Jesus Kristus.*»²⁰² Videre at den gassiske kirken måtte bryte ned det han oppfattet som «*gamle hedensk-politiske stammegrenser og den lokalpatriotiske egenkjærligheten*» og smelte sammen

¹⁹⁵ Edland 1985:7

¹⁹⁶ ELC-misjonen fikk kirkekonferanse i 1948 og LBM-misjonen fikk kirkekonferanse i 1951, etter at FLM var konstituert.

¹⁹⁷ Ruud reiste til Norge på ferie i 1945, så hans skriftlige innledning, datert 12. oktober 1945, ble presentert uten at han kunne delta i diskusjonen.

¹⁹⁸ NMS. 1945a:3

¹⁹⁹ NMS. 1947b:37 – Da han senere ble klar over dette, kom han med en lengre utredning om synodespørsmålet.

²⁰⁰ Edland 1985:5

²⁰¹ NMS. 1946a:45-46 – Ruud mente at det var fra 1903 at en kunne «regne med den økonomiske selvhjelps grunnleggelse og organisasjon, som nærmere ble formulert og stadfestet i kirkeforfatningen av 1908». Ruud viste til kirkeforfatningens §19: «Når de forskjellige menighetsmøter, prestegjelds- og distriktmøter klarer å oppfylle sine økonomiske og organisasjonsmessige forpliktelser, vil flere distrikter innen et bestemt område få som fellesorgan en synode, med en av dem valgt til tilsynsmann.» Ifølge Ruud oppfylte NMS dette i 1927 da Innlandets kirkekonferanse ble stiftet.

²⁰² NMS. 1946a:44

til «*ett folk, en kirke, og en sterk og enig kirkefront*», som ikke bare var selvunderholdende, men også selvstyrende og selvutbredende.²⁰³ Med andre ord at kirken oppfylte alle de misjonsteoretiske betingelsene for selvstendighet, ikke bare den kvantifiserbare økonomisk selvhjelpsregelen. Vektleggingen av alle tre betingelsene, styrket etter mitt syn misjonærenes grep om når en selvstendig kirke eventuelt kunne realiseres. Om kirken bar sine egne kostnader eller ikke, var betydelig mer konkret, enn hvorvidt gassernes organisering og styring av virksomheten var god nok, og om forkynnelsen ledet til tilstrekkelig grad av utbredelse av det sanne lutherske budskapet og vekst i medlemsmasse og aktiviteter.

De mange folkegruppene på Madagaskar var delvis geografisk og delvis hierarkisk adskilt, og merinaene utgjorde fortsatt eliten. De holdt de fleste stillingene i kolonistyrets byråkrati og hadde dermed stor innflytelse.²⁰⁴ Ruud karakteriserte den gassiske samfunnsordenen og gassernes tradisjoner som «*hedenske*». Kirken skulle samle befolkningen til ett. Dette var en befolkning som uavhengig av innbyrdes forhold mellom ulike grupperinger, levde uten selvstyre underlagt franske kolonimyndigheter. Det kan framstå som en motsetning i dette med tanke på at misjonærene på Madagaskar ellers var svært påpasselige med å opptre upolitisk og ikke å støte koloniadministrasjonen. Jeg oppfatter derfor ikke at det er en politisk enhet Ruud hadde i tankene, snarere at gassiske tradisjoner og familieband var et hinder for helhjertet oppslutningen om kirken og derfor noe som burde nedbrytes.

Undheim mente at synodespørsmålet var blitt ytterligere aktualisert i og med at Vest-Madagaskar og Øst-Madagaskar hadde etablert kirkekonferanser.²⁰⁵ Undheim framholdt videre at tanken på selvstyre hos gasserne var styrket etter krigen. Krigsårene hadde satt dype spor; den gassiske nasjonalfølelsen var blitt sterk og utviklet gassernes syn på kirken som sin eiendom, spesielt i storbyene i Innlandet. Dette drev fram kravet blant de gassiske kristne lederne om synode. Undheim mente det var viktig å handle raskt og at dersom de ikke møtte dette kravet, risikerte misjonærene at strømmingene tok seg «*andre og mindre gledelige veier*».²⁰⁶

Dette viser spennet i synet på en selvstendig og uavhengig kirke. Ytterpunktene var på den ene siden Buchenschutz som var mot etablering av en selvstendig kirke, og på den andre side

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Rosnes 2017:17

²⁰⁵ NMS. 1944b:17-18 – Den første kirkekonferansen på Øst-Madagaskar ble holdt forkant av misjonærkonferansen i april 1944.

²⁰⁶ NMS. 1946b:29

Birkeli som gikk inn for opprettelse av en selvstendig kirke som også var uavhengig av misjonærkonferansene på Madagaskar. I likhet med Birkeli presenterte også Ruud og Undheim forslag til konstitusjon for en selvstendig kirke.²⁰⁷ Men Ruud var opptatt av at gasserne måtte endre seg og innordne seg for å få medbestemmelse i kirken, og han ville ikke gjøre kirken uavhengig av misjonærkonferansene. Generalsynodemøtets avgjørelser kunne ikke være i motstrid til hovedprinsippene fra det praktiske misjonsarbeidet og alt som angikk budsjettet fra modernemenigheten.²⁰⁸ At generalsynodemøtet ikke kunne fatte vedtak som påla misjonen økonomiske forpliktelser synes selvklart, men jeg oppfatter at Ruud her tenker på at misjonens midler som ble stilt til disposisjon for tiltak i kirken, fortsatt skulle styres av misjonærene. Dette blir et stridsspørsmål mellom misjonærene og landsstyret også etter at FLM er etablert. Undheim var opptatt av at misjonærene måtte sikre resultatet av det arbeidet som allerede var gjort, ved å være på tilbudssiden overfor gasserne og hindre at de organiserte seg selv i nye, selvstendige enheter. Men heller ikke Undheim så for seg en fullt ut selvstendig kirke i første omgang.²⁰⁹ Både Ruud og Undheim stod altså langt fra Birkelis vidtrekkende forslag på dette punkt.

Alle tre forslagsstillerne hadde vært på Madagaskar under krigen, og dermed på nært hold vært vitne til kirkemedlemmenes ansvarsfølelse for kirken og evnen til å skaffe nødvendige midler for å holde arbeidet i gang. Det var likevel bare Birkeli som mente at tidspunktet var kommet for å overlate styringen til gasserne. Undheim mente at det ikke ville være logisk å gi gasserne mer myndighet i den tenkte generalsynoden enn de hadde i sine lokale organisasjonsinstanser, men at det ikke var til hinder for å etablere denne.²¹⁰ Jeg oppfatter at han var mer på linje med Birkeli enn Ruud her, med hensyn til at kravet om økonomisk selvhjelp kunne være mer fleksibelt når det gjald etableringen av kirken, men likevel bare slik at de kirkekonferansene som oppfylte kravene til økonomisk selvhjelp fikk delta i styringen. En viktig avklaring for Undheim var om denne tenkte generalsynoden skulle være siste instans på misjonsmarken for saker under dens mandat, eller om det foreløpig var *«mer tjenlig at noen få av spørsmålene (som f.eks. spørsmål om høyere utdanning og om*

²⁰⁷ NMS. 1946a:45, NMS. 1946b:29

Ruud var enig med Birkeli i kirkekonferansene burde være utgangspunktet og utbygges til topps, til en felles kirkekonferanse eller generalsynode.

²⁰⁸ NMS. 1946a:49

²⁰⁹ NMS. 1946b:29 – Undheim: «Først var det jo misjonæren som representerte den. Så ble det han og den kristne gasser. Og når tiden kommer, står så den kristne gasser alene for styret og stell, uten misjonær. Misjonæren vil da være ferdig med sin Gud-gitte gjerning.»

²¹⁰ NMS. 1946b:30 – Undheim trakk parallellen til at Innlandet hadde etablert kirkekonferansen for alle distriktene var selvhjulpne, og at distriktene fikk medbestemmelse etter hvert som de oppfylte kravene til økonomisk selvhjelp.

forlagsvirksomhet) fremdeles passerte en misjonærinstans før de gikk til hovedstyrene» ettersom misjonene fortsatt skulle yte en del av midlene til disse formålene.²¹¹ Selv om Undheim mente at den endelige organisasjonen til sist måtte bli uavhengig av de respektive hjemmestyrene, ville det ikke være rimelig å overdra ansvaret før en over tid har sett hvordan organisasjonen stod seg. «*Det har kostet så uendelig mye av slit og strid, offer og tårer både hjemme og ute.*»²¹² Jeg tolker det slik at misjonærene følte stort ansvar for de midlene de hadde fått oversendt hjemmefra og for de arbeidstimer som var nedlagt, både av misjonærene ute og for medlemmene hjemme som stod for innsamling av midler til å finansiere virksomheten. Uansett ventet ikke Undheim at tanken om generalsynode ville møte noen prinsipielle vanskeligheter fra hjemmestyrene, men tvert om bli hilst med glede.²¹³

I diskusjonen på Innlandets misjonærkonferanse var det motstand mot at kirken for raskt skulle bli uavhengig av misjonærene. Misjonsprest Edvind Fagereng fremholdt at spørsmålet var mer enn en utbygging av de lokale kirkekonferanser; det innebar «*en hel artsforandring av den gassisk lutherske kirke, nemlig misjonskirkens omdannelse til nasjonalkirke.*»²¹⁴ Fagereng mente at overgangstiden kunne bli vanskelig, og det var viktig å avklare misjonærens stilling og oppgaver. Dette oppfatter jeg uroet flere misjonærer. Han var enig i at de burde opprette de embeter og funksjoner som naturlig hørte med til kirken, men disse embetene måtte i første rekke fylles med misjonærer. Hvordan misjonærene gradvis skulle erstattes av gassere, måtte deretter overvåkes av en særskilt komite. Andre poengter at en måtte gå forsiktig fram når det gjaldt spørsmålet om en eventuell fremtidig avvikling, og de burde sikte på en lang utvikling av gassernes samarbeide med misjonæren fram mot en nasjonalkirke.

Tross fyldige innledningsforedrag ble det ingen realitetsbehandling av synodespørsmålet i misjonærkonferansene. I stedet vedtok konferansen å nedsette en spesialkomite med misjonærer kun fra NMS som skulle arbeide videre med saken og fremlegge en innstilling for misjonærkonferansene.²¹⁵ Allerede ved sammensetningen av komiteen er det klart at

²¹¹ Ibid. s. 33 – Undheim så ikke det som helt nødvendig med behandling i misjonærkonferansene direkte, ettersom misjonærene skulle være rikt representert i generalsynodemøtene og de respektive hjemmestyrene fremdeles ville ha kontroll på viktige avgjørelser. Rent praktisk kunne dessuten misjonærene ha større grad av kontroll med dette, ved at misjonærrepresentantene i generalsynodemøtet samlet seg i etterkant denne og behandlet spørsmålene videre.

²¹² Ibid.

²¹³ Ibid. s. 35

²¹⁴ NMS. 1946a:53

²¹⁵ Ibid. s. 52 - Ruud foreslo i sitt innledningsforedrag en arbeidskomite bestående av medlemmer fra alle de fem lutherske kretsene, der hver krets nominerte fem medlemmer bestående av tilsynsman, to misjonærer og to gassere. Den spesialkomiteen som ble valgt til å arbeide med synodespørsmålet, bestod derimot av sju misjonærer, kun fra de tre norske kretsene.

misjonærkonferansens beveget seg bort fra hovedsporet fra 1939. Den åpenbare mangelen er fraværet av representanter fra de amerikanske misjonskretsene. Videre var det tydeligvis unødvendig med gassernes synspunkter på det som skulle munne ut i en gassisk synode. Det viser at misjonærene var langt unna en uavhengig og selvstyrt kirke på dette tidspunktet. Organisasjonen kunne gjerne etableres, men fortsatt styres av misjonærkonferansene. Da var det best at de selv la premissene. Det interessante er at de (ubevisst) må ha tenkt at de kunne gjøre det også på vegne av de amerikanske misjonene. Spesialkomiteen skulle også utrede felles norsk misjonærkonferanse, men dette «norske» spørsmålet kunne de enkelt ha tatt ut av fellesdiskusjonene ved en bredere sammensatt komite. Valget fikk store konsekvenser for fremdriften.

Spesialkomiteens forslag og den norske behandlingen i 1947

Spesialkomiteen hadde samlet seg på Ivory i november 1946 for å arbeide videre med forslag til statutter for de forskjellige felleskonferansene. Misjonær Trygstad fra ELC-misjonen var tilfeldigvis til stede på Ivory på samme tid og deltok som observatør i møtet. ELC-misjonen kom senere med en betenkning til Spesialkomiteens forslag.²¹⁶ Referatet fra møtet ble framlagt på misjonærkonferansene i 1947.²¹⁷ Til tross for at den politiske situasjonen tilsa at det var bedre å være føre var og gi gasserne følelsen av at misjonærene virkelig gikk «*inn for den gassiske kirkes enhetsbestrebelse og selvstendigjørelse*»²¹⁸, var Spesialkomiteen betydelig mindre framoverlent enn forslagene i 1946, noe som fortsatte i misjonærkonferansene. Jeg trekker fram et par eksempler til illustrasjon. Komiteen hadde brukt en del tid på navnet på den nye fellesinstansen. De falt enstemmig ned på at synode burde «*reserveres for den gassisk lutherske kirkes øverste myndighetsorgan i framtiden, når den står helt selvstendig med avgjørende myndighet i sine egne kirkelige saker.*»²¹⁹ Flertallet i misjonærkonferansen støttet dette og gikk inn for *Den gassisk-lutherske kirkes felleskonferanse*, i dagligtalen forkortet til *Felles kirkekonferanse*. I spørsmålet om de forskjellige konferansenes forhold til hverandre, foreslo Spesialkomiteen to parallelle konferanseordninger: Fra lokal kirkekonferanse til fellesluthersk kirkekonferanse og fra lokal misjonærkonferanse til fellesluthersk misjonærkonferanse. «*En gang i framtiden vil så begge disse avløses av den høyere enhet: Synoden.*»²²⁰ Spesialkomiteen

Fra Innlandet: Sivert Ringstad, Magne Berg og Aksel Strande, fra Øst-Madagaskar: Jakob Isaksen og Haakon Lystad, og fra Vest-Madagaskar: Tilsynsmann Thorvald Foss og Bjarne Nome

²¹⁶ NMS. 1947b:37

²¹⁷ NMS. 1947b:28-48, NMS. 1947a:48-54

²¹⁸ NMS. 1947b:28

²¹⁹ Ibid. s. 29

²²⁰ Ibid.

greide med dette forslaget å gjøre veien fram mot en synode betydelig lenger. Foruten å overorganisere, ville dette systemet fortsette å holde gasserne utenfor den konferansen på toppen som skulle ha beslutningsmyndighet i de fleste saker. Kirkekonferansene var rådgivende i de fleste spørsmål. Buchsenschutz var ikke alene om å mene at gasserne ikke var «modne nok» til større ansvar i kirken. Både Ruud og Birkeli var borte fra Madagaskar på dette tidspunktet.

Det var diskusjon og dissens om representasjon i Felles kirkekonferanse, og det ble også diskutert hvorvidt Felles kirkekonferanse bare skulle bestå av misjonærer eller ha blandet representasjon.²²¹ De falt ned på det siste; noe annet ville vært et brudd med representasjonen i kirkekonferansene. For øvrig var det uenighet om antall representanter og fordelingen av gassiske representanter mellom prester og lekfolk, men det var enighet om, slik Undheim hadde foreslått, at både Presteskolen og det øvrige skolearbeidet burde være representert ved egne utsendinger. Det ble eksplisitt og enstemmig vedtatt at kvinner var valgbare på like fot med menn som utsendinger til Felles kirkekonferanse, og at alle representantene skulle ha stemmerett uavhengig av status for selvhjelpen.²²²

Spesialkomiteen la også fram forslag til Felles norsk misjonærkonferanse til erstatning for Felleskomiteen for de tre norske konferansekreter. Felleskonferansen skulle komme i tillegg til kretsenes misjonærkonferanser, og skulle avgjøre fellessaker, med mindre disse var underlagt landsstyret.²²³

Landsstyret var misfornøyd med Spesialkomiteens forslag både når det gjaldt synodespørsmålet og norsk felleskonferanse for misjonærene. Begge forslagene la opp til en svært omfattende struktur og overorganisering av de styrende organer på Madagaskar. Begge deler burde forenkles betydelig. For øvrig var det viktigst å få fortgang i arbeidet med den gassiske synode og ferdigstille dette arbeidet først.²²⁴

²²¹ Ibid. s. 37

²²² Ibid. s. 32

²²³ Ibid. s. 36

²²⁴ NMS. 1949c:38

Første behandling med representanter fra alle fem kretsene i 1949

20. juni 1949 møttes misjonærene til ekstraordinær Fellesluthersk konferanse på Ivory.²²⁵ Til behandling lå to helt selvstendige forslag; Spesialkomiteens forslag, inkludert behandlingen i de norske misjonærkonferansene, og forslaget fra ELC-misjonen. Og forslagene var svært forskjellige. Som vi har sett innebar det norske forslaget opprettelse av en felles kirkekonferanse som bindeledd mellom kirkekonferansene, og et lite skritt framover mot en selvstendig gassisk-luthersk kirke. Det amerikanske forslaget gikk derimot ut på å konstituere en gassisk luthersk kirke.²²⁶ Det var en betydelig prinsipiell forskjell på målsetningen. De amerikanske misjonærene hadde altså endret standpunkt fra 1945-konferansen, da de var imot gassisk representasjon. Sigmund Edland trekker fram at Birkelis reise til USA i 1946 fikk betydning for retningsskiftet.²²⁷ De norske misjonærene var åpenbart ikke forberedt på vendingen i amerikanernes syn, og de ble presset i konferansen. I utgangspunktet holdt de norske misjonærene på Spesialkomiteens forslag. Da amerikanerne ikke ville gå med på å opprette en ny konferanse, skjøv de gasserne framfor seg og argumenterte med at en selvstendig gassisk luthersk kirke måtte gå ut fra kirkekonferansene der gasserne var representert, ikke fra misjonærene.²²⁸ Dette var nye takter fra misjonærene, sammenliknet med sammensetningen av Spesialkomiteen.

Da det ble klart at det kun var spørsmålet om etablering av kirken som var aktuelt for de amerikanske representantene, argumenterte de norske representantene med at de hverken var forberedt på dette eller hadde mandat til å gå til et så betydningsfullt skritt. De mente derfor at det ikke var noen vei utenom å starte på nytt og utarbeide et felles forslag til statutter slik at både de norske og de amerikanske kretsene var med fra starten. Dette burde skjedd allerede på misjonærkonferansen i 1946. Spesialkomiteen uten deltakelse fra alle kretsene hadde vært en feil som bidro til å forlenge prosessen betydelig. Konferansen oppnevnte en komite til å utarbeide et samlet forslag fra de fem kretsene, som skulle legge fram sin innstilling for

²²⁵ Edland 1985:9 - På Fellesluthersk konferanse i 1948 ville ikke de amerikanske representantene å ta stilling den omfattende organiseringen som Spesialkomiteen forslø ettersom deres egne misjonærkonferanser ikke hadde fått behandlet forslaget. De avtalte derfor å treffes til ekstraordinær konferanse i 1949.

²²⁶ NMS. 1949c:111

²²⁷ Edland 1985:11 - Birkeli reiste til USA med mandat fra NMS til å forhandle med ELC og LBM om blant annet ny felles forlagsvirksomhet og ytterligere finansiell støtte til Presteskolen på Ivory, samt organiseringen av den gassiske kirken. Birkeli fikk gjennomslag for sine ideer hos de amerikanske kirkene.

²²⁸ NMS. 1949c:111 – Kirkekonferanse for Innlandet i 1949 hadde nedsatt en komite for å arbeide med spørsmålet om en gassisk synode. Komiteen bestod av 3 gassere og to misjonærer, jf. NMS. 1949a:50

behandling på kirke- og misjonærkonferansene i 1950.²²⁹ Gassiske representanter kom fortsatt ikke med i saksbehandlingen.

Siste akt 1950

Misjonssekretær Johannes Skauge var sendt ut fra landsstyret på inspeksjonsreise, først til Zulumisjonen i Sør-Afrika i 1948 og deretter til Madagaskar i 1949 og 1950.²³⁰ Skauge var svært positiv til «den nye ånd som nu besjeler prestene».²³¹ Prestene viste etter hans mening stor flid og dyktighet i arbeidet, og mange av dem var modne til å overta større oppgaver. Under reisene på Madagaskar hadde han også funnet mange problemstillinger og spørsmål av felles interesse, som det ville være viktig for misjonens arbeid og framtid å drøfte. Skauge kalte derfor inn til ekstraordinær felles norsk misjonærkonferanse i juni 1950.²³²

Første sak på agendaen var synodespørsmålet og den fellelutherske komites innstilling.²³³ Komiteen innledet med at det ikke hadde vært lett for de forskjellige kretsene å finne fram til enighet angående generalsynoden. Kirkene var ikke like gamle, og de var ikke kommet like langt i sin utvikling. Likevel kunne de legge fram et omforent forslag til statutter, til behandling i misjonærkonferansen og de respektive hjemmestyrene. De mente at de ikke hadde kommet helt i mål, men mente at forslaget var tilstrekkelig for å konstituere generalsynoden. Etter at kirke- og misjonærkonferansene og de respektive hjemmestyrene hadde gitt sine innspill, og likeledes den første generalsynoden, så kunne den andre og påfølgende generalsynoder bearbeide og forbedre statuttene.²³⁴

Navnet på kirken ble foreslått til Fiangonana Loterana Malagasy (FLM) på gassisk og oversatt til norsk, Den gassisk-lutherske kirke.²³⁵ Generalsynoden skulle være den høyeste myndighet i FLM, med styring og ansvar for alle kirkens interesser. Medlemmene til generalsynoden skulle

²²⁹ Ibid. s. 112 – Komiteen ble satt sammen av en misjonær fra hver krets. Forslag fra Innlandets representanter, tilsynsmann Arne Moen, misjonsprest Erling Danbolt og misjonsprest Frithjof E. R. Bøthun, om at gassiske representanter burde delta i arbeidet fra første stund, falt.

²³⁰ Anti 2008:38 – På bakgrunn av inspeksjonsreisen i Sør-Afrika, skrev Skauge rapporten *Vår zulumisjon, dens stilling og videre utvikling* der han konkluderte med at «Kirkens organisasjonsapparat er utbygd, og den egentlige evangeliseringsoppgave må sies å være utført i Sør-Afrika.»

Skauge vektla likevel skolearbeidet og NMS økte innsatsen på dette området; blant annet hadde de åpnet en videregående skole i samarbeid med andre lutherske misjonsselskaper, jf. Rosnes 2019a:6.

²³¹ NMS. 1950b:4

²³² NMS. 1950c:1 – Snekkenes kommenterte i årsberetningen for 1950: «Dette var en historisk begivenhet idet det var første gang at alle norske misjonærer på Madagaskar var samlet til en felles konferanse. Vi er som kjent delt i 3 selvstendige kretser.», jf. NMS. 1951a:3

²³³ Innstillingen var datert 25. januar 1950

²³⁴ NMS. 1950c:4

²³⁵ Ibid. s. 5 – I overskriften for statuttene som er oversatt til norsk brukes "Lover for Den gassisk-lutherske kirke" i overskriften, mens i paragrafene brukes *Den madagassisk-lutherske kirke*. Det er imidlertid det første navnet som brukes i all annen referanse til FLM på norsk i kildematerialet.

velges av regionalsynodene, det vil si de tidligere kirkekonferansene, og medlemmene ble delt i to klasser, distriktsbestyrere og andre av kirkens arbeidere, og menighetsrepresentanter. Sistnevnte gruppe skulle minimum utgjøre en tredjedel av alle valgte medlemmer.²³⁶ Ettersom distriktsbestyrere ble nevnt eksplisitt, så ville misjonærene i praksis få innflytelse i generalsynoden i lang tid framover. Det var også en gruppe selvskrevne medlemmer, blant annet formannen for synoden, lederne av regionalsynodene, og bestyrerne av fellesinstitusjonene.²³⁷

Ifølge forslaget skulle synodemøte velge synodeformannen og hans sekretær, viseformann, visesekretær og kasserer. Inntil videre skulle formann og viseformann være misjonærer, mens sekretær og visesekretær skulle være gassere.²³⁸ Synoden skulle også velge en Comité Permanente (Den permanente komite), som skulle behandle og avgjøre saker som krevde behandling mellom synodemøtene. Komiteen skulle bestå av formannen og sekretæren, lederne av de nåværende kirkekonferansene, dvs. tilsynsmennene, og sju gassere fordelt på de fem kretsene.²³⁹ Det var altså ikke snakk om en selvstyrt kirke på dette tidspunktet. Misjonærene ville fortsatt ha kontroll over de viktigste posisjonene.

Synodekomiteens innstilling ble lagt fram for konferansen, med innledningsforedraget *Er tiden kommet nu, at vi gjenoppliver den gassisk-lutherske kirkes synode her på Madagaskar?* samt forslag til grunnregler for synoden.²⁴⁰ Synodekomiteen viste til at den gassiske kirke hadde hatt synode tidligere, men at det siden 1903 ikke hadde vært synodemøte ettersom «*hverken den økonomiske eller åndelige selvhjelp*» hadde vært tilstrekkelig.²⁴¹ Nå var imidlertid tiden kommer for å gjenopplive den. Den ytre foranledning for dette var at kirken, fra den var representert på den internasjonale kongressen i Uppsala i 1938, var medlem av Det Lutherske Verdensforbund. De øvrige protestantiske misjonene hadde dessuten gått foran i synodespørsmålet på Madagaskar.²⁴² Av indre grunner framholdt synodekomiteen at den økonomiske selvhjelpen nå var i hendene på den gassiske kirke, og at den intellektuelle og åndelige framgangen var et faktum. Dessuten skulle alderen alene være nok. Det var 85 år siden de første menighetene i

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Ibid. s. 6

²³⁸ Ibid. s. 7

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ Ibid. s. 8 – Synodekomiteen var nedsatt av Innlandets kirkekonferanse. Tittelen på innledningsforedraget var hentet fra prest Rajosefa Rakotovaos framlegg til Innlandets kirkekonferanse i 1949. Synodekomiteen bestod av misjonsprestene Jørgen Ruud og Jacob Edwin Listor, prest Rajosefa Rakotovao fra Antananarivo, prest og lærer på Presteskolen, Rajohanasa Rakotovao og Justin Rakotovao fra Antsirabe.

²⁴¹ Ibid. s. 9

²⁴² Ibid. s. 9 – Anglikanerne startet Den gassiske episkopale Kirke i 1918, LMS startet sin kirke i 1920 og FFMA sin i 1937.

Innlandet ble grunnlagt, og over 60 år siden de første ble grunnlagt på Vest- og Østkysten og på Sør-Madagaskar. I ett av få tilfeller hvor gassernes stemme kommer fram i kildematerialet, er det i hvert fall helt tydelig hva de mener om hvorvidt «tiden var inne» for opprettelse av den gassisk-lutherske kirke. Hvorvidt de gassiske representantene i synodekomiteen også mente at den *åndelige selvhjelp* ikke hadde vært tilstrekkelig i 1903 og tiden etter, er det vanskelig å slutte sikkert om. Innstillingen fra komiteen var framlagt på norsk for den ekstraordinære felles misjonærkonferansen, og jeg viser her til de tolkningsutfordringer ved oversettelser som er drøftet i avsnitt 1.3.

På tross av sendrektighet og motarbeidelse fra flertallet av de norske misjonærene over flere år, for enkelte helt til det siste²⁴³, ble det enstemmig vedtatt at tiden nå var kommet til å opprette den gassisk-lutherske kirkes generalsynode og at Innlandets tilsynsmann skulle kalle inn til den første generalsynode i Fianarantsoa 5. november 1950.²⁴⁴ Til den første, konstituerende generalsynoden møtte 44 gassiske delegater og 24 misjonærer, og tilsynsmann i Innlandet Arthur Oliver Snekkenes²⁴⁵ og prest Randriasy på Antsirabe ble valgt som henholdsvis dirigent og visedirigent for synodemøtet. Tilsynsmann Knut Monson fra ELC-misjonen ble valgt som FLMs første president og prest i Antananarivo Rajosefa Rakotovao ble valgt til FLMs sekretær.²⁴⁶

3.2 Regelen om økonomisk selvhjelp

Vurderingen av når «tiden var inne» til å la gasserne overta styringen i kirken, var kilde til konflikt mellom hjemmeledelsen og misjonærene. I 1903 bestemte hjemmeledelsen at tiden ikke var inne på grunn av kirken ikke var økonomisk skikket til å styre seg selv. De gassiske lederne visste at kirken var avhengig av økonomisk støtte fra NMS, men hadde sett for seg at selvhjelpen ville komme etter hvert.²⁴⁷ Misjonærene som støttet synodedannelsen, støttet dermed i realiteten et slikt utviklingsforløp, men det hadde vært stor uenighet om forholdet mellom selvhjelp og selvstyre i diskusjonen på misjonskonferansen som tok stilling til Ambato-forslaget.²⁴⁸ Generalsekretær Lars Dahle etterlot imidlertid ingen tvil om sitt standpunkt overfor

²⁴³ I diskusjonen hørtes «røster både mot at tiden nå er inne, og at en var for tidlig ute».

²⁴⁴ Ibid. s. 12

²⁴⁵ Snekkenes ble også fellesformann for misjonærene etter at Felleskonferanse ble etablert

²⁴⁶ NMS. 1951a:4, Rosnes 2017:14

Ledelsen for FLM mellom generalsynodemøtene, bestod av president og sekretær, og Den permanente komite som hadde fullmakt til å avgjøre presserende saker mellom generalsynodene.

²⁴⁷ Skeie 2013:191 – Finansieringsspørsmålet var kun nevnt én gang i Ambato-forslaget, i en parentes.

²⁴⁸ Ibid. s. 194-195

en forventningsfull forsamling i det ekstrarordinære synodemøtet som var sammenkalt i anledning av hans inspeksjonsreise på Madagaskar.²⁴⁹ Lars Dahle hadde allerede i 1875 startet diskusjonen om menighetenes økonomiske selvhjelp og konstaterte i 1903 at menighetenes økonomiske bidrag fortsatt var småpenger sammenliknet med kirkens behov.²⁵⁰ Med hovedstyrets og hans avvisning av synodeforsøket med henvisning til selvhjelpen, ble oppfyllelse av dette kriteriet fastsatt som en absolutt regel for selvstendighet. Et spørsmål blir da om dette kriteriet var oppfylt da hjemmeledelsen gikk inn for opprettelse av den selvstendige synoden i 1950. Eller var hjemmeledelsens endrede posisjon et brudd med de prinsipper og den linjen for overdragelse av menighetene som ble vektlagt i 1903? I så fall, hvilke faktorer veide tyngre enn selvhjelpsregelen i 1950? Jeg starter med å se på den økonomiske situasjonen generelt, vurdert ved lønnsparameteren, før jeg vurderer «selvhjelpssituasjonen».

Misjonærenes økonomiske situasjon

Misjonærene hadde krevende år under krigen. For mange ble det ekstra lang tjenesteperiode da det ble umulig å reise til og fra Madagaskar mens krigen pågikk. De var dessuten avskåret fra informasjonsutveksling med hjemmeledelsen og fikk kun i begrenset grad nyheter om familie og venner via det internasjonale Røde Kors. Mange av misjonærene ble etter hvert slitne, og de opplevde sykdom og død både blant misjonærer og deres barn. Ettersom krigen vedvarte ble det også en utfordring med undervisning av de eldste misjonærbarna, da den norske skolen og internatet på Antsirabe var bygget for undervisning av de yngste barna. De økonomiske forholdene for misjonærene på Madagaskar ble dessuten svært krevende etter at pengestrømmen fra Norge stanset. Misjonærene klarte å holde hjulene noenlunde i gang ved at de mottok støtte fra den norske regjeringen i London²⁵¹ og fra amerikanske Lutheran World Convention. I tillegg fikk misjonærene også hjelp fra sine misjonsvenner i USA. Fra den norske regjeringen fikk de i løpet av perioden 1941-1943 til sammen i overkant av 4 millioner francs.²⁵² Til sammenligning var det samlede utgiftsbudsjettet for alle tre kretsene for 1942 beregnet til i underkant av 1,5 millioner francs.²⁵³ Den norske London-regjeringens tilskudd var dermed helt

²⁴⁹ Ibid. s. 222 – Det ekstraordinære synodemøtet ble avholdt 23.-25. juli 1903 på Fianarantsoa, bare ett år etter det første ordinære synodemøtet. De gassiske representantene oppfattet Dahle som talsmann for hjemmeledelsen og i siste instans Den norske kirke, jf. s. 223, selv om han framholdt at han uttalte seg på egne vegne, s. 225.

²⁵⁰ Ibid. s. 226

²⁵¹ NMS. 1943b:3 – Tilsynsmann Arne Moen i årsberetningen for 1942: «Gjennom radioen har vi hørt at den norske regjering i London har bevilget et nytt større belöp til underhold for norske misjonærer på de forskjellige misjonsmarker.»

²⁵² NMS. 1944a:32

²⁵³ NMS. 1943a:40

avgjørende. Misjonærene uttrykte at hjelpen fra den norske regjeringen kom høyst uventet, så det betød nok mer enn det rent økonomiske.

Da de ikke lenger mottok penger fra NMS hjemme, besluttet misjonærene å halvere lønningene sine. Denne unntakstilstanden varte i tre år, deretter økte lønningene til 75 prosent av 1939-lønnen i ett år før misjonærene vedtok å lønningene opp til 100 prosent igjen på konferansen i 1944.²⁵⁴ Under budsjettbehandlingen på Innlandets misjonærkonferanse i 1943, ble det opplyst at misjonærene på andre NMS-misjonsfelter hadde beregnet seg «*en meget høyere prosent med hensyn til misjonærgasjen*» enn de hadde gjort på Madagaskar.²⁵⁵ Det gjorde nok endringen i strategien enklere, i tillegg til at misjonærene faktisk trengte lønnsøkning for å klare seg.

De andre misjonene på Madagaskar hadde det betydelig lettere i disse årene, og noen økte også lønningene i perioden. I motsetning til Norge som var okkupert, hadde de engelske og amerikanske misjonene fortsatt finansiering fra hjemlandet mens krigen pågikk. Lønnsnivået var også svært forskjellig i de ulike misjonene og følgende oversikt viser at de norske misjonærene lå betydelig lavere enn de øvrige misjonene:²⁵⁶

Tabell 3.1 Oversikt over misjonærenes lønnsnivå i ulike misjoner 1945²⁵⁷

Amerikansk misjon	Misjonærpar	70-80 000 francs/år
	Ugift kvinnelig misjonær	+50 000 francs/år
Engelsk misjon	Misjonærpar uten barn	60-65 000 francs/år
NMS	Misjonærpar inkl. alderstillegg	31 500 francs/år
	Kvinnelig misjonær inkl. alderstillegg	20 000 francs/år

²⁵⁴ NMS. 1944a:32-33

²⁵⁵ NMS. 1943a:8

²⁵⁶ Hovland 2013:18 - Store ulikheter rent finansielt for NMS versus andre misjonsselskaper var vanlig også andre steder. Den økonomiske avstanden mellom NMS og øvrige misjonsselskaper i Sør-Afrika i siste halvdel av 1800-tallet, var svært stor. Schreuder brukte £150 på husholdningsutgifter det første året på misjonsstasjonen Umphumulo, og misjonærene Ommund Oftebro og Lars og Martha Larsen til sammen £102 på 15 måneder i 1853-54. Til sammenlikning brukte de anglikanske misjonsbiskopen i Natal, John Colenso, i gjennomsnitt £1 500 per år over en sjuårsperiode i 1850-1860-årene. Nordmennene ble oppfattet som fattige av de øvrige europeerne.

Norge var i hele perioden et fattig land relativt til stormakter som USA og Storbritannia. Det er først med oljen i Nordsjøen at vi har kunnet hevde oss helt i toppen i rangeringen av verdens rikeste land, målt i formue per capita.

²⁵⁷ NMS. 1945a:54 - Lønnen for ugifte mannlige misjonærer var ikke oppgitt i oversikten fra 1945. Grunnsetningene (eksklusive alderstillegg) for 1927-regulativet viste imidlertid en betydelig forskjell i lønnen mellom kvinner og menn: ugifte kvinner 17 760 francs, ugifte menn 25 160 francs og gifte menn 32 560 francs, jf. NMS. 1939a:121. Ugifte menn hadde dermed 30 prosent høyere lønn.

Til sammenlikning hadde mannlige lærere i den offentlige folkeskolen om lag 11 prosent høyere lønn enn de kvinnelige lærerne ved lønnsstillingen for ansatte i offentlige skoler per 30. juni 1959, ifølge Norges Offentlige Statistikk. Jeg har ikke funnet digitaliserte lønnsdata for lærere fra tidligere år hos Statistisk sentralbyrå, og jeg har ikke hatt tilgang på statistiske årbøker. Selv om det skiller noen år, så gir likevel dataen klart uttrykk for at NMS, som hadde et lønn-etter-behov-prinsipp for sin lønnspolitikk, hadde betydelig større lønnsgap mellom kvinner og menn enn den offentlige skolen i Norge.

De norske misjonærene hadde mindre enn halvparten (ca. 40 prosent) å leve for sammenliknet med de amerikanske misjonærene, og enda lavere i perioden da de ikke tok ut full lønn. Forskjellen i penger til for eksempel klær, må ha vært godt synlig når misjonærene møttes. Lønnskuttene kom dessuten i en periode med svært høy prisstigning, både på innenlandske varer og i særdeleshet på de importerte, og med en dobling eller mer for livsviktige varer.²⁵⁸ Reallønnsnedgangen var dermed betydelig større, og enkelte av misjonærene var avhengige av private gaver for å klare seg. Slike gaver kom blant annet fra amerikanske misjonsvenner.

Misjonærene gikk dessuten inn i krigsårene med en økonomisk situasjon som gjorde hverdagen vanskelig. Misjonærene hadde allerede før krigen tatt opp lønnsforholdene med hjemmeledelsen. For 1939 fikk misjonærene en lønnsforhøyelse på 20 prosent, samtidig som leveomkostningene (med utgangspunkt i nødvendighetsvarer) hadde steget 40 prosent.²⁵⁹ Misjonærene var på 1939-konferansene opptatt av at lønnen måtte være i samsvar med leveomkostningene, og viste til prinsippet om lønn etter behov. Ellers var alternativene å enten sette levestandarden ned, hvilket ville redusere arbeidskraften og gå på helsen løs, eller de måtte pådra seg en årlig stigende gjeld. Sammenliknet med lønnsnivået for misjonærer fra andre misjonsselskaper, levde de svært nøkternt, og de hadde etter mitt syn gode poenger med hensyn til forsvarlig levestandard.

Prisstigningen fortsatte også i årene etter krigen, og misjonærene var fortsatt bekymret for at lønnen var så lav at de risikerte å påta seg gjeld. Ettersom det knapt hadde vært nok til det aller nødvendigste, trengte de for eksempel å fornye garderoben og forberede seg til hjemreisen, enten på ferie eller for godt.²⁶⁰

Den store lønnsforskjellen mellom ugifte kvinner og menn, ble også tatt opp på misjonærkonferansene i 1939, og rammet særlig de kvinnene som hadde egen husholdning. Ut fra prinsippet om lønn etter behov, fant misjonærene at dette lønnsgapet ikke kunne forsvares da behovene for enslige kvinner og menn måtte være noenlunde de samme.²⁶¹ Lønnsforskjellen gjorde utfordringene under krigen ekstra store for de kvinnelige misjonærene. Spørsmålet om lønnsforskjellene mellom kjønnene var en av flere saker hvor misjonærene og hjemmeledelsen stod mot hverandre i de kommende årene. Da lønsspørsmålet ble behandlet igjen på Innlandets

²⁵⁸ NMS. 1945a:54

²⁵⁹ NMS. 1939b:85

²⁶⁰ NMS. 1945a:54

²⁶¹ NMS. 1939b:86

misjonærkonferanse i 1947, ble det av flere nevnt «at forskjellen mellom den ugifte mannlige misjonærs lønn og den kvinnelige misjonærs lønn var vel stor, og at det burde en utjevning til».²⁶² Til sammenligning var det ingen lønnsforskjell mellom kjønnene i den franske protestantiske misjon.²⁶³ Tilsynsmann for Øst-Madagaskar, Jakob Isaksen, tok opp tråden igjen året etter da han kommenterte at landsstyret hadde bevilget misjonærene 100 prosent lønnsøkning av grunnlønnen.²⁶⁴ Et prosentvis tillegg på grunnlønnen innebar selvfølgelig, slik Isaksen observerte, at også de nominelle lønnsforskjellene økte, selv om den prosentvise forskjellen var den samme. Det framstår ganske utrolig at ikke landsstyret var mer oppmerksomt på dette forholdet og bevilget et «minstelønnstillegg» for de ugifte kvinnene. Prisutviklingen var slik at lønnen knapt var tilstrekkelig til å stille de mest nødvendige behov. Prinsippet om lønn etter behov som i utgangspunktet lå til grunn for hele lønnsregulativet, var etter misjonærenes mening ikke lenger reflektert i avlønningen. Som det framgår av tabell 3.1 over, var NMS langt fra lønnsledende.

Fra budsjettene for 1950 finner jeg følgende lønnsfordeling, fordelt på misjonskrets og lønnsgruppe.

Tabell 3.2 Budsjetterte misjonærlønninger for 1951, fordelt på krets og kjønn²⁶⁵

Innlandet	Misjonærpar	234 500 – 312 074 francs ¹⁾
	Enslig mannlige misjonær	143 500 – 220 500 francs
	Kvinnelig misjonær	105 000 – 143 500 francs
Øst-Madagaskar	Misjonærpar	231 000 – 262 500 francs
	Kvinnelig misjonær	105 000 – 130 500 francs

¹⁾ De store forskjellene reflekterer barnetillegg o.l.

Lønnsforskjellen mellom enslige kvinner og menn ser ut til å ha blitt mindre siden 1927. Lavest betalte mannlige misjonær (én observasjon, ute i sin første periode) tjente 26,8 prosent mer enn de lavest betalte kvinnelige misjonærene, og like mye som de best betalte kvinnene som hadde vært ute lenge. Den mest erfarne mannlige misjonæren tjente om lag 35 prosent mer enn de

²⁶² NMS. 1947a:37

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ NMS. 1948b:4 – Isaksen: «Trass i det er det ikke mer enn båten bærer for de fleste. Et misforhold som aksentueres ved dette prosentvise lønnstillegg er forskjellen på enslige menn og kvinnelige kollegers lønn. Den blir nemlig etter siste års lønnsatser 24 318 francs. Her er et misforhold som bør utjevnes og jeg tror det er rett å gjøre landsstyret oppmerksom på det. Denne forskjellen er nemlig hverken naturlig eller berettiget.»

²⁶⁵ NMS. 1950a:58, NMS. 1950b:41

mest erfarne kvinnene. Tallene tyder ikke på at hjemmeledelsen hadde kommet misjonærene i møte på spørsmålet om lønnsutjevning. Med god tilgang på godt kvalifisert kvinnelig arbeidskraft ser det heller ikke ut til å ha vært nødvendig.²⁶⁶ Utvikling i levekostnadene for misjonærene, og den kostnadsøkningen som dermed kom fra økte lønninger allerede før krigen, må ha hatt betydning for hvilket omfang aktivitetene på Madagaskar NMS etter hvert kunne tåle. Jeg mener derfor det har vært et element i hjemmeledelsens avveininger da de presset på for etableringen av FLM. Misjonssekretær Skauge var jo også innstilt på å avvikle mye av innsatsen i Sør-Afrika.²⁶⁷

Gassiske medarbeiders forhandlingsmakt

Det var fire kategorier av gassiske arbeidstakere i menighetene og skolene: prester, evangelister, katekister (menighetsledere) og lærere, med ulik grad av kvalifikasjoner.²⁶⁸ Utover 1940-tallet var det stor mangel i alle kategorier, men det ble etter hvert spesielt vanskelig å holde på lærerne, noe skolearbeidet led under. Samtidig økte etterspørselen etter skoletjenester i menighetene.

Den kraftige prisstigningen under og etter krigen medførte at lønninger både for arbeidere og funksjonærer ellers i samfunnet økte kraftig. Kirken klarte ikke å holde tritt med utviklingen, tross menighetenes betydelige økning av selvhjelpsbudsjetter slik at de etter hvert kom opp på tarifflønn og mer enn det. Men det hjalp ikke med oppfyllelse av tariffen når lønnen kunne være 4-5 ganger høyere andre steder; da ble det utfordrende å holde på de ansatte.²⁶⁹ Lønnsgapet økte i de påfølgende årene, både mot offentlig og privat sektor, og lønnsutviklingen holdt heller ikke tritt med prisstigningen.²⁷⁰ Mange av kirkens medarbeidere følte seg underbetalt, og det skapte bitterhet særlig blant lærerne som sammenliknet seg med offentlig ansatte funksjonærer. Til tross for at menighetene var ansvarlig for de ansattes lønninger og også stod for utbetalingen, var det oftest misjonærene som fikk skylden for virkelig og opplevd misforhold. Misjonsprest Finn Frisch i Innlandet opplevde misnøyen fra enkelte som ubehagelig, så det tolker jeg som at han har blitt konfrontert direkte av ansatte. Istedenfor å se dette som utslag av fortvilelse over stadig dårligere økonomi blant de ansatte, eller som ren lønnskamp, satte han tilbakemeldingene i sammenheng med den sterke bølgen av nasjonalfølelse som gjorde seg gjeldende etter krigen

²⁶⁶ Okkenhaug 2003:75

²⁶⁷ Anti 2008:38

²⁶⁸ NMS. 1945a:24

²⁶⁹ NMS. 1946b:6

²⁷⁰ NMS. 1947b:8

– «*alt av misnøye nyttes til agitasjon*».²⁷¹ Her er igjen et eksempel på at vi kan lese de gassiske medarbeiderne indirekte i kildene. De intensjoner som Frisch tilla dem er ikke nødvendigvis sanne, men de kan være det. Dersom medarbeiderne mente at de fikk for dårlig lønn, var det naturlig å ta dette opp med misjonæren som var distriktsbestyrer. De oppfattet trolig at menighetene, det vil si gasserne, stod på så godt de kunne og at det ikke var mye mer å hente fra sine egne. Det var fra misjonen at en eventuell lønnsøkning måtte komme. På den annen side kan det jo være at lønsspørsmålet var en måte å opponere på mot europeere generelt og misjonærene spesielt. Frisch på sin side opplevde press fra flere kanter, og han var spesielt opptatt av at både kolonistene og enkelte funksjonærer i den franske koloniadministrasjonen beskyldte misjonærene for å oppdra «*gasserne til oppsetsighet*».²⁷² Da kunne enhver høylytt agitasjon oppfattes som truende for misjonærenes situasjon, og nasjonalisme ble kanskje oftere lest inn i gassernes reaksjoner enn det var dekning for. Som nevnt i forrige avsnitt var det viktig for misjonærene å oppfattes som upolitisk overfor myndighetene. Frisch var en av veteranene ute på dette tidspunktet, og kan ha vært oppmerksom på det i stemningsskiftet som skjedde i den gassiske befolkningen som følge av kolonistrets harde framferd under krigen, og som ledet fram til opprøret i 1947.²⁷³ Da opprøret skjedde hadde Frich avsluttet sin misjonsgjerning på Madagaskar.

Lærerne nøyde seg ikke med å klage på lønnen, men handlet også. De var hele tiden mer tilbøyelig til å slutte i tjenesten for bedre betalte stillinger andre steder enn for eksempel prestene. Lærerne var lønnet etter det samme regulativ som prestene, men misjonsprest Haakon Lystad fra Øst-Madagaskar, mente at det var en annen «*ånd*» i prestene – lærernes holdning var "arbeid for lønn" mens prestenes holdning var preget av "arbeid som følge av Guds kall".²⁷⁴ Det synes bekvemt for misjonærene å beskyldte lærerne for manglende lojalitet til NMS, istedenfor å erkjenne at de opererte i et marked der vanlige markedsmekanismer virket. Høyt utdannede lærere, også de som var utdannet i NMS' utdanningssystem, var svært ettertraktet på arbeidsmarkedet, og de brukte sin forhandlingsmakt til å gå på tvers av misjonærenes ønsker. Deres kompetanse var etterspurt, og de hadde mulighet til å selge den til en høyere pris i de statlige skolene eller i kolonimyndighetenes byråkrati.²⁷⁵ Misjonærene hadde ikke forståelse for

²⁷¹ NMS. 1946a:11 – Frisch i sin årsberetning for distriktet Antsirabe - Han kommenterte at menighetene i distriktet hadde tatt et stort løft med lønnsøkninger i 1945, og de hadde endatil greid å yte ekstragaver til arbeiderne to ganger i løpet av året. Menighetene hadde med andre ord stått på, men hadde likevel ikke klart å holde tritt med pris- og lønnsutviklingen.

²⁷² Ibid. – Katolikkene «hjalp» også til

²⁷³ Frisch kom til Madagaskar i 1916 og reiste hjem for godt i 1946.

²⁷⁴ NMS. 1949b:4 – Lystad: «*Lærerne lider av en funksjonærånd som ikke er en menighetsarbeider verdig.*»

²⁷⁵ NMS. 1947b:4 – Isaksen: «*Begynnerlønn for en gassisk doktor i administrasjonens tjeneste er f.t. 60 000,- fr., men det*

at lærere, som hadde fått sin utdanning gjennom misjonens lærerskoler, ikke følte større lojalitet til misjonen, men valgte høyere lønn og bedre levestandard framfor misjonen. En årsak til det kan være at misjonærene selv, som vi har sett over, arbeidet for svært lav lønn. De hadde vanskeligheter med å klare seg på lønnen, men holdt ut.

Enda verre måtte dette framstå i de tilfeller der de gassiske ansatte brøt inngåtte kontrakter om plikttjeneste, som var kompensasjon for misjonens økonomiske støtte til dem under utdannelsen. Det ble dobbelt galt; for det første gikk de glipp av kompetent arbeidskraft som det var stort behov for i virksomheten, og de fikk ingen avkastning på investeringene i elevene. Den økonomiske støtten til elevene var betalt med innsamlede penger hjemmefra som kunne ha vært brukt annerledes, i tillegg til at også menighetene bidro til underholdet gjennom utdannelsen. For det andre var dette et klart avtalebrudd, uavhengig av om det forelå en skriftlig avtale eller ikke, ettersom forutsetningene for støtten var klare på forhånd. Disse elevene som kom fra fattige kår, ville ikke ha kunnet få slik utdanning uten hjelp. Det kunne skape bitterhet også hos misjonærene.²⁷⁶

Lønnskostnader til de gassiske ansatte i menighet og skoler var en del av de kostnadene som menighetene hadde ansvar for gjennom selvhjelpen. Sterk økning i lønnskostnader utfordret dermed oppfyllelsen av selvhjelpen og talte for å holde igjen. Samtidig var det et stort problem at det ikke var mulig å skaffe tilstrekkelig med arbeidskraft til de lønninger menighetene kunne klare å betale. Dette, sammen med at det var nødvendig å holde noenlunde tritt med økningen i leveomkostningene, presset menighetene i motsatt retning. Dersom ikke misjonen dekket de kostnadene som lå over de midler menighetene klarte å samle inn via selvhjelpen, og menighetene ikke fant midler andre steder, så måtte aktiviteten reduseres eller bortfalle.

Selvhjelpen

Ettersom vilkåret om økonomisk selvhjelp var så essensielt, er første steg i vurderingen av om vilkåret var oppfylt, å avklare hva det innebar at et distrikt var økonomisk selvhjulpet. Etter en vanlig forståelse for hva det vil si å være økonomisk selvfinansierende, så skulle distriktet betjene alle sine kostnader knyttet til driften av virksomheten ved hjelp av egne inntekter og midler og uten tilskudd fra misjonen. De reglene for selvhjelp som Innlandet hadde etablert for

kan også hende at en flink, selvært gasser uten noen offisiell eksamen kan oppnå den samme lønn.»

²⁷⁶ NMS. 1951:27 – Misjonsprest og lærer ved Normalskolen (lærerskolen) på Antsirabe, Johan Andreas Nielsen fra årsberetningen 1950: «... flere elever som er underholdt av misjon og menighet nekter å oppfylle sine forpliktelser. De opptrer frekt og utfordrende. ... Overfor slike karer er vi misjonærer bare "far og mor" så lenge vi gir, deler ut og er ettergivende. Men så er det også slutt.»

å gi fulle rettigheter i kirkekonferansen, var ikke fullt så strenge. Distriktet måtte selv bekostet sine menighetsutgifter, men bare delvis skoleutgifter.²⁷⁷ Ifølge misjonsprest Gunnar Andreas Meling på Øst-Madagaskar, var dette en betingelse for at kretsen kunne opprette kirkekonferanse i 1944.²⁷⁸

Den akutte økonomiske situasjonen for misjonen i krigsårene hadde framtvinget et større økonomisk ansvar på distriktene, og tross sterk prisstigning, perioder med matmangel og økte krav fra kolonimyndighetene om pliktarbeid, så klare medlemmene å øke selvhjelpen i mange distrikter under krigen. Hvor langt distriktene hadde kommet varierte mellom de ulike misjonskretsene. Og det var også ulik oppfatning om status for de enkelte kretser. Birkeli mente at andre verdenskrig hadde brakt Innlandet til fullstendig økonomisk selvhjulpnehet, og de to norske kystkretsene hadde nådd en utstrakt økonomisk selvhjulpnehet med egne kirkekonferanser.²⁷⁹ I referatet fra Innlandets kirkekonferanse i 1945 framkommer det at 17 av distriktene i kretsen ble regnet som økonomisk selvhjulpne, mens øvrige fem utkantdistrikter fortsatt ble regnet som uselvhjulpne.²⁸⁰ For Øst-Madagaskars del hevdet Meling at de fleste distriktene i kretsen hadde oppfylt selvhjelpskravet siden 1940.²⁸¹ Misjonsprest Hans Magnus Bjåstad framholdt derimot at opprettelsen av Øst-Madagaskars kirkekonferanse var framskyndet av krigen, og at flertallet av de sju distriktene i realiteten var uselvhjulpne da den ble opprettet og at tre av distriktene fortsatt ikke tilfredsstilte kravene i 1945.²⁸² Da landsstyret gikk inn for å opprette generalsynoden var med andre ord ikke selvhjelpskravet oppfylt for flere distrikter. Det var også klart for landsstyret at selvhjelpskravet heller ikke ble oppfylt i alle distrikter i perioden fram mot etableringen av FLM.

En av konfliktene mellom misjonærene og landsstyret gjaldt kravet til selvhjelpen og mulighetene for å etablere aktivitet i nye områder, eller det misjonærene kalte «*mørke strøk*», jf. avsnitt 1.3. Problemstillingen gjaldt begge kretsene, men jeg belyser konflikten ved

²⁷⁷ NMS. 1945b:14 – Minimumskravet for distriktets dekning av skoleutgiftene var 10 prosent

²⁷⁸ Ibid. s. 12

²⁷⁹ NMS. 1944a:16

²⁸⁰ NMS. 1945a:74

²⁸¹ NMS. 1945b:12

²⁸² NMS. 1945b:16

Dette støttes av tilsynsman Isaksen. I årsberetningen for 1943 skrev han at utviklingen i selvhjelpen ville fortsette etter hvert som menighetsbevisstheten tiltok, og at etableringen av kirkekonferanse på Øst-Madagaskar i seg selv ville bidra positivt, jf. NMS. 1944b:5.

I årsberetningen for 1944 var Isaksen enda mer optimistisk og trodde at utgiftene til det direkte menighetsarbeid, lønn til prester og katekister heretter ville betjenes av distriktskassene, og av kirkekonferansens sentralkasse om et distrikt ikke klarte dette. Menighetene hadde gjennom krigsårene blitt vel fortlørlig med ansvar og plikter overfor de gassiske medarbeiderne, og hadde også tatt ansvar for reparasjon av bygninger og kirker

misjonærene på Øst-Madagaskar da den er godt dokumentert også fra landsstyrets svarbrev. Etter at krigen var over og situasjonen igjen ble mer normal, ønsket misjonærene å prioritere evangeliseringsarbeid i ny strøk igjen. Da økonomien i distriktene var skjør, mente flertallet av misjonærene at dette arbeidet ikke uten videre kunne inngå i selvhjelpsvurderingen selv om evangeliseringen i utgangspunktet var menighetenes ansvar. Dette var landsstyret imot.²⁸³

På Øst-Madagaskars misjonærkonferanse i 1949 tok misjonærene igjen spørsmålet og vedtok at misjonen skulle dekke en større andel av prestelønnen i de prestegjeld som kirkekonferansen og misjonærkonferansen klassifiserte som typiske nybrottsstrøk på Øst-Madagaskar, og at der kirkekonferansen og misjonærkonferansen fant det rett, skulle skolearbeidet inntil videre overtas av misjonskassen.²⁸⁴ I landsstyrets tilbakemelding på vedtaket ble det uttrykt forståelse for at utkantstrøkene slet tungt med selvhjelpen, men de var uenig i at løsningen på dette var at misjonskassen overtok utgifter som menigheter og distrikter allerede hadde overtatt ansvaret for. Landsstyret mente at det bare ville utsette problemet og at det prinsipielt var viktig å fastholde overfor menighetene og distriktene at kirken nå var deres, og at de hadde ansvaret for den og dens arbeidere.²⁸⁵ Dette var ikke bare et økonomisk spørsmål, men et spørsmål om riktig misjonsmetodikk.²⁸⁶

Diskusjonen fortsatte på de neste misjonskonferansene på Øst-Madagaskar, og landsstyret fortsatte å avvise at misjonen skulle overta slike utgifter i sitt svarskriv til konferansen. «*Det er flere år siden disse (menighetsutgiftene) helt ble overtatt av distrikts- og sentralkassen.*»²⁸⁷ Misjonærene fastholdt at de prinsipielt ikke hadde vedtatt at alle såkalte menighetsutgifter skulle overføres til distriktene og kirkekonferansen. For å sikre fortsatt ekspansjon hadde det vært en forutsetning for opprettelsen av Øst-Madagaskars kirkekonferanse at de kunne fortsette å bidra økonomisk til de prestegjeldene som ikke hadde noen økonomisk selvhjelp. Uansett

²⁸³ Ibid. s. 13 – Tilsynsmann Isaksen var prinsipielt imot misjonstilskudd til fortsatt evangelisering, og mente at de ikke burde gå hurtigere fram i evangeliseringsarbeidet enn distriktene selv maktet, og de svakere distrikter kunne ikke påta seg større oppgaver enn det kirkekonferansens sentralkasse kunne klare, jf. s. 15.

²⁸⁴ NMS. 1949b:20-23 – Under diskusjonen i konferansen vektla fungerende tilsynsmann, Haakon Lystad, at selvhjelpslinjen hindret utviklingen av skolearbeidet, som var helt avgjørende for rekrutteringen av medarbeidere til kirken. Misjonsprest Gabriel Nakkestad viste til at amerikanerne ytte mer enn halvparten av prestelønnen til alle sine prester av misjonens kasse. «*Det er evangeliseringsplikten som tvinger dem til det midt i oppbyggingen av deres kirkes selvhjelp.*»

²⁸⁵ Landsstyrets svarbrev til misjonærene på Øst-Madagaskar s. 3, vedlegg til NMS. 1949b. Landsstyret argumenterte med at dersom distriktenes ansvarlige komiteer fikk den forestilling at misjonen ville tre støttende til dersom vanskene ble for store, ville «*det svekke deres handlekraft og pågangsmot.*» De henviste deretter til misjonærkonferansens eget utsagn under om at lærerne visste «*at de får mesteparten av sin lønn fra misjonskassen, og det gir dem frimodighet til å be om stadig høyere lønn.*»

²⁸⁶ Ibid. – «*Nettopp fordi gasserne som folk blir styrt og ledet av et annet, må det vekkes opp til å forstå sin egenverdi, og at de kan klare sine kirkelige anliggender når de bare setter alt inn på det.*»

²⁸⁷ NMS. 1951b:48

hadde menighetenes faktiske overtakelse av menighetsutgiftene under krigen kun omfattet det bestående arbeidet.²⁸⁸ Underforstått, ikke nye områder. Landsstyret delte ikke dette synet. Misjonærene tapte også denne kampen og følte seg overkjørt av landsstyret, men det var lite de kunne få gjort uten midler.²⁸⁹

3.3 Motstanden blant misjonærene

Som vist i avsnitt 3.1 var flertallet av misjonærene mot å etablere FLM, og i alle fall at kirken for raskt skulle bli uavhengig av misjonærene. Som gruppe betraktet, hadde dermed misjonærene endret holdning til spørsmålet fra den første synoderunden i 1903. Spørsmålet er hvorfor de vurderte dette annerledes nå. Et viktig aspekt er hvilke holdninger de hadde til sine gassiske medarbeidere og kirkemedlemmer. Hvordan oppfattet de gassernes egnethet og kunnskapsnivå når det gjaldt å overta styringen av kirken, og hvilken betydning hadde det at de nasjonalistiske strømningene fikk økt fotfeste blant større grupper i den gassiske befolkningen igjen?

Andre verdenskrig fikk ringvirkninger på Madagaskar selv om øya lå langt unna Europa. Tilknytningen til Frankrike medførte at Madagaskar ble fanget inn i stridighetene, også med kamphandlinger. Som de øvrige franske koloniene ble Madagaskar påvirket av splittelsen mellom general Charles de Gaulle og de frie franske styrker som var på de alliertes side og Vichy-regimet som var innsatt av tyskerne.²⁹⁰ I begynnelsen av krigen erklærte den franske koloniadministrasjonen sin støtte til Vichy-regimet.²⁹¹ Ettersom regimet forsynte Tyskland med råvarer fra koloniene, også fra Madagaskar²⁹², dannet britene blokade av øya, slik at varestrømmene til og fra øya stanset. I 1942 gikk afrikanske soldater under britisk ledelse i land på Madagaskar, nedkjempet det franske regimet og okkuperte øya.²⁹³ Den franske koloniadministrasjonen fikk fortsette etter våpenhvilen, men støtten til Vichy-regimet var over og øya ble etter hvert overdratt til de Gaulles frie franske styrker.

²⁸⁸ Ibid.

²⁸⁹ Ibid. s. 59 – Misjonærene uttrykte at det trolig var valutasituasjonen som gjorde at de ikke fikk hjelp til evangeliseringsarbeidet, og ikke at NMS prinsipielt hadde trukket seg tilbake fra et så ungt og lovende felt som Øst-Madagaskar. Men helt overbeviste var de nok ikke i det Lystad spissformulerte seg: «*Det er altså mer om å gjøre å omvende en hedensk japaner enn å omvende en hedensk gasser?*» - Konkurransen mellom NMS' misjonsfelter er åpenbart til stede.

²⁹⁰ Eriksen 2019:235

²⁹¹ Rosnes 2017:8

²⁹² Ibid.

²⁹³ Eriksen 2019:236, NMS. 1943b:2 – Krigshandlingene varte fra mai til november, først og fremst i Innlandet.

De økonomiske forholdene ble merkbart verre på Madagaskar gjennom krigsårene, både for misjonærene og for gasserne og menighetene. Blokaden bidro til varemangel på flere områder. Import av varer ble vanskelig, og medførte mangel på medisiner, skolemateriell og etter hvert en prekær mangel på tøy og klær, som førte til at kirkesøkningen gikk ned. Jeg finner ikke holdepunkter i kildene for at det var en forventning blant misjonærene om en bestemt påkledning for å komme til gudstjenestene, og klesmangelen rammet også misjonærene. Men folk kan ha kjent på dette når det gjaldt sosiale sammenkomster. Kanskje var krisesituasjonen i seg selv for mye til at de prioriterte kirken, for kirkesøkningen fortsatte å minke også etter at det begynte å komme klær til landet igjen.²⁹⁴

Det var også matmangel, med rasjonering og hungersnød i befolkningen. Det forverret seg da kolonistyret beslagla ris for forsendelser til Frankrike. Rekvisisjonen av risen skapte store motsetninger mellom den gassiske befolkningen og det franske kolonistyret.²⁹⁵ Befolkningen i risdistriktene sultet mer enn andre, men misjonsprest Erik Anton Borgenvik skrev i sin årsmelding fra Innlandet Betafo i 1945, at mange likevel sluttet opp om menigheten sin og ga av sine begrensede mengder til selvhjelpen.²⁹⁶ Fra et misjonærperspektiv ble dette oppfattet som støtte også til misjonærene. Men det kan like mye ha vært et uttrykk for at gasserne oppfattet av kirken som sin egen, slik Undheim var inne på.²⁹⁷

Motsetningene mellom befolkningen og kolonistyret ble ytterligere forverret da pliktarbeidet ble utvidet. Mange av krigshandlingene foregikk nok langt unna, men kolonimaktene presset på for å få tilgang til koloniens ressurser. I tillegg til å beslaglegge mat, trengte Frankrike råvarer til krigsmateriell. Etter at Japan okkuperte Malaysia og Indonesia, måtte leveransen av gummi komme fra andre kilder, og på Madagaskar presset kolonimyndighetene på for øke produksjonen.²⁹⁸ Pliktarbeidet ble også pålagt for arbeid på infrastruktur i landet.²⁹⁹ Pliktarbeidet ble ikke opphevet før i 1947.³⁰⁰

²⁹⁴ NMS. 1944a:2

²⁹⁵ NMS. 1945a:3

²⁹⁶ NMS. 1946a:13

²⁹⁷ Birkeli 1949:251-253 – Den samme innsatsen for kirken skjedde også i mellomkrigstiden. Den økonomiske nedgangstiden i Norge førte til at misjonærene på Madagaskar ble bedt om å gjennomføre store budsjettkutt. Samtidig var det oppgangskonjunktur på Madagaskar utover 1920-årene. Selvhjelpen og menighetens bidrag steg så mye det året at de kunne dekke hele reduksjonen. Nesten alle Innlands-distriktene greide å overta alle menighetsutgifter og en del skoleutgiftene. Dette presset organisasjonsspørsmålet fram igjen og foranlediget innføringen av kirkekonferansen, jf. avsnitt 2.7.

²⁹⁸ Eriksen 2019:235

²⁹⁹ NMS. 1944b:2 – For eksempel utvidelse av kanal systemet mellom Farafangana og Tamatave

³⁰⁰ NMS. 1947b:3

I tillegg til de byrder kolonimyndighetene påførte befolkningen, ble Madagaskar også rammet av naturkatastrofer. Kraftig regnskyll og flom rammet befolkningen hardt både ved tap av liv og ved at avlinger og infrastruktur ble skadet.³⁰¹ Og gresshoppesvermer ødela avlingene og bidro ytterligere til matmangelen.³⁰² I tillegg rammet ulike sykdomsepidemier. I 1947 herjet en poliomyelittepidemi i Antananarivo, og i 1949 var det utbrudd av lungepest i Vangaindrano-distriktet på Øst-Madagaskar.³⁰³

Raskt etter at Madagaskar ble fransk protektorat i 1895, brøt det ut opprør. Selv om det ble slått ned, så var nasjonalistiske strømninger en realitet gjennom hele kolonitiden, i større og mindre grad. Og kolonimyndighetene var alltid oppmerksomme på om det oppstod nye uroligheter.³⁰⁴ De vanskeligheter som den gassiske befolkningen ble utsatt for av kolonistyret bidro til et svært dårlig forhold mellom dem og førte til nasjonalistisk gjenoppblomstring. Som del av den avkoloniseringsbølgen som oppstod etter krigen³⁰⁵ innvilget de franske myndighetene noen politiske rettigheter for innbyggerne i koloniene, og det ble bevilget penger til å bedre velferden for innbyggerne. Men det var ikke de Gaulles intensjon å oppgi kolonier; det synet hadde tverrpolitisk støtte i Frankrike.³⁰⁶ De nye politiske rettighetene gjorde det mulig for en nasjonalistisk bevegelse å vokse fram på Madagaskar igjen etter krigen. Det førte misjonærene inn i en balansegang mellom gasserne på den ene siden og kolonimyndighetene på den andre. Ifølge misjonærinstruksen skulle misjonærene avstå fra å blande seg inn i politikken i landet. Helst ville misjonærene at også de gassiske medarbeiderne skulle avstå fra politisk engasjement. De kunne likevel ikke nekte dem det, «*selv om det kunne være fristende*» ifølge Isaksen. Det ville imidlertid i seg selv være å blande seg inn i politikk.³⁰⁷

Misjonærene brukte en del energi på å holde en politisk nøytral linje overfor kolonimyndighetene. De var naturligvis opptatt av forholdet til koloniadministrasjonen, som kontrollerte de ytre rammene misjonsvirksomheten, og det var en klar forventning om at misjonærene ikke skulle opptre politisk eller agitere mot kolonistyret. Eksemplene fra Frisch og Isaksen er bare få av mange uttalelser i kildene som viser at misjonærene var veldig vare for

³⁰¹ NMS. 1946b:7

³⁰² NMS. 1947a:14

³⁰³ NMS. 1948a:2, NMS. 1950b:2

³⁰⁴ Birkeli 1949:238

³⁰⁵ Eriksen 2019:238 – Atlanterhavserklæringen, undertegnet av Winston Churchill og Franklin D. Roosevelt 12. august 1941, bestemte hvilke prinsipper USA og Storbritannia skulle følge i sin politikk, og innebar blant annet anerkjennelse av retten til nasjonal selvbestemmelse.

³⁰⁶ Ibid. – Kampen om Indokina illustrere franskmennenes besluttsomhet på dette punkt.

Frankrike opprettet et investeringsfond for utvikling og velferd, FIDES, jf. s.239.

³⁰⁷ NMS. 1946b:39, NMS. 1947b:4

nasjonalistiske tendenser og politisk engasjement hos gasserne, og det ble typisk omtalt som noe negativt når det ble trukket fram. En forklaring på dette er trolig at misjonærene så den gassiske nasjonalismen i sammenheng med tradisjonell gassisk religion, det vil si «hedenskap» i misjonærens perspektiv.³⁰⁸ Det var alltid en fast post å kommentere ytre rammer for misjonsarbeidet i året som hadde gått i tilsynsmennenes årsberetninger, som også skulle sendes til hjemmeledelsen. Det inkluderte oftest kommentarer om forholdet til kolonimyndighetene. Derfra ser jeg at fra misjonærenes ståsted var dette forholdet stort sett bra under krigen, selv om de i enkelte distrikter kunne oppleve uvilje eller i det minste oppfatte en uuttalt forståelse av misjonen var gjest i fremmed land.³⁰⁹ Den katolske kirkes representanter bidro også i enkelte tilfeller til å gjøre forholdet vanskelig, ved å fremme påstander og spre rykter til ugunst for de norske misjonærene og protestanter generelt.³¹⁰ Det er likevel enormt sprik mellom hvordan gasserne hadde det og hvordan misjonærene opplevde denne tiden. Misjonærene var tilskuere til mye av de tiltak som kolonimyndighetene påførte den gassiske befolkningen, og misjonærene kan ikke ha vært helt upåvirket av dette. De hadde jo også balansegangen mot egne ansatte og kirkemedlemmer.

Et spørsmål blir da hvordan de kunne se på dette uten å ta til motmæle. De var som nevnt avhengige av kolonistyrets godkjenning for å kunne drive misjonsvirksomhet på Madagaskar. De trengte blant annet forskjellige tillatelser fra myndighetene, som for eksempel byggetillatelse for å reise bygg til ulike formål som kirker og skoler, og til å få undervise langs de linjer de ønsket.³¹¹ Dertil gjorde de også oppdrag for staten. Blant annet fikk de komme til fengslene for å gjennomføre gudstjeneste for de innsatte.³¹² Etter hvert fikk de også betydelige midler i statsstøtte til ulike prosjekter. Bindingene til myndighetene var med andre ord mange. Da kunne omkostningene ved å være for kritisk til myndighetene bli store.

Noe av forklaringen ligger trolig også i at også de norske misjonærene identifiserte seg med kolonimyndighetenes representanter, og på et vis var også misjonærene kolonister. De var ikke ute etter å utbytte den gassiske befolkningen til fordel for moderlandet, men de hadde en agenda om å endre gasserne og deres tradisjoner, jf. Ruud i avsnitt 3.1. Mens mange europeiske stater som den franske, erobret politiske kolonier, etablerte nordmenn «åndelige kolonier» som de

³⁰⁸ NMS. 1947a:3 – Buchsenschutz: «*oppblussen av gammelt nasjonalt hedensk vesen kan gi grunn til bekymring.*»

³⁰⁹ NMS. 1944a:4, NMS. 1944b:2

³¹⁰ NMS. 1946a:11

³¹¹ Vichy-regimet og Frie Frankrike hadde for eksempel forskjellige ideologier med hensyn til religion, det første proreligiøst og det andre sekulært, jf. Rosnes 2017:8 flg.

³¹² NMS. 1950b:2

kalte misjonsmarker.³¹³ De trodde på ideen om at mennesker rundt om i verden, ba om å få del i den samme frelsen som de kristne europeerne delte.³¹⁴ Dette var den grunnleggende motivasjonen for å drive misjonsvirksomhet, at de skulle bringe kristendommen ut til de ikke-kristne, de såkalte «*hedningene*». Det sterke ansvaret misjonærene følte for å evangelisere i de «*mørke strøkene*» på Madagaskar, er illustrerende.

Som tidligere nevnt var rasistiske og paternalistiske holdninger er også en del av bildet. Tilsynsmennene for Innlandet og Øst-Madagaskar, Paul Buchsenschutz og Jakob Isaksen, kan tjene som illustrasjoner på forskjellige holdninger til gasserne blant misjonærene. Begge var tilsynsmenn, og dermed får vi god tilgang til deres synspunkter i kildematerialet, både gjennom årsmeldingene de skrev og at de ofte innledet saker på konferansene. Ifølge Edland mente Birkeli at Paul Buchsenschutz, «*denne gamle franske "frivillige" som hadde arbeidet for NMS i mest førti år*»³¹⁵ – var mer preget av kolonitankegangen enn de fleste andre NMS-misjonærene.³¹⁶ Ut fra utsagn som kommer fram i kildematerialet, er jeg til en viss grad enig med Birkeli, men heller ikke de norske misjonærene går fri. Isaksen var noe mer positiv til gasserne, og veldig for utviklingen mot en selvstendig kirke.

Til tross for økende grad av nasjonalistiske holdninger blant gasserne, oppfattet stort sett misjonærene at forholdet mellom gasserne og NMS-misjonærene holdt seg bra.³¹⁷ Her blir mangelen på gassiske stemmer særlig følbare; den jevne gasser så trolig ganske annerledes på dette. Opprøret i 1947 er i hvert fall et klart uttrykk for dette. Natten mellom 29. og 30. mars 1947 brøt opprøret ut på Madagaskar, og for NMS var det spesielt i to områder som ble rammet; i Innlandet øst for Antananarivo og sørover til skogdistriktet Marolambo/Nosivolo, og i

³¹³ Lien og Nielssen 2016:95.

Eriksen 2019:174-175 – Kongedømmet Sverige-Norge var ikke interessert i afrikanske kolonier, men representanter for staten var til stede på konferansen i Berlin 1884, da interesserte parter skulle utarbeide felles kjøreregler for koloniseringen. Ingen afrikanere var til stede, selvsagt.

³¹⁴ NMS. 1939b:15 - Misjonsprest Edvard Aarholt i årsberetningen for 1938: Gasserne var «*et folk som bærer paa hundreder av slekters hedensk arv. – Folket her er ulykkelige og de maa hjelpes til aa faa se noe bedre.*» Understrekningene er Aarholts egne. Se også lys-og-mørke-metaforen, jf. Lien og Nielssen 2016:104

³¹⁵ Edland 1985:6

³¹⁶ Ibid. s. 7 – Birkeli poengterte at han hadde rykket opp fra visetilsynsmann til Innlandets tilsynsmann da tilsynsmann Ole Strand døde i 194, med andre ord at han ikke var *valgt* til tilsynsmann. Motsetningene mellom dem er nok preget av at Buchsenschutz «begravde» Birkelis forslag til konstitusjon for kirken.

³¹⁷ NMS. 1946a:14, 19 – Buchsenschutz ga uttrykk for at den sosiale forandringen blant gasserne var mer følbare, og trakk igjen fram den ulmende bitterheten mot europeere etter risrekvisisjonene, men trakk ikke den konklusjonen at denne misnøyen også kunne knyttes til NMS-misjonærene. Både Borgenvik og Sjursen i Innlandet skrev i sine årsmeldinger at gasserne gledet seg med dem da Norge ble fritt igjen og tok det til inntekt for at forholdet var godt. NMS. 1947a:12 – Da situasjonen etter opprøret roet seg igjen ga Sjursen også uttrykk for at forholdet mellom gasserne og NMS-misjonærene kom tilbake til «normale former». «*Med den skarpe rettferdighetssans som primitive folk ofte er i besittelse av, skjeldner de skarpt mellom de som har utnyttet dem og de som har gjort dem godt. Vår misjon har folkets fulle tillit.*»

Manakara og Vohipeno i den nordlige delen av Øst-Madagaskar.³¹⁸ Mye av misnøyen kunne føres tilbake til Vichy-tiden, da assimileringlinjen for en tid ble forlatt og direkte utbytting av gasserne ble mer akseptert³¹⁹, samt de veldig harde livsbetingelsene som rammet gasserne gjennom pliktarbeid, matmangel og generelt dårligere råd som følge av de økonomiske tidene. Opprøret var rettet mot alt som var utenlandsk, og en del av opprøret rettet seg mot kristendommen. Menighetene ble forfulgt, kirker og skolehus ble ødelagt og katekistene gikk fra stillingene sine. En del av katekistene vendte seg også mot prestene.³²⁰ Opprøret varte i flere måneder, men ble brutalt slått ned og gasserne bar de aller største tapene. Mer enn 100 000 gassere mistet livet mot om lag 550 franskmenn.³²¹

Buchsenschutz fikk gjennom opprøret bekreftet sitt syn om at gasserne ikke var klare til å overta styringen av kirken slik hjemmeledelsen ønsket.³²² Buchsenschutz brukte også den avmaktssituasjonen gasserne befant seg i som underlagt en fremmed kolonimakt, til å argumentere for fortsatt misjonærkontroll av kirken. Kolonimaktens mål var å hente mest mulig ut av kolonien, på bekostning av gasserne. De kunne ikke stille menighetene slik at *«der ikke på menighetens side står noen hvite, likeså begavet og åndelig sterke som de første»*.³²³ I tillegg til de åpenbart rasistiske holdningene som her legges for dagen, så er det vanskelig å argumentere for at misjonærene oppfylt denne beskyttelsesoppgaven i og med at de stod så sterkt på sin nøytralitetslinje overfor kolonimyndighetenes behandling av gasserne.

Isaksen derimot mente at motgangen under krigen og opprøret hadde modnet mange av de kristne gasserne i troen.³²⁴ Men heller ikke Isaksen greide på forhånd å fatte omfanget av misnøyen i befolkningen.³²⁵ Han var svært overrasket over at nettopp østkysten ble et urosenter for opprøret. I stedet for å prøve å forstå bakgrunnen for opprøret og gassernes behov for å reise seg mot et undertrykkende kolonistyre, var Isaksen opptatt av å konstatere at de ansatte for stor

³¹⁸ NMS. 1948b:3 - I Vohipeno på Øst-Madagaskar ble stasjonshuset plyndret og misjonsprest Gustav Tollefsen og familien mistet alt. Familien Tollefsen fikk ikke oppholdstillatelse til å bo i Vohipeno igjen før i oktober.

³¹⁹ Rosnes 2017:4

³²⁰ NMS. 1948a:2 - Fra Nosivolo ble det fortalt at da opprøret begynte, *«fikk trollmennene makt, samt de som ikke er gla i kristendommen»*.

³²¹ Rosnes 2017:16

³²² NMS. 1948a:2 – Buchsenschutz: *«La oss ikke være for snare til å overdra til våre kristnes hender mer enn det er dem mulig å bære. ... Etter alt det vi ser og har sett i år kan vi ikke tenke på et tilbaketog ennå.»*

³²³ Ibid.

³²⁴ NMS. 1948b:3 – Isaksen: *«Tålmodighet i trengsel er et medfødt gassisk karaktertrekk, men at karakterfasthet og standhaftighet også kan gi seg klare uttrykk har vi da også fått se, selv om disse trekk ikke er de alminnelige i den gassiske folkekarakter.»*

³²⁵ Forut for opprøret hadde misjonærene merket lite til at et opprør var i emning, utover det Isaksen kalte politisk propaganda og en noe mindre vennlig innstilling overfor utlendinger.

del hadde fulgt oppfordringen fra misjonærene om ikke «å befatte seg med politikk».³²⁶ Selv om Nasjonalpartiets ledere hadde prøvd å verve kirkens ledende medarbeidere, så var det kun én av Øst-Madagaskars 29 prester og 9 lærere som «lot seg forlede til politisk aktivitet» som aktivt medlem av partiet.³²⁷ For de medarbeiderne som «lot seg tegne som medlemmer», var Isaksen overbevist om at det var påtvunget dem og gjort for å redde livet.³²⁸ På den annen side så erkjente Isaksen at det hadde vært et svært vanskelig år for alle og gasserne i særdeleshet, og at det var lite misjonærene kunne gjøre for dem da det stod på som verst.³²⁹ Det var altså denne «beskyttelsen» Buchenschutz mente forsvarte en fortsatt misjonærledet kirke.

Det er vanskelig fra mitt perspektiv å forstå at opprøret kunne komme overraskende på misjonærene, etter å ha bevitnet den behandlingen som kolonimakten utsatte den gassiske befolkningen for under krigen. Deres oppfordringer til de ansatte om ikke å engasjere seg politisk, innebar faktisk en oppfordring til ikke å reise seg mot det undertrykkende regimet. Det gir et inntrykk av at misjonærene heller ikke fullt ut oppfattet det problematiske ved egen nøytralitetslinje overfor kolonimyndighetene.

I årsberetningen for 1948 skrev daværende tilsynsmann Haakon Lystad³³⁰, at menighetsarbeidet hadde tatt seg opp igjen etter opprøret samtidig som forholdene normaliserte seg ellers i samfunnet. «Normaliseringen» som Lystad snakker om, bestod blant annet i at pliktarbeidet ble innført igjen for å gjenoppbygge alt som var ødelagt. Så fra et gassisk synspunkt kan dette neppe ha vært noe å glede seg over, utover at fredelige tider ofte er å foretrekke framfor konflikt. Litt positivt var det kanskje likevel både for misjonærene og for menighetene i distriktet Vohipeno, da arbeidere herfra ble fritatt fra annet pliktarbeidet for å delta i gjenoppbyggingen av kirkehuset.³³¹

³²⁶ Ibid. s. 2 – Isaksen i årsmeldingen for 1947

³²⁷ Ibid. - Presten Abdallah som «lot seg forlede» var en av de første som ble skutt i Manakara, jf. s. 4

³²⁸ Ibid. s. 2 – Selv om det i begynnelsen av opprøret kom beskyldninger om at NMS' gassiske medarbeidere ofte var de ledende i den nasjonale bevegelsen, så ble disse ryktene svekket eller avkrefet etter hvert, jf. s. 4.

Da misjonærene ble kjent med at opprøret ikke hadde omfattet planer om å drepe NMS-misjonærene, heller ikke de franske statsborgerne blant dem, tolket de det slik at gasserne satte NMS-misjonærene i annen gruppe enn kolonister, forretningsfolk og koloniadministrasjonens personale, jf. NMS. 1947b:46.

³²⁹ Ibid. s. 4 – Isaksen: «Vi var utlendinger og gjorde derfor best i å forholde oss passive, for ikke å gjøre ondt verre.»

³³⁰ Mens Isaksen var hjemme på norgesferie

³³¹ NMS. 1949b:2

3.4 Oppsummering

Det var stor uenighet mellom hjemmeledelsen og misjonærene om «tiden var inne» til å etablere kirken. Hjemmeledelsen og etter hvert de amerikanske misjonene, vant fram og FLM ble stiftet i 1950. Men prosessen ble svært lang, noe som i stor grad må tilskrives misjonærene. Kirken ble ikke vurdert som klar for selvstendig synode i 1903, ettersom menighetene manglet økonomisk grunnlag for egen drift. Et spørsmål var om omstendighetene hadde endret seg i tiden som var gått, slik at den helt avgjørende betingelsen for et gassisk selvstyre, at de var økonomisk selvhjulpen, nå var oppfylt. Det mener jeg at den ikke var. Flere distrikter oppfylte kravet, men det var også mange som ikke gjorde det. Hjemmeledelsen hadde dermed endret syn på dette som et absolutt krav. Det var fortsatt en viktig sak for ledelsen, noe konflikten om midler til «mørke strøk» viser, men andre hensyn veide tyngre i vurderingen. Ett hensyn var NMS' økonomiske stilling og mange misjonsfelter å fordele midlene på.

De politiske endringene internasjonalt, som etter hvert startet avkoloniseringsprosessene og løftet opp alle nasjoners selvbestemmelsesrett, var trolig også en faktor i vurderingen. Dette komme tydeligere fram i årene som fulgte, som jeg kommer tilbake til i neste kapittel.

For flertallet av misjonærene var vurderingen av «om tiden var inne» mer et spørsmål gasserne var «modne nok». Jeg har ikke funnet klare holdepunkter for at det var store forskjeller i holdningen til å opprette kirken og overlate styringen til gasserne, basert på om misjonærene hadde vært på Madagaskar under krigen eller ikke. Rasistiske og paternalistiske holdninger ser ut til å ha påvirket prosessen, og forklarer trolig også hvorfor flertallet av de norske misjonærene gikk inn for den omstendelige tosporede organisasjonsmodellen, som var egnet til å holde mest mulig igjen. Den som kanskje kunne dreid diskusjonen i en annen retning, Fridtjov Birkeli, var ikke lenger misjonær på Madagaskar da arbeidet kom skikkelig i gang.

Konflikten om muligheten til å finansiere aktiviteter i nybrottstrøk selv om dette var kirkekonferansens ansvar, var enda et område der misjonærene måtte gi tapt, og kom på toppen av at FLM ble etablert mot flertallet av misjonærenes ønsker. Misjonærenes tradisjonelt svært selvstendige stilling var under press, og den ble ytterligere utfordret i løpet av 1950-årene. Dette blir et tema i neste kapittel.

4 Fram mot en uavhengig kirke – perioden 1950-1961

Konstitueringen av FLM var en viktig milepæl på vei mot målet om en selvstendig gassisk luthersk kirke. Kirken var konstituert som en selvstendig enhet, med generalsynodemøtet som øverste myndighet, men den var likevel ikke fullt ut selvstendig i betydningen av å være uavhengig av misjonen og misjonærene på Madagaskar. Misjonærene hadde fortsatt stor innflytelse, gjennom posisjoner i de nye styrende organer og som ledere i distriktene. Kirken var heller ikke uavhengig finansielt. Fram mot den andre generalsynoden i 1952, der alle nye lover og endringer i gjeldende lovverk som følge av opprettelsen av FLM, skulle endelig vedtas, arbeidet Den permanente komite med utkast til det nye regelverket. Dette inkluderte blant annet lov om regionalsynodene, instruks for distriktsprester og instruks for gassiske distriktsbestyrere.³³² Dette skulle legge grunnlaget for den gradvise overdragelsen av den kirkelige ledelse fra misjonærer til gasserne.

I dette kapittelet undersøker jeg hvordan denne frigjøringsprosessen artet seg i 1950-årene. Jeg undersøker først hvordan den nye kirkeordningen påvirket organiseringen av misjonsarbeidet og misjonærenes stilling på Madagaskar og vis-à-vis landsstyret. Jeg har valgt ut noen konflikter mellom misjonærene ute og ledelsen i Norge for å belyse temaet. Et viktig spørsmål er om misjonærenes paternalistiske og rasistiske holdninger som preget motstanden mot etableringen av FLM, fortsatt var et element i misjonærenes vurdering av gassernes «egnetthet» til å ta over styringen av kirken, eller om det ble et brudd med denne tankegangen.

Jeg undersøker jeg hvordan kirken etter hvert ble uavhengig og selvstendig, drøftet i lys av de to øvrige misjonsteoretiske kriteriene for en selvstendig kirke: For det første hvordan misjonærene bidro til å sette de gassiske medarbeiderne i stand til å overta ansvaret og lederposisjoner, og dermed til reelt gassisk selvstyre i FLM. For det andre i hvilken grad kirken og dens gassiske leder og medarbeider var selvutbredende.

Samtidig som FLM skulle finne sin form, var Madagaskar inne i en politisk brytningstid. Begge deler dreide seg om det samme; gasserne ønsket å styre seg selv og kontrollere sine egne institusjoner, i kirken og i samfunnet for øvrig. Ved inngang til tiåret var landet fortsatt underlagt fransk kolonistyre. Gassisk krav om nasjonal frigjøring, samtidig som synet på

³³² NMS. 1952a:2

koloniherrredømme i Vesten endret seg og prosessen med avkolonisering startet, presset fram endringer selv om det tok tid.³³³ Madagaskar fikk sin første valgte gassiske president, Philibert Tsiranana, i 1959 og ble uavhengig republikk 26. juni 1960.³³⁴ Kirken derimot, var fortsatt dominert av misjonærer og hadde fortsatt utenlandsk president da landet ble selvstendig. Tilsynsmann i Innlandets Nordkrets og fellesformann, Arthur Oliver Snekkenes, var kirkepresident fram til 1961 da Rakoto Andrianarijaona ble valgt til president for FLM.³³⁵

4.1 Endringer i misjonsarbeidet

Mange av misjonærene mente at konstitueringen av FLM med generalsynoden som øverste organ kom for tidlig. Men den var et faktum, og tilsynsmann Snekkenes presiserte for misjonærkonferansen den radikalt forandrede stilling misjonærene dermed var kommet i, og de konsekvensene enkelte misjonærer ikke ville forstå. «*Vi er nå funksjonærer i den gassiske kirke, og vi må være med på å trekke opp linjene for Regionalsynoden og Generalsynoden. Kirkens formann er valgt, og han er vår overordnede.*»³³⁶ Selv om de formelle rammene var skiftet fra misjonærkonferansene til FLMs egne organer, hadde misjonærene betydelig innflytelse. Misjonærene ser likevel ut til å ha følt på usikkerhet med hensyn til framtiden både for misjonen og for egen rolle i den nye organiseringen. Utfordringene kom fra to kanter. På den ene siden ble misjonærenes autoritet utfordret av de gassiske lederne. Ett var at de ønsket å overta misjonærenes posisjoner innenfor kirken. En annen ting var at de ikke uten videre aksepterte misjonærenes innblanding og konfliktløsning i interne konflikter. En slik sak som misjonærene raskt kom opp i, var Mahamanina-saken; en lokal strid om ansettelse av prest i menigheten Mahamanina i Fianarantsoa distrikt.³³⁷ Ansettelse i menighetene skulle vel være i kjernen av hva FLMs egne organer skulle avgjøre, men da distriktskomiteen ikke klarte å løse saken etter noen måneders arbeid, ba komiteen distriktsbestyren og tilsynsmannen om å finne en løsning, uavhengig av distriktskomiteen. Det var naturligvis ikke spesielt selvstyrende av distriktskomiteen, og det organisasjonsmessige riktige ville uansett vært å be om hjelp fra nivået over i FLMs organisasjonshierarki, det vil si kirkekonferansen/regionalsynoden. Ettersom tilsynsmannen da var leder for kirkekonferansen, kan det jo på ett vis anføres at det var det

³³³ FNs generalforsamling vedtok 14. desember 1960 resolusjonen om avkolonisering – Erklæringen om uavhengighet for koloniland og folk

³³⁴ Madagaskar fikk ny grunnlov og valgte gassisk president i 1959, og ble en fri og uavhengig republikk i 1960

³³⁵ NMS. 1954a:17 – Snekkenes tok som valgt visepresident, over som fungerende president for FLM da Knut Monson reiste fra Madagaskar i januar 1953. Tilsynsmann Otto Christian Dahl var kirkepresident 1955-57, Snekkenes igjen for perioden 1957-1961.

³³⁶ NMS. 1951a:51 – understrekning i kilden

³³⁷ NMS. 1952a:19

distriktskomiteen gjorde. Men det var ikke i egenskap av leder for kirkekonferansen at tilsynsmannen fikk henvendelsen. Misjonærene skulle vel holdt seg unna, men fra deres perspektiv bekreftet antakeligvis saken den oppfatningen mange misjonærer hadde, om at de gassiske lederne ikke var «modne» nok. Handlingsalternativet når først forespørselen kom, ville vært å bistå distriktskomiteen med å forhandle fram en løsning i det stille. Alternativt om dette ikke førte fram, å fortsette den videre behandling av saken i kirkekonferansen. I stedet nedsatte *misjonskonferansen* en granskningskommisjon for å se på saken, og kommisjonens rapport ble behandlet på ekstraordinær misjonærkonferanse i Innlandet. Den ene parten i saken, Razafimahefa, ble funnet skyldig og avsatt som professor ved Presteskolen.³³⁸ Det fant han seg ikke i, og saken endte i rettsapparatet der den gikk helt til høyesterett.³³⁹ Positivt sett vitner den rettslige siden av saken om at gasserne hadde et visst monn av rettssikkerhet under det franske kolonistyre når saken kunne prøves i alle rettsinstanser. Rettssakene innebar imidlertid store omkostninger, ikke bare i pengeutlegg.³⁴⁰ Saken skapte også stor strid innad i kirken, og mange gassiske medarbeidere benyttet anledningen til å demonstrere uavhengighet i forholdet med misjonærene.

Misjonærenes uavhengige og selvstendige posisjon ble også utfordret av hjemmeledelsen når det gjaldt organiseringen av misjonærenes organer på Madagaskar. Dette var også prosesser som misjonærflertallet forsøkte å utsette. Innlandskretsen var betydelig større enn kystkretsene, og det hadde vært diskusjoner om en deling av kretsen. Mange av misjonærene var imot en for rask deling; en sak var aldri tilstrekkelig utredet for en del misjonærer. Presset på misjonæren økte på grunn av kirkekonferansens behandling av saken og vedtak om deling av kirkekonferansen.³⁴¹ Tross landsstyrets klare oppfordring om deling, var det flere misjonærer som ville se på muligheter for å utsette delingen av misjonærkonferansen. Strategiske vurderinger ble likevel avgjørende. Etter å ha blitt presset fra to kanter ble Innlandskretsen delt fra 1952: Vakinankaratra i nord ble Innlandets Nordkrets, fortsatt med tilsynsmann Snekkenes

³³⁸ NMS. 1953b – Det var mange anklagepunkter mellom de stridende partene. Granskerne fant Razafimahefa skyldig, men reaksjonen var ikke begrunnet med anklagepunktene per se, men i første rekke med hans holdninger til saken og hans manglende vilje til å be om tilgivelse, jf. s. 5.

Misjonærkonferansen støttet også distriktskomiteen i Fianarantsoa for deres ekskludering av Razafimahefa fra FLM

³³⁹ NMS. 1954a:8-9, NMS. 1955:9, NMS. 1956:6 – Dommen i høyesterett falt i januar 1955 - Retten støttet misjonærkonferansens syn

³⁴⁰ NMS. 1954a:9 – Razafimahefas medhjelpere kjørte svertkampanjer i tidsskrifter mot involverte personer og kirkelige instanser på motpartens side, men tilsynsmann Arne Moen mente de ikke lyktes med å skade FLMs og misjonens stilling i Fianarantsoa.

³⁴¹ NMS. 1951a:49 flg. – Deling av kirkekonferansen vedtatt med ikrafttredelse fra 1. januar 1952. Misjonærkonferansen var misfornøyd med vedtaket, men fant likevel at det var nødvendig å akseptere kirkekonferansens vedtak om deling, for ikke å skape unødvendige motsetninger mellom misjonærene og gasserne.

som leder, og Betsileo i sør ble Innlandets Sørkrets, og Arne Moen ble valgt som tilsynsmann.³⁴² De nye regionsynodene som skulle erstatte kirkekonferansene ville dermed bli likere i størrelse.

Videre ønsket landsstyret at konferansekretsene skulle samles i én felles misjonskonferanse.³⁴³ Saken ble behandlet av Spesialkomiteen samtidig med synodespørsmålet, men landsstyret var ikke fornøyd med den modellen som ble presentert. Skauge tok opp spørsmålet igjen på den ekstraordinære felleskonferansen i 1950.³⁴⁴ Mange av misjonærene mente «tiden ikke var inne» for denne endringen heller³⁴⁵, men landsstyret presiserte fra at de ønsket dette opprettet fra 1. januar 1953.³⁴⁶ I begge prosessene fikk dermed ledelsen i Norge gjennom sine ønsker, og misjonærenes uavhengige stilling ble svekket. En liten innrømmelse fikk misjonærene likevel; de fikk beholde kretsens særkonferanser til behandling av lokale saker, i overensstemmelse med Spesialkomiteens opprinnelige forslag.

En tredje sak som skapte uenighet mellom misjonærene og landsstyret gjaldt ledelsen av Presteskolen. Da FLM var etablert, kom spørsmålet om hvem som skulle være medlem av forstandskapet og hvem som skulle velge medlemmene. Skolen var viktig for å utdanne prester med høy kompetanse til kirken. Da FLM ble opprettet ble Presteskolen en fellesinstitusjon for generalsynoden.³⁴⁷ Et spørsmål som måtte avklares var hvem som skulle velge forstandskapet. Fram til da hadde det ikke vært gassere med i forstandskapet. Misjonærene stod på prinsippet om at selvstyre skulle overtas i takt med overtakelsen av de økonomiske forpliktelsene: Kun de regionalsynodene som klarte sine forpliktelser overfor Presteskolen burde få representanter i forstandskapet.³⁴⁸ Misjonærene var dessuten redde for at dersom de mistet kontrollen over Presteskolen, så ville det gå ut over kvaliteten på utdannelsen.³⁴⁹ Landsstyrets syn var at generalsynoden i kraft av å være øverste myndighet i

³⁴² Selv om landsstyrets syn var et viktig argument, ble også posisjonering overfor gasserne vektlagt. Et argument for å dele misjonærkonferansen var å få valgt tilsynsmann for Innlandet Sørkrets før omleggingen til regionalsynoder (delingen av Innlandskretsen skulle foregå ved en «fisjon» av de sørlige distriktene, ettersom tilsynsmannen for Innlandet satt i Antananarivo i nord, og ny ledelse derfor måtte velges for sør). Da ville tilsynsmannen være på plass når regionalsynoden skulle konstitueres, og øke sannsynligheten for at tilsynsmannen ble formann i regionalsynoden i sørkretsen. I motsatt fall risikerte de da at gasserne ville velge en gasser som formann, som de igjen ville kreve skulle være selvskrevet medlem av generalsynoden, i henhold til statuttene. «*Man måtte komme tingene i forkjøpet, og regne med nasjonale moment hos gasserne.*», jf. s. 51.

³⁴³ Samme som Birkeli forslø da han presenterte sitt utkast til synode i 1944

³⁴⁴ NMS. 1950c: 28

³⁴⁵ Ibid. s. 42

³⁴⁶ NMS. 1952a:41 – Øst-Madagaskar var i utgangspunktet imot, og de øvrige kretsene vurderte heller ikke omleggingen som nødvendig, men landsstyret vant fram med sitt ønske. Misjonærene fikk imidlertid beholde ordningen med kretskonferansene for behandling av lokale saker, men Felleskonferansen ble øverste myndighet. Første ordinære Felleskonferanse ble avholdt på Antsirabe i mars 1953.

³⁴⁷ NMS. 1952a:45

³⁴⁸ Ibid. s. 46, jf. NMS. 1955:73

³⁴⁹ NMS. 1955:75

FLM burde ha all utøvende myndighet i kirken, og dermed også Presteskolen. Videre skulle hver regionalsynode få sin gassiske representant, uavhengig av om regionalsynoden betalte sin andel til Presteskolens budsjett, eller denne ble betalt av hjemmestyret.³⁵⁰ Synet på forholdet mellom økonomisk selvhjelp og selvstyre var styrende for partenes posisjoner også i denne saken. Jeg fant i forrige kapittel at både NMS-ledelsen i Norge og misjonærene på Madagaskar hadde snudd i synet på betydningen av den økonomiske selvhjelpen som kriterium for etableringen av FLM. Presteskole-saken forsterker konklusjonen. Saken om Presteskolen gikk fram og tilbake mellom misjonærene og landsstyret til 1956. Landsstyret vant igjennom med sitt syn. Som følge av saken sa bestyrer for Presteskolen, Erling Danbolt, opp stillingen sin i NMS.³⁵¹

Saken om misjonens eventuelle bidrag til synodekassen, reiste blant annet spørsmålet om hvordan misjonens bidrag til Presteskolen skulle budsjetteres og regnskapsføres.³⁵² Misjonærkonferansen på Vest-Madagaskar i 1952 mente enstemmig at det var uforsvarlig å la Vest-Madagaskars andel til Presteskolen gå gjennom regionalsynodens kasse på daværende stadium i FLMs utvikling. De var med andre ord usikker på om midlene fullt og helt ville finne veien fram til Presteskolen når de først var tilgjengelig for regionalsynoden, selv om de var øremerket til formålet.³⁵³ Landsstyret var imidlertid av helt motsatt oppfatning og mente at alle misjonens bidrag til «arbeider- og presteutdanning» skulle gå gjennom synodekassen. Under de endrede kirkelige forhold kunne de ikke opprettholde den gamle ordning med å yte misjonens midler gjennom misjonærens budsjettering alene. Det måtte likevel utarbeides nødvendige klausuler og bestemmelser som sikret at penge skulle brukes til de formål de var bestemt til. Landsstyret mente at i spørsmålet om kirkens selvunderhold og selvstyre hadde den protestantiske misjonstenkning og -praksis vært bestemt av vurderingen om at kirken og dens ledere ennå ikke var «modne». Det hadde fremstått som unødvendig å prøve om en slik vurdering var «teologisk (dvs. kristelig) riktig, eller kanskje iallefall overveiende utslag av en kulturnorm der som sådan var et fremmedlegeme i misjonstenkning og -praksis, ja muligens vesentlig uttrykk for den hvite manns overlegenhetsbevissthet.»³⁵⁴ Landsstyret mente med andre ord at en vurderingsnorm om «modenhet» ikke lenger var akseptabel. Motsatt viste mange av

³⁵⁰ NMS. 1952a:45, NMS. 1955:73

³⁵¹ NMS. 1956:80

³⁵² NMS. 1953a:82

³⁵³ Ibid. 83 – Tilsynsmann Otto Christian Dahl: «Vi må ikke overvurdere våre gassiske medarbeidere. Vi kan ikke vente enda av dem at de greier å gjøre seg opp en mening om mer enn den konkrete tingen som ligger foran dem.»

³⁵⁴ Edland og Aano 1992:379-380 – Gjengivelse av Landsstyrets svarskriv 1953/27 til Misjonens eventuelle bidrag til synodekassen.

misjonærene gjennom sin argumentasjon i ulike saker, at de var svært skeptiske til gassernes evne til å ta over ansvar, og dermed at de fortsatt satt fast i en slik form for tenkning.

At hjemmeledelsen var i overensstemmelse med holdningsendringer i verdenssamfunnet illustreres også godt ved revisjonen av misjonærinstruksen, spesielt bestemmelsen om innblanding i politikk i de landene de arbeidet. Førrige større revisjon var fra 1924. Jeg har kommentert det problematiske ved denne bestemmelsen for Madagaskars tilfelle i kapittel 3. Samtidig illustreres også de konservative holdningene blant mange av misjonærene på Madagaskar. Opptakten til revisjonen i begynnelsen av 1960-årene var et initiativ fra felleskonferansen på Madagaskar i 1956 som ba at misjonærinstruksen måtte revideres for å tilpasses den aktuelle misjonssituasjonen.³⁵⁵ Den gjeldende § 14 lød: «*Misjonærene må avholde seg fra all innblanding i vedkommende lands politikk og andre stridigheter.*»

Landsstyrets forslag til ny §15: «*Som en generell regel gjelder det at misjonæren ikke må blande seg inn i vedkommende lands politikk. Men når kristne etiske verdier står på spill, gjelder også i politiske spørsmål at man skal adlyde Gud mere enn mennesker. Videre skal misjonæren arbeide for aktuelle samfunnsspørsmål, som bygger på kristelige prinsipper.*» Organisasjonskomiteen til misjonærkonferansen som hadde forberedt saken gikk inn for å holde på den opprinnelige bestemmelsen. Det absolutte forbudet mot politisk virksomhet hadde vært en «*uforliknelig hjelp*» for misjonærene for eksempel under opprøret på Madagaskar i 1947.³⁵⁶ Komiteen mente at gjennom henvisning til bestemmelsens klare forbud, hadde misjonærene kunnet avvise all mistenkeliggjøring om at misjonærene hadde vært delaktige ledere av opprøret. Det ble en lengre diskusjon i misjonærkonferansen om dette punktet, særlig etter endringene med erklæringen av Madagaskar som selvstendig republikk. Både det kategoriske forbudet i gjeldende § 14 og revisjonens vide formulering var problematisk; for eksempel å avgjøre hva de kristne etiske verdier i samfunnsspørsmål var, som misjonæren burde gå inn i. Gjeldende regel var svært kategorisk i formen og var blitt praktisert noe forskjellig gjennom tidene.³⁵⁷

³⁵⁵ NMS. 1959:67, 78 – Først og fremst for å bringe forholdet rundt misjonærens stilling i forholdet til misjon og synode i overensstemmelse med de endrede forholdene på Madagaskar etter at FLM var konstituert.

³⁵⁶ Ibid. s. 81

³⁵⁷ Ibid. – Det ble gjort sammenlikninger mellom opprøret på Madagaskar og opprøret i Kina og misjonærenes holdninger til å råde eller ikke råde de innfødte medarbeiderne i politiske spørsmål.

48 av 49 misjonærer stemte for å beholde gjeldende bestemmelse, med tilføyelse av (partipolitikk): «*Misjonærene må avholde seg fra all innblanding i vedkommende lands politikk (partipolitikk) og andre stridigheter.*» jf. s. 91. Ingen stemte for landsstyrets revisjonsforslag.

I utsendelsen av nytt utkast i 1961 kommenterte landsstyret at forbudet mot å blande seg i politikk hadde sin verdi, men en for absolutt tolkning dekket ikke alle situasjoner.³⁵⁸ Det nye reviderte forslaget lød: «*Som en generell regel gjelder det at misjonæren ikke må ta aktiv del i vedkommende lands politikk. Dog bør misjonæren under alle livsforhold hevde de kristne etiske prinsipper.*» Landsstyret var med andre ord uenig med felleskonferansen på Madagaskar.³⁵⁹ I første setning løste landsstyret opp den kategoriske regelen og åpnet for et større rom for unntak fra hovedregelen. For å imøtekomme misjonærene på Madagaskar ble andre setning betydelig forenklet sammenliknet med 1959-forslaget, men ga likevel en klar oppfordring til å engasjere seg mot politiske overgrep mot befolkningen. Etterlevelsen av denne bestemmelsen ville etter min mening, ha måttet føre til reaksjoner mot de franske kolonimyndighetens politikk overfor gasserne, særlig under krigen og opprøret.

4.2 Arbeidet for å overlate ledelse og ansvar til de gassiske medarbeiderne og kirkemedlemmene

Veien mot en selvstyrt kirke

Sett i lys av at målet med misjonsaktivitetene hele tiden var å overlate en selvstendig kirke til gasserne og gjøre misjonærene overflødige, var det gjort få forberedelser i form av målrettet lederutdanning og kompetanseheving innenfor regnskap og økonomi siden 1903.³⁶⁰ Distriktskomiteene hadde etter hvert overtatt ansvaret for menighetsarbeidet i distriktene og kirkekonferansen for konferansekretsene, og gjennom verv i kirkekonferansen og distriktskomiteene fikk gassiske prester og legfolk trening i å fatte beslutninger. Men fortsatt hadde misjonærene ledelsen. Mahamanina-saken er et godt eksempel beslutningsvegring på distriktskomite-nivå og indikasjon på at misjonærene ikke var kommet langt nok i utviklingen av ledere.³⁶¹

³⁵⁸ NMS. 1961:101 – De kommenterte også at revisjonsrunde var nødvendig ettersom felleskonferansen på Madagaskar var uenig på flere viktige punkter, og de ville derfor gå en runde til for å få et forslag som landsstyret og flertallet av misjonærene var omforent om før framleggelse for generalforsamlingen.

³⁵⁹ Ibid. s. 103 – Landsstyret fant ikke at den gjeldende bestemmelsen var «*tilfredsstillende i dagens situasjon*».

³⁶⁰ NMS. 1947a:45-47, NMS. 1947b:25-28 – Isaksen innledet om temaet på misjonærkonferansene i 1947 og startet med å fastslå at misjonærens oppgave var å gjøre seg overflødige. Han viste til at John Andreas Nielsen i Innlandet hadde tatt opp spørsmålet om en administrativ utdanning av gassiske ledertyper blant prestene i 1937-38, uten at det hittil hadde ledet til noe.

³⁶¹ I den saken var det personer i helt sentrale lederstillinger som indirekte gjennom slektskap var involvert. En god ledelse skal jo nettopp kunne håndtere denne type problemstillinger.

Misjonssekretær Skauge la fram retningslinjer for misjonsarbeidet og kirkens arbeid etter at FLM var konstituert.³⁶² En av de viktigste problemstillingene var hvordan misjonen skulle begynne å trekke seg tilbake og overlate kirkens utvikling i økende grad til gasserne selv. Målet var at gasserne skulle få anledning til å overta stillingene som distriktsbestyrer, og som misjonærene så han for seg opprettelse av stilling som distriktsprest. Denne skulle i samarbeid med misjonæren og under misjonærens ledelse, overta deler av distriktsbestyrerens portefølje av oppgaver. Skauge, som representerte hjemmeledelsen, ønsket med andre ord også et trinnvis løp. Han la imidlertid vekt på at distriktsprestens oppgaver skulle innbefatte økonomiske disipliner som regnskap og lønnsutbetalinger.³⁶³ På den måten skulle misjonen gradvis gjøre seg selv overflødig, og til sist overlate misjonsstasjonens ledelse til den gassiske presten.

Innlandets kirkekonferanse grep også tak i problemstillingen og nedsatte en komite bestående av misjonærer og gassere for å utarbeide instruks for distriktsprester.³⁶⁴ Til tross for gassisk flertall i komiteen, gikk også de inn for en trinnvis utvikling.³⁶⁵ Gasserne var i flertall, så det tyder etter mitt syn på at misjonærene fortsatt hadde stor autoritet. Komiteens forslag, som ble vedtatt på kirkekonferansen, la opp til en stilling for distriktsprester, i tråd med Skauges syn, som innebar en underordnet lederrolle der distriktspresten skulle hjelpe misjonæren i styringen av distriktet. Distriktskomiteen skulle velge distriktspresten, men med godkjennelse av tilsynsmannen.³⁶⁶ På samme måte som i saksbehandlingen i synodespørsmålet, la misjonærene opp til en ordning som var egnet til å utsette reelle endringer med hensyn til ledelse. Det kunne trekke ut i tid før gasserne ville slippe ordentlig til. Det var betydelig sprik i holdningene overfor gasserne blant misjonærene, som kom tydelig fram blant annet i diskusjonen om distriktspresten skulle være distriktskasserer. Den underliggende holdningen var mangel på «modenhet». De mest skeptiske mente at distriktspresten absolutt ikke måtte ha kassen. «*Pengene er den største faren for prestene våre.*»³⁶⁷ På den andre siden var det de som mente at gasserne etter hvert

³⁶² NMS. 1950c: 27 – Hans syn på retningslinjene for arbeidet framover ville inngå i den rapport han utarbeidet for landsstyret.

³⁶³ Ibid. – Misjonærkonferansen var enig i punktet om opplæring i økonomi og håndtering av distriktets kasse, noe som var neglisjert så langt. Jeg oppfatter likevel en viss usikkerhet til å overlate håndtering av midler på gassernes hender. Misjonærkonferansen vedtok å styrke økonomikontrollen etter hvert som gassiske distriktsbestyrere overtok, med månedlig revisjon av distriktskassen. Det ble vedtatt å nedsette en regnskapskyndig komite for å utarbeide forslag til kontrollsystem for menighets- og distriktspengene, jf. s. 32.

³⁶⁴ NMS. 1951a:57 – Kirkekonferansen overlot til Den permanente komite å utarbeide instruks for gassiske distriktsbestyrere. Generalsynoden traff endelig beslutning om distriktsprester og gassiske distriktsbestyrere.

³⁶⁵ Komiteen bestod av misjonærene Jørgen Ruud, Jacob Edwin Listor og Nils Helle, de gassiske prestene Rakotomalala, Ratsimbazafy og Rabenere, og lærer ved Presteskolen, Razafimahefa.

³⁶⁶ Ibid. s. 58 – Det var uenighet i diskusjonen på misjonærkonferansen. Et par av misjonærene mente at en burde gå rett på å utdanne gassiske distriktsbestyrere, ikke medhjelpere for misjonæren. Flertallet mente at misjonærene skulle oppdra distriktspresten gjennom samarbeid, slik kirkekonferansens vedtak la opp til.

³⁶⁷ Ibid.

måtte ta ansvar for pengene og derfor burde få adekvat opplæring. En slags mellomposisjon var de som argumenterte ut fra hensiktsmessighet, at kassererjobben ville ta for mye tid fra arbeidet i distriktet.³⁶⁸ Det kan like godt tolkes som vegring til å tone flagg, et vikarierende argument mot at gasserne var «modne nok». Arbeidsbelastningen ville ikke bli større enn den misjonærene selv hadde hatt.

I praksis gikk overgangen fra misjonærledelse til gassisk ledelse av distriktene svært langsomt. Det første distriktet som fikk gassisk distriktsbestyrer var Solila i 1950.³⁶⁹ Han var likevel ikke likeverdig med de øvrige distriktsbestyrerne. Det første året arbeidet distriktsbestyreren under Soatanana-misjonærenes ledelse. Innlandets kirkekonferanse i 1951 bestemte at han skulle stå direkte under tilsynsmannen, men i praksis var tilsynsmannen i Antananarivo for langt borte. Da Solila-styreren hadde forhandlinger med administrasjonen i Fianarantsoa, måtte han også ha hjelp fra en misjonær.³⁷⁰ Det tok også tid å få gjennomført ordningen med distriktsprester.³⁷¹ Så sent som i 1960 var det fortsatt kun seks distrikter i Innlandets Nordkrets som var bestyrt av gassere.³⁷² Det er derfor vanskelig å konkludere med at misjonærene gikk helhjertet inn for å gjøre FLM selvstyrt i denne perioden.

Hele diskusjonen rundt overgang fra misjonærledelse til gassisk ledelse, omfattet utelukkende menn. For kvinnes del var situasjonen en helt annen. En del gassiske kvinner gikk gjennom utdannelsessystemet til misjonen og kom ut med høyere utdanning innen undervisning. Det store flertallet av kvinner var likevel ikke omfattet av dette, og svært mange kvinner hadde ikke engang grunnleggende lese- og skriveferdigheter. Det var en stor uutnyttet ressurs som også kunne trenges i menighetsarbeidet. Det var spesielt viktig å få fram kvinnelige gassiske ledere til det kvinnerettede arbeidet som ble utført blant annet i kvinneforeningene. Nye tiltak ble satt i gang for å løfte de gassiske kvinnes kompetanse. Innlandet opprettet i 1949 et undervisningstilbud rettet mot kvinner på Ivory Atsimo. Et toårig diakonissekurs, for å utdanne kvinnelige menighetsarbeidere.³⁷³ Første kull med 11 elever, ble ferdig i begynnelsen av 1951

³⁶⁸ Ibid. s. 63

³⁶⁹ NMS. 1952a:3 – Kirkekonferansen ansatte presten Rakotomalala Samoela i stillingen

³⁷⁰ Ibid.

³⁷¹ Lenge var det bare Loharano og Betafo i Innlandet Nordkrets som hadde innført ordningen. Nordkrets-distriktene Fandriana og Ilaka utnevnte distriktsprester i 1953.

³⁷² NMS. 1961:7

³⁷³ NMS. 153a:21 – Lærer Marta Løvteit: «*Diakonesy er kvinnelege kyrkjelydstenarar som ber fram evangeliet i ord og liv, og serleg ved å hjelpe folk, både lekamleg og åndeleg.*». Det ble gitt opplæring i sykepleie/førstehjelp, men det ble vedtatt at det ikke skulle utdannes helsesøstre da dette ville blitt for omfattende og kolonimyndighetene ville også krevd å føre kontroll med en slik utdanning, jf. NMS. 1954a:92.

og deretter spredt rundt i menighetene, og et nytt kurs med 12 elever ble oppsatt.³⁷⁴ I 1954 ble undervisningstilbudet utfordret av regionalsynoden i Innlandet Nordkrets, som ikke lenger ville støtte skoletilbudet økonomisk og ønsket å legge ned tilbudet.³⁷⁵ Tilbudet var imidlertid et samarbeid mellom kirkekonferansen og misjonskonferansen i Innlandet, som ble videreført på det to kretsene da Innlandet ble delt, og misjonen hadde påtatt seg størsteparten av utleggene så langt. Misjonskonferansen mente derfor at Nordkretsens regionalsynode løp fra ansvaret sitt.³⁷⁶ Skoletilbudet ble vedtatt omdøpt til Bibelskole for kvinner, men Nordkretsens regionalsynode fastholdt vedtaket om ikke å støtte utdannelsen fra 1955, på tross av at majoriteten av elevene kom fra denne kretsen.³⁷⁷

I 1950 startet misjonen også ettårig bibelkurs for kvinner, og enkelte av kandidatene hadde ambisjoner om å komme videre på diakonissekurset etterpå.³⁷⁸ Det var også stor etterspørsel fra unge jenter i 16-17-årsalderen om plass ved pikeskolen på Antsirabe.³⁷⁹

Selvutbredelse – veknelsene

Ingie Hovland påpeker at afrikanerne var de beste til å spre kristendommen til andre afrikanere.³⁸⁰ At nære relasjoner, familie og andre som folk stolte på, lettere kunne nå fram med det kristne budskapet enn en på alle måter fremmed misjonær, er sannsynlig. Hovland hevder, i likhet med Karine Hestad Skeie jf. avsnitt 1.3, at misjonærene underkommuniserte de lokale aktørenes rolle i slike sammenhenger og fremhevet sin egen. Hun viser til den første dåpen som NMS-misjonærene gjorde i Sør-Afrika, jf. avsnitt 2.3. I rapporten til ledelsen i Norge nevner ikke misjonærene at dåpen skjedde samme år som Mathenjwaze skulle gifte seg med en ansatt på misjonsstasjonen hos Lars og Martha Larsen, Mbiyana. Han var allerede døpt av

³⁷⁴ NMS. 1952a:3 – Ved siden av misjonen har også kirkekonferansen gitt økonomisk støtte til kurset, jf. s. 29. Misjonen hadde lenge hatt en elevkoneklasse på Ivory, men det var for å undervise de framtidige prestenes ektefeller inn i rollen som prestens ektefelle, ikke med tanke på selvstendig arbeid for menighetene.

³⁷⁵ NMS. 1954a:6 - Regionalsynoden for Innlandet Nordkrets (konstituert i 1953) ville ikke lenger gi økonomisk støtte til diakonisse-kurset ettersom det var uklart hva slags arbeid menigheten skulle gi diakonissene. Marta Løvteit: «*Det er mulig dette folks nedarvede syn på kvinnen enda spiller en rolle hos dem som sitter i regionalsynoden (utelukkende menn).*», jf. s. 91.

De kvinnelige misjonærene i Fianarantsoa (Innlandet Sørkrets) meddelte imidlertid at diakonissene gjorde en god jobb i kvinnearbeidet, og uttrykte at diakonissene ikke kunne unnværes, jf. NMS. 1954b:11. Tilsvarende tilsynsman Isaksen som berettet at de diakonisser de hadde fått tildelt, hadde fylt oppgaver både i skole- og menighetslivet, jf. NMS. 1954a:13.

³⁷⁶ Ibid. s. 93

³⁷⁷ NMS. 1955:4

³⁷⁸ NMS. 1951a:9-11 – Ett bibelkurs for kvinner i Loharano og Antanifotsy, og ett kurs på Antsirabe.

³⁷⁹ Ibid. s. 11

³⁸⁰ Hovland 2013:90

amerikanske misjonærer før han kom i tjeneste på stasjonen. Det er nærliggende å anta at han hadde betydning for sin framtidige ektefelles ønske om å la seg døpe.

Enkeltstående tilfeller som i eksempelet, var fullt mulig å «gjemme» bort i rapportene. Det lot seg derimot ikke gjøre når det oppstod større vekkelsesbevegelser. Det er ikke noe i kildene som antyder at misjonærene ikke verdsatte dette gassiske bidraget til utbredelsen av det kristne budskapet. Tvert imot ble bevegelsene jevnt over oppfattet som positive tilskudd. Tilstrømmingen til menighetene økte kraftig når vekkelsene var aktive. Dermed økte også inntektsgrunnlaget for menighetene. I kildene uttrykker misjonærene stor glede over tilstrømmingen til kirkene og hvordan «sovende» menigheter plutselig fikk nytt liv som følge av vekkelsene.³⁸¹ For de distriktene som ikke hadde aktive vekkelsesbevegelser, så ønsket misjonærene at de ville komme.³⁸²

Den mest kjente fra den første tiden var Soatanana-bevegelsen som oppstod i 1895.³⁸³ Bevegelsen fikk godt gjennomslag hos mange gassere, og interessen for å høre dem økte. For å kunne operere innenfor de franske kolonimyndighetenes forbud mot gassiske ledere i organisasjoner, knyttet bevegelsen seg raskt til NMS' misjonskirke med misjonæren som formell leder.³⁸⁴ Og de norske misjonærene var veldig positive til å inkludere bevegelsen i kirken og bringe dem inn i den lutherske folden. Det var ikke vanlig for kristne misjoner andre steder i Afrika, der lokale vekkelse ble sett på som konkurrenter. Karine Hestad Skeie forklarer det med at bevegelsen var gjenkjennbar for de norske misjonærene, ettersom NMS hadde utspring i den hjemlige haugianerbevegelsen.³⁸⁵

Norsk ledelse hindret likevel ikke de franske myndighetens mistenksomhet, og ved store ansamlinger av tilhørere kunne de gjennomføre arrestasjoner av Soatanana-bevegelsens utsendinger.³⁸⁶ Fra 1899 utvidet bevegelsen nedslagsfeltet sitt til andre steder i Innlandet.³⁸⁷

³⁸¹ NMS. 1947a:8 – Misjonsprest Edwin Listor i årsberetningen for Betafo i 1946 om Farihimena-vekkelsen: «*Vekkelsen brer seg. Disse fornyede kristne er «stormtropper» som fører hellig krig.*» Uttalelsen ville vel neppe vært skrevet i dag, men vitner om stor entusiasme for bevegelsen, der «*alt tyder på at den er ekte luthersk, sunn og nøktern, uten tilløp til svermeri.*» Tilsynsman Buchenschutz talte også fordelaktig om Farihimena-vekkelsen da den skilte seg fra lignende bevegelser ved sin nøkternhet. «*Den appellerer til omvendelse og henviser til Guds ord, ikke til ytre midler, håndspåleggelse, helbredelser osv.*», *jf. s. 3*

³⁸² NMS. 1951a:4

³⁸³ Birkeli 1949:188-190 – Med utgangspunkt i personlig åpenbaring startet bonden Rainisoalambo fra utkanten av Soatanana, en vekkelsesbevegelse som først kalte seg Herrens disipler. Senere ble den kjent under navnet Soatanana-bevegelsen.

³⁸⁴ Skeie 2011:178 – Bevegelsen trengte tilknytning til NMS' kirkearbeid og norsk misjonærer som leder, ettersom de franske kolonimyndighetene som var på vakt mot nasjonalistiske bevegelser, ikke tillot gasserne ledet organisasjoner.

³⁸⁵ *Ibid.* s. 177

³⁸⁶ Skeie 2013:176

³⁸⁷ *Ibid.*

NMS hadde allerede et nettverk flere steder i Innlandet som kunne fange opp de som ønsket å konvertere etter møte med Soatanana-bevegelsen, men andre protestantiske misjoner hadde også glede av bevegelsens evne til å nå t til folk.³⁸⁸ Det samme gjaldt for senere vekkelsesbevegelser som Farihimena-vekkelsen, selv om den for så vidt hadde et luthersk opphav.³⁸⁹

Farihimena-vekkelsen ble en viktig drivkraft fra 1946 og utover, og en betydelig kilde til veksten i FLM. Vekkelsen inspirerte mange til å reise til utkantstrøk for å misjonere og delta i kirkens arbeid. De gassiske misjonsaktivitetene innad i kirken startet tidlig med gjennom Årsmøteinstitusjonens innsamling av penger for å drive egen misjon. Den gang skapte det irritasjon hos misjonærene som for det første mente at innsamlede midler skulle brukes i menighetene, og dessuten anså denne virksomheten som misjonens arbeidsområde. At misnøyen var betydelig, bekreftes ved at Lars Dahle i sitt innlegg på det ekstraordinære synodemøtet også tok opp disse poengene.³⁹⁰

Noen tiår senere var det et helt annet spillerom for gasserne, og i 1939 startet Innlandets kirkekonferanse sitt eget misjonsarbeid i utkantstrøket Isolila, et «*typisk hedensk strøk*».³⁹¹ Prestegjeldene brukte mye tid på å konsolidere vekkelsen med kirkens arbeid, og distriktskomiteene i Vakinankaratra hadde etablert en felles vekkelseskomite som behandlet mer prinsipielle temaer som samarbeidet med Soatanana-bevegelsen. De forsøkte å få til et sterkere samarbeid mellom vekkelsen og Komite for misjonsarbeid som lå under kirkekonferansen.³⁹² Ettersom Farihimena-vekkelsens innflytelse og inspirasjon bidro til at stadig nye krefter ønsket å arbeide i utkantstrøkene for kortere eller lengre perioder, besluttet Innlandets kirkekonferanse i 1951 å organisere misjonsarbeidet mer systematisk. Konferansen opprettet en egen komite med ansvar for å samle inn penger til arbeidet og fordele midlene til utkantstrøkene samt rekruttere arbeidere. Komiteen skulle rapportere til kirkekonferanse.³⁹³ Alle

³⁸⁸ Ibid.

³⁸⁹ NMS. 1951a:4, NMS. 1947a:3 – Vekkelsen startet med teologisk kandidat Rakotozandry i Farihimena i distriktet Antsirabe.

³⁹⁰ Skeie 2013:226

³⁹¹ NMS. 1951a:48 – Det er uklart for meg om gasserne hadde adoptert misjonærenes språkbruk, ettersom referatet er skrevet av misjonærer for kollegaer i NMS og ledelsen i Norge. Men henvisningen er fra kirkekonferansens saksbehandling av delingen av Innlandskretsen. I årsberetningen for 1953 skriver den gassiske distriktsbestyreren Rakotomalala Samuel i Solila at det er «*masse, masse hedninger i distriktet*», i tilsynsmann Arne Moens oversettelse til referatet, jf. NMS. 1954b:12. Det er jo i så fall interessant å observere hvordan gasserne adopterer europeisk begreper, hedensk/hedninger, for å trekke ned et gassisk fenomen, den tradisjonelle religionen på Madagaskar.

³⁹² NMS. 1952a:13

³⁹³ Ibid.

distriktene i Innlandet fikk ansvar for å sende katekister og garderilærere til et eller flere utkantdistrikter.³⁹⁴

Ettersom landsstyret ikke ønsket å bruke ekstra midler på innsats i nybrottstrøk og misjonen i praksis sluttet å yte direkte økonomisk støtte menighets- og skolearbeidet i utkantdistrikter, jf. konflikten mellom landsstyret og misjonærene på Øst-Madagaskar i avsnitt 3.2, var innsatsen fra disse frivillige evangelistene og garderilærerne fra de sentrale strøkene i Innlandet helt nødvendig.

Soatanana-bevegelsen arbeidet i hovedsak i forståelse med og innenfor kirken, men hadde en sterk egen identitet og en tilnærming til kristendom og forkynnelse som skapte uenighet og maktkamp med misjonærene og andre vekkelsesbevegelser. Soatanana-bevegelsen var svært kritiske til «nykommerne» på vekkelsesarenaen, og mente at de alene stod for det rette.³⁹⁵ I 1951 holdt en utsending fra Soatanana-bevegelsen kurs på Antsirabe. Tiltaket søkte å styrke samarbeidet mellom Soatanana-bevegelsens folk og de som har kommet til gjennom Farihimena-vekkelsen.³⁹⁶ Også årene som fulgte ble det på Antsirabe gitt undervisning til de «vakte» slik at de ble innvidde til «hyrder», og en søkte også å knytte sammen de forskjellige vekkelsesretningene, men Soatanana-bevegelsen sluttet å komme.³⁹⁷ Soatanana-bevegelsens forhold til FLM og misjonen ble også mer konfliktfylt, særlig fra 1952.³⁹⁸ Soatanana-bevegelsen og dens leder opptrådte stadig mer uavhengig av kirken, samtidig som misjonærene brukte stadig krassere karakteristikk.³⁹⁹ I 1955 var det konstatert brudd mellom FLM og Soatanana-bevegelsen.⁴⁰⁰ Dette er igjen et eksempel på at gasserne gjennom sine handlinger «høres» i kildematerialet. Lederen for bevegelsen var ikke lenger interessert i å «adlyde ordre» fra misjonærene. Bevegelsen prioriterte egne interesser, som gikk på tvers av misjonærenes

³⁹⁴ NMS. 1952a:4, NMS. 1953a:11-12

³⁹⁵ NMS. 1953c:10

³⁹⁶ Ibid. s. 11 - Misjonsinteressen var stadig voksende, og Antsirabe distrikt hadde alene 20 utsendinger som arbeidet som katekister, evangelister og lærere i utkantstrøkene Bara, Solila og Skogen.

³⁹⁷ NMS. 1953a:5-6

³⁹⁸ NMS. 1953a:9 – «*Misjonæren [misjonsprest Edvard Kørner Hansen] måtte synge kraftig ut og ellers ta drastiske forholdsregler m. H. til utsending av evangelister.*»

NMS. 1953c:10-11 – Hansen la ansvaret på vekkelseslederen Rajoelina for at bevegelsen ikke ville innrette seg etter de nye reglene som Soatanana-bevegelsen også hadde vært med på å vedta, og nektet også å samarbeide med andre vekkelses, som Farihimena-vekkelsen. Hansen mente at holdningsendringene skyldtes at han hadde tatt Rajoelina i underslag og dermed fratok han Rajoelina ansvaret for kassen. «*Han er blitt en rik mann; mens andre som også har båret dagens byrde og hete tildels levet i den usleste fattigdom.*»

³⁹⁹ NMS. 1955:9 – Tilsynsman Sjursen i årsmeldingen for 1954: «*de utemmede independenter fra nord, som har vanskelig for å innordne seg under vår kirkeorden. De har laget en organisasjon uavhengig og ukontrollert av kirkens organer.*»

Misjonsprest Hansen ble også utsatt for personangrep og politiet mistenkte at Razafimahefa (Mahamanina-striden) også stod bak, jf. s. 53.

⁴⁰⁰ NMS. 1956:11

interesser. Igjen ser vi at misjonærenes autoritet utfordres av gassere med egne prioriteringer som de føler seg fri til å forfølge. Med etableringen av FLM og kirkens frigjøring fra misjonen, kan det ha framstått som en realistisk mulighet også for Soatana-bevegelsen til å følge et mer uavhengig spor. Også ellers i det gassiske samfunnet oppnådde gasserne større grad av politisk frihet, som åpnet opp for å se muligheter også på andre arenaer. Bevegelsen fikk status som eget kirkesamfunn i 1956.⁴⁰¹ De harde utfallene som kom mot Soatanana-bevegelsen og lederskapet fra misjonærene, understreker det presset de kjente på da de ble utfordret, og resultatet var åpenbart et nederlag.

Det oppstod også en rekke andre vekkelsesbevegelser, og et eksempel fra Øst-Madagaskar er Ankaramalaza-bevegelsen ledet av Volahavana Germaine, kalt Nenilava. Vekkelsen startet i 1938 på Øst-Madagaskar, i nærheten av Vangaindrano, og skapte positive ringvirkninger i området.⁴⁰² Fra en forsiktig begynnelse på østkysten begynte Nenilava å reise til andre steder på Madagaskar. Hun ble etter hvert kjent over hele Madagaskar, og hennes arbeidsmåte ble opplevd som annerledes enn det andre vekkelsesretninger brukte.⁴⁰³

Der det oppstod vekkelse, brakte det nytt liv inn i menighetene, noe også misjonærene så og anerkjente. Det økte tilstrømmingen til kirken og medførte betydelig vekst i antall medlemmer, og dermed også et bidrag til økonomien i FLM. Vekkelsesbevegelserne var gassiske i uttrykksformen, mange med «eksotiske» elementer som helbredelse ved håndspåleggelse og demonutdrivelse, men likevel knyttet til en kristendomsforståelse i tråd med FLM.⁴⁰⁴ De vakte var dessuten gassere og «vanlige folk» og kunne derfor nå den jevne gassere på en annen måte enn de utenlandske misjonærene. Misjonærene framstod kanskje som litt hevet over deres hverdag, selv om NMS-misjonærene bodde blant dem i utkantstrøkene. Det er imidlertid ikke noen tvil om at gasserne hadde evne til selvutbredelse, og at det først og fremst var de selv som fikk FLM til virkelig å vokse fra 1950-årene og framover. I striden mellom landsstyret og misjonærene, fikk de rett i at det var riktig å overlate hovedansvaret for misjoneringen til gasserne selv.

⁴⁰¹ Edland og Aano 1992:385

⁴⁰² NMS. 1939b:10

⁴⁰³ NMS. 1954a:6 – Snekkenes i årsberetningen for 1953: «Hun kan virke så stille og avbalansert både i sin forkynnelse og i sine samtaler med den enkelte. Men hennes møter kan også oppvise en tildels uhyggelig voldsomhet mens hun holder på med djevleutdrivelses.»

⁴⁰⁴ NMS. 1954a:12 – Det er tegn på at misjonærene var litt skeptiske til en del av «ytte tegne» blant det vakte. Isaksen i årsberetningen for Øst-Madagaskar 1953: «Jeg har en følelse av at enkelte har en forunderlig evne til å komme på en meget forståelsesfull talefot med Vårherre. I enkelte kretser kan igjen evnen til djevleutdrivelse bli kjennetegnet på om en er en åndsfylt kristen eller ikke.»

4.3 Oppsummering

Etter at FLM var konstituert startet arbeidet med å gjøre kirken selvstendig og uavhengig av NMS og misjonærene. Misjonærenes hverdag endret seg ikke over natten. Selv om det formelle var endret, så hadde de fortsatt embeter og posisjoner som gjorde dem i stand til å styre delvis som før. I prosessen med å overføre styringen til gasserne, så holdt misjonærene igjen utviklingen, mens ledelsen i Norge presset på. Misjonærenes paternalistiske og rasistiske holdninger stod i veien for dem, mens landsstyret mente at det ikke lenger var akseptabelt å vurdere gasserne ut fra om de var «modne» til å ta over ansvar og posisjoner. Misjonærenes uavhengige og selvstendige stilling ble også utfordret. Konflikter og uenigheter på flere områder bidro til å skyve dette maktforholdet i favør av ledelsen hjemme.

I tillegg til presset fra ledelsen, ble misjonærene også utfordret på den autoritet de hadde hatt overfor gasserne. Både kirkens egne ledere og Soatanana-bevegelsens ledere utfordret og stilte spørsmål ved misjonærenes ledelse. For Soatanana-bevegelsen endte det med full splittelse og opprettelse av et konkurrerende kirkesamfunn.

Når det gjaldt misjoneringen i utkantstrøk, avslo landsstyret å ta ansvar for utgifter som kirken hadde overtatt. Misjonærene fryktet at det ville medføre at disse mørke feltene på misjonskartet ikke ble brakt fram i lyset. Gasserne viste imidlertid at kirken var vel i stand til å ha ansvar for denne oppgaven. Gasserne hadde lang erfaring på dette området, gjennom vekkellesbevegelsene og misjonsarbeid i egen regi i årsmøtekretsene. De gjorde det på sin måte, de nådde ut til folk og de inspirerte folk til å bli med i arbeidet for å nå enda flere.

5 Konklusjon

Jeg har fastslått at hjemmeledelsen og misjonærene vurderte spørsmålet om opprettelsen av en uavhengig gassisk-luthersk kirke forskjellig. I 1903 støttet misjonærene gassernes opprettelse av synode, mens NMS' ledelse i Norge avviste initiativet med den begrunnelse at kirken ikke var økonomisk selvhjulpen, det vil si at den ikke var i stand til å stå på egne bein, men var avhengig av støtten fra misjonen. Som jeg har vist, lå selvhjelpen som et underliggende premiss for den organisasjonsutviklingen som skjedde i årene fram til andre verdenskrig. Gasserne fikk gradvis medbestemmelse etter hvert som de innfridde vilkåret. I 1940-årene var det fortsatt uenighet om hvorvidt tiden var inne, men nå var det flertallet av misjonærene som ville holde igjen, mens misjonsledelsen i Norge presset på for å etablere kirken og realisere fullt selvstyre.

Jeg har vist at da den andre synodeprosessen startet og landsstyret gikk inn for å opprette generalsynoden, var ikke selvhjelpskravet oppfylt i flere distrikter. Landsstyret var også klar over selvhjelpskravet ikke var oppfylt, spesielt i utkantdistriktene, da FLM ble konstituert. Landsstyret var dermed mer fleksibel med hensyn til selvhjelpsregelen enn ledelsen hadde vært i 1903. Landsstyret både ivret for og presset på for å etablere kirken, til tross for at selvhjelpen ikke var helt i havn. Det endrede standpunktet representerte dermed et brudd med de prinsipper og den linjen for overdragelse av kirken som ble vektlagt i 1903.

Hvorfor vurderte da landsstyret dette annerledes i 1950?

I 1903 var hovedvekten av de oversjøiske misjonsaktivitetene på Madagaskar. Det var også misjonsaktiviteter i Natal og Zululand, men under vanskeligere forhold enn på Madagaskar. I tillegg hadde NMS akkurat startet misjon i Kina i 1902. I 1949 ble alle misjonsselskaper, inkludert NMS, kastet ut av Kina da kommunistene kom til makten. Flere av misjonærene som hadde vært utstasjonert i Kina fortsatte som misjonærer på nye misjonsfeltene som ble startet opp i Asia. Hong Kong og Taiwan ble startet rett etter at Kina var ute. Dessuten arbeidet de med planer om å etablere seg i Japan, som ble vedtatt i 1951. I tillegg arbeidet NMS i Kamerun i Afrika. Dette misjonsarbeidet ble startet i 1925. Det var med andre ord flere misjonsfelter som trengte tilførsel av misjonærer og penger enn det som var tilfellet i 1903.

Under misjonssekretær Johannes Skauges inspeksjonsreise til de to eldste misjonsfeltene, i Sør-Afrika og Madagaskar, ivret han for at tiden var kommet for å overlate kirkene til de lokale kirkemedlemmene og lederskapet. Skauge var landsstyrets representant på reisen, så jeg legger til grunn at han representerte landsstyrets syn. I Sør-Afrika hadde de kommet litt lenger enn på Madagaskar, ved at kirken allerede var konstituert. Der gjenstod arbeidet med å overføre lederskap og posisjoner til de lokale prestene, og Skauge satte også opp en nedtrappingsplan for pengestrømmen fra NMS i Norge. På Madagaskar var kirken ennå ikke konstituert da han kom, men som vi har sett, presset han på for å få dette gjennomført. Som vist med striden om selvhjelp og evangelisering i de såkalte «*mørke strøk*», hadde ikke landsstyret til hensikt å strekke seg særlig langt for å finansiere ytterligere ekspansjon.

Foruten de underfinansierte evangeliseringsprosjektene som misjonærene ønsket å gjennomføre, hadde det under krigen oppstått et betydelig etterslep på vedlikeholdsoppgaver og nybygg. Kostnadene i tilknytning til bygge- og vedlikeholdsoppgavene var dessuten økt

betraktelig i årene som hadde gått.⁴⁰⁵ Utvikling i levekostnadene for misjonærene, og den kostnadsøkningen som dermed kom fra økte lønninger allerede før krigen, må ha hatt betydning for hvilket omfang aktivitetene på Madagaskar NMS etter hvert kunne tåle. Dette ble forsterket av at inntektsgrunnet var redusert som følge av økonomisk vanskelige tider, og den økonomiske handlefriheten var dessuten begrenset av valutarestriksjoner etter krigen. Med begrensningene i NMS' ressurser, ble det helt nødvendig å spare kostnader på Madagaskar, både på driften og i investeringene i bygg og anlegg. I landsstyrets svarbrev til vedtakene i de tre norske misjonskonferansene, ble misjonærene oppdatert på den økonomiske situasjonen som NMS var i. Beskjeden var klar, bevilgningene til Madagaskar måtte ned for at de ikke skulle komme i samme økonomiske uføre som etter forrige verdenskrig.⁴⁰⁶ Et grep for å redusere kostnadsbyrden var å redusere antall misjonærer på feltet. Virksomheten måtte organiseres slik at den enkelte misjonær kunne ha tilsynsansvar for flere distrikter. Da ble det nødvendig at gassiske prester tok større del av ansvaret for den daglige oppfølgingen av distriktet, og etter hvert var målet at de skulle ta over ledelsen for distriktet. Det andre tiltaket for å lette de økonomiske byrdene på selskapet, var å overføre så mye som mulig av det økonomiske ansvaret til gasserne selv. Det ville bli betydelige lettere etter at FLM var etablert, og var et argument for å være mer fleksibel med hensyn til selvhjelpsregelen.

Den økonomiske situasjonen og rammebetingelsene for NMS' virksomhet var etter min mening en årsak til at hjemmeledelsen ivret for og presset på for å etablere FLM, til tross for at selvhjelpen ikke var helt oppfylt.

Det andre forholdet jeg vil trekke fram er de politiske endringene internasjonalt, som fastslo nasjonenes selvbestemmelsesrett og etter hvert startet avkoloniseringsprosessene. Det medførte endringer i ledelsens holdninger til gasserne, og motiverte for å gjøre kirken selvstyrt og la gasserne overta ansvaret. Landsstyret mente at tankesettet der de vurderte om kirken og dens ledere var «modne» nok til å overta styringen, burde være et tilbakelagt stadium. Gasserne ville vokse med oppgavene, og da ville det være feil å holde på selvhjelpsregelen som et absolutt kriterium. Jeg synes også revisjonen av misjonærinstruksen underbygger at hjemmeledelsen var i overensstemmelse med holdningsendringer generelt i verdenssamfunnet.

⁴⁰⁵ NMS. 1947b:10

⁴⁰⁶ NMS. 1948b – Landsstyrets svarbrev til misjonærene på Øst-Madagaskar s. 9, vedlegg

Etter min mening skyldtes misjonærenes motstand mot å etablere kirken og overdra den i gassisk varetekt, dels rasistiske og dels paternalistiske holdninger overfor gasserne. Usikkerhet for egen situasjon i en ny hverdag kan også ha virket inn. Misjonærene hadde erfart, da de selv ikke var finansielt i stand til å ivareta virksomheten under krigen, at gasserne tross svært vanskelige tider, stod opp for kirken og bidro til å sikre menigheter og øvrige institusjoner gjennom krisen. Den nasjonalistiske oppvåkningen og elitens evne til å organisere et politisk parti og et opprør, viser slik jeg ser det, at gasserne var i stand til å ta ansvar for sin egen fremtid. At de ble slått tilbake og fikk så store tap av menneskeliv under opprøret, skyldes at de franske kolonimyndighetene hadde overlegen militær kontroll. De nasjonalistiske strømningene var for misjonærene et argument for hvorfor tiden ikke var inne til å overlate styringen av kirken til de gassiske lederne. En årsak til dette er at misjonærene oppfattet at nasjonalismen var nært forbundet med tradisjonell religion. Den andre er at det utfordret forholdet til kolonimyndighetene, og misjonærene var veldig påpasselig med ikke å involvere seg i politikk.

For flertallet av misjonærene var vurderingen av om tiden var inne for å overdra ansvar og posisjoner et spørsmål om gasserne var «modne nok». De hang dermed igjen i et tankemønster som hjemmeledelsen var på vei bort fra. Jeg har ikke funnet holdepunkter for at det var store forskjeller i holdningen til å opprette kirken og overlate styringen til gasserne, basert på om misjonærene hadde vært på Madagaskar under krigen eller ikke. Misjonærene motsatte seg mange endringer som landsstyret ønsket å gjennomføre også etter at FLM var konstituert, og de viste liten vilje til å medvirke til at FLM ble selvstendig og uavhengig i den perioden jeg har undersøkt.

I dag er FLM en av de raskst voksende kirkene i verden.⁴⁰⁷ Kirken har dermed klart seg særdeles godt utenfor misjonen. NMS har fortsatt samarbeid med kirken, og det er spesielt innenfor utdanning at misjonen bidrar. NMS er fortsatt involvert i teologisk utdanning og bibelskoler, samt i arbeidet med syns- og hørselshemmede. Begge deler er undervisningstilbud som NMS har vært med på å stifte. I tillegg driver de opplæring innen ledelse, økonomi og antikorrupsjonsarbeid. Økonomien var et av de områdene som mange av misjonærene var mest skeptisk til å overlate ansvar til de gassiske medarbeiderne.

⁴⁰⁷ NMS' web-side, <https://nms.no/land/madagaskar/>

6 Kilder og litteratur

6.1 Trykte kilder

Referatene fra misjonærkonferansene er gjort tilgjengelig for meg i skannede datafiler i PDF-format. Filene er sortert i kronologisk rekkefølge.

NMS. 1939a. «Referat av 62. konferansens forhandlinger paa Antsirabe 12.-25. mars 1939. [Innlandet]»

MHS_A-1045_D_Da_L0620_03_konf_Mad_1939_b

NMS. 1939b. «Referat fra forhandlingene paa sjete ordinære konferans for Øst-Madagaskar. Holdt i Vangaindrano 1.-16. mai 1939.»

MHS_A-1045_D_Da_L0620_03_konf_Mad_1939_c

NMS. 1939c. «Referat av konferansforhandlingene i Tulear 15-30 juni 1939 [Vest-Madagaskar]». MHS_A-1045_D_Da_L0620_03_konf_Mad_1939_a

NMS. 1943a. «Årsberetning for Det norske misjonsselskap Madagaskar Innland, Skogen og Bara 1943.» MHS_A-1045_D_Da_L0621_06_konf_Mad_1943_b

NMS. 1943b. «Østmadagaskar referatet 1943. Farafangana 3.-8. mai»

MHS_A-1045_D_Da_L0621_06_konf_Mad_1943_b

NMS. 1944a. «Konferansereferat 1944 for Madagaskar Innland, Skogen og Bara. Antsirabe 23/4-28/4.» MHS_A-1045_D_Da_L0621_08_konf_Mad_1944

NMS. 1944b. «Östmadagaskar-referatet. 1944. Vangaindrano 30. april-5. mai.»

MHS_A-1045_D_Da_L0621_07_konf_Mad_1944_b

NMS. 1945a. «Konferansereferat. Madagaskar Innland 1945. Antsirabe 15.-30. april.»

MHS_A-1045_D_Da_L0621_09_konf_Mad_1945

NMS. 1945b. «Referat fra konferansen [for Øst-Madagaskar] i Farafangana 13.-22. mai 1945.» MHS_A-1045_D_Da_L0621_11_konf_Mad_1945

NMS. 1946a. «Referat av den 69. konferanses [Madagaskar Innland, Skogen og Bara] forhandlinger i Fianarantsoa 31. mars-13. april 1946»

MHS_A-1045_D_Da_L0622_01_konf_Mad_1946_a

- NMS. 1946b. «Referat fra forhandlingene på 13de konferanse for Øst-Madagaskar holdt i Vaingandrano 6.-17. mai 1946.» MHS_A-1045_D_Da_L0622_01_konf_Mad_1946_c
- NMS. 1947a. «Referat av den 70. konferanses forhandlinger [Madagaskar Innland, Skogen og Bara]. Antsirabe 16. april-30. april 1947»
MHS_A-1045_D_Da_L0622_02_konf_Mad_1947_b
- NMS. 1947b. «Referat fra Öst-Madagaskars konferanse i Farafangana 29/5-13/6 1947.»
MHS_A-1045_D_Da_L0622_02_konf_Mad_1947_c
- NMS. 1948a. «Referat fra Madagaskar Innlands konferanseforhandlinger 71. konferanse 11.-24. april 1948. På Antsirabe»
MHS_A-1045_D_Da_L0623_01_konf_Mad_1948_b
- NMS. 1948b. «Referat fra Öst-Madagaskar. 1948. Vangaindrano. 25.-29. april 1948.»
MHS_A-1045_D_Da_L0623_01_konf_Mad_1948_c
- NMS. 1949a. «Referat fra konferansen for Madagaskar Innland, Skogen og Bara. 72. konferanse. På Antsirabe 27. mars-11. april 1949»
MHS_A-1045_D_Da_L0623_02_konf_Mad_1949_c
- NMS. 1949b. «Referat fra forhandlingene på 16. konferans for Øst-Madagaskar. Holdt i Farafangana 1.-14. mai 1949.» MHS_A-1045_D_Da_L0623_02_konf_Mad_1949_d
- NMS. 1949c. «Referat fra forhandlingene på første Felles norsk misjonærkonferanse. Holdt på Ivory Fianarantsoa 9.-22. juni 1949.»
MHS_A-1045_D_Da_L0623_02_konf_Mad_1949_b
- NMS. 1950a. «Referat fra konferansen for Madagaskar Innland, Skogen og Bara. 73. konferans på Antsirabe mars 1950.»
MHS_A-1045_D_Da_L0624_01_konf_Mad_1950_c
- NMS. 1950b. «Referat fra forhandlingene på 17. konferans for Øst-Madagaskar. Holdt på Antsirabe 14. mars-3. april 1950.»
MHS_A-1045_D_Da_L0624_01_konf_Mad_1950_a

NMS. 1950c. «Referat fra forhandlingene på ekstraordinær Felles norsk misjonærkonferans. Holdt på Antsirabe 5. mars-4. april 1950.»

MHS_A-1045_D_Da_L0624_01_konf_Mad_1950_d

NMS. 1951a. «Referat fra konferansen for Madagaskar Innland, Skogen og Bara. 74. konferans på Antsirabe 9.-24. april 1951.»

MHS_A-1045_D_Da_L0624_02_konf_Mad_1951_c

NMS. 1951b. «Referat for Östmadagaskars konferanse. 29. april-9. mai 1951.»

MHS_A-1045_D_Da_L0624_02_konf_Mad_1951_a

NMS. 1952a. «Referat fra Felleskonferansen for Madagaskar Innlands Nordkrets og Sörkrets. 75. konferans på Antsirabe 23. mars – 8. april 1952.»

MHS_A-1045_D_Da_L0625_01_konf_Mad_1952_a

NMS. 1953a. «Referat fra den første ordinære norske felleskonferanse på Madagaskar. Antsirabe 1. mars – 19. mars 1953.»

MHS_A-1045_D_Da_L0625_02_konf_Mad_1953_a

NMS. 1953b. «Referat fra Den ekstraordinære felleskonferanse for Madagaskar Innlands Nordkrets og Sörkrets. Antsirabe 11.-13. februar 1953.»

MHS_A-1045_D_Da_L0625_02_konf_Mad_1953_b

NMS. 1953c. «Referat fra konferansen for Innlandets Sörkrets. Antsirabe 3. mars-18. mars 1953.»

MHS_A-1045_D_Da_L0625_02_konf_Mad_1953_d

NMS. 1954a. «Referat fra den andre ordinære norske felleskonferanse på Madagaskar. Antsirabe den 7. mars – 25 mars 1954.»

MHS_A-1045_D_Da_L0626_01_konf_Mad_1954_a

NMS. 1954b. «Referat fra konferansen for Innlandets Sörkrets. Antsirabe 9. mars-27. mars 1954. I forbindelse med felles-konferansen.»

MHS_A-1045_D_Da_L0626_01_konf_Mad_1954_e

NMS. 1955. «Referat fra den tredje ordinære norske felleskonferanse på Madagaskar. Antsirabe 9. – 25. mars 1955.»

MHS_A-1045_D_Da_L0627_01_konf_Mad_1955_a

NMS. 1956. «Referat fra den fjerde ordinære norske felleskonferanse Madagaskar. På Antsirabe 7 – 26. mars 1956.»

MHS_A-1045_D_Da_L0627_02_konf_Mad_1956_a

6.2 Referert litteratur

Anti, Stein-Erik. 2008. *Et avsluttet misjonsprosjekt i Sør-Afrika. En undersøkelse av Norsk Misjonsselskaps arbeid i Sør-Afrika og fremveksten av en selvstendig luthersk kirke.*

Mastergradsoppgave i religionsvitenskap, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for religionsvitenskap, Universitetet i Tromsø

Auvinen-Pöntinen, Mari-Anna og Jonas Adelin Jørgensen (red.). 2016. *Mission and Money; Christian Mission in the Context of Global Inequalities.* Leiden: Brill

Birkeli, Fridtjov. 1949. «Det Norske Misjonsselskaps historie: Madagaskar innland». I:

Birkeli, Fridtjov, Emil Birkeli, Gabriel Nakkestad og Hans Magnus Bjåstad (red.) *Det Norske Misjonsselskaps historie i hundre år. Bind IV: Det Norske Misjonsselskaps historie: Madagaskar innland, Vest-Madagaskar, Øst-Madagaskar.* Stavanger: Det Norske Misjonsselskap, Dreyer

Borchgrevink, Johanna. 1885. *Fra Pigeasylet i Antananarivo.* Kristiania: Det Norske Missionselskab

Danbolt, Erling. 1949. «Misjonærer i Innlandet, Skogen og Bara konferansekrete 1866-1949».

I: Birkeli, Fridtjov, Emil Birkeli, Gabriel Nakkestad og Hans Magnus Bjåstad (red.) *Det Norske Misjonsselskaps historie i hundre år. Bind IV: Det Norske Misjonsselskaps historie: Madagaskar innland, Vest-Madagaskar, Øst-Madagaskar.* Stavanger: Det Norske Misjonsselskap, Dreyer

Edland, Sigmund. 1985. «Kampen om den gassisk-lutherske kyrkja sin første generalsynode». *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap*, 1985 nr. 1, s. 1-15

Edland, Sigmund og Kjetil Aano. 1992. «Madagaskar». I: Jørgensen, Torstein (red.) *I tro og tjeneste. Det Norske Misjonsselskap 1842-1992.* Bind 1. Stavanger: Misjonshøgskolen

Eriksen, Tore Linné. 2019. *Afrika. Fra de første mennesker til i dag*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Fuglestad, Finn og Jarle Simensen (red.) 1986. *Norwegian Missions in African History, Volume II. Madagascar*, Oslo: Norwegian University Press (Universitetsforlaget) og Oxford University Press, Oxford.

Gregersen, Malin, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie. 2018. «Kina for Kristus. Misjon og kristendom i Kina». I: Brautaset, Camilla, Malin Gregersen og Karina Hestad Skeie (red.) *Møter med Kina. Norsk diplomati, næringsliv og misjon 1890-1937*. Bergen: Fagbokforlaget.

Gullestad, Marianne. 2007. *Misjonsbilder. Bidrag til norsk selyforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hovland, Ingie. 2013. *Mission station Christianity : Norwegian missionaries in colonial Natal and Zululand, Southern Africa 1850-1890*. Boston: Brill

Jørgensen, Torstein. 1992. «De første 100 år». I: Jørgensen, Torstein (red.) *I tro og tjeneste. Det Norske Misjonsselskap 1842-1992*. Bind 1. Stavanger: Misjonshøgskolen

Lemvik, Øystein Bjaanes. 2010. *Om Norsk Luthersk Misjonssambands arbeid for å etablere en nasjonal, selvstendig kirke i Etiopia 1948-1977*. Masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo

Lien, Sigrid og Hilde Wallem Nielssen. 2016. *Museumsforteljingar. Vi og dei andre i kulturhistorisk museum*. Oslo: Det Norske Samlaget

Meling, Gunnar Andreas og Maria Kjøllesdal. 1977. *Guds høstfolk. Det Norske Misjonsselskaps misjonærer 1842-1977*. Stavanger: Det Norske Misjonsselskap, Dreyer

Nakkestad, Gabriel og Hans Magnus Bjåstad. 1949. «Det Norske Misjonsselskaps historie. Øst-Madagaskar». I: Birkeli, Fridtjov, Emil Birkeli, Gabriel Nakkestad og Hans Magnus Bjåstad (red.) *Det Norske Misjonsselskaps historie i hundre år. Bind IV: Det Norske Misjonsselskaps historie: Madagaskar innland, Vest-Madagaskar, Øst-Madagaskar*. Stavanger: Det Norske Misjonsselskap, Dreyer

Nielssen, Hilde. 2011. «James Sibree and Lars Dahle: Norwegian and British Missionary Ethnography as a Transnational and national Activity». I: Nielssen, Hilde, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie (red.). *Protestant Missions and Local Encounters in the Nineteenth and Twentieth Centuries. Unto the Ends of the World*. Leiden: Brill

Nielssen, Hilde, Inger Marie Okkenhaug og Karine Hestad Skeie. 2011. «Introduction». I: Nielssen, Hilde, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie (red.). *Protestant Missions and Local Encounters in the Nineteenth and Twentieth Centuries. Unto the Ends of the World*. Leiden: Brill

Okkenhaug, Inger Marie. 2003. «Gender and Nordic Missions in the Nineteenth and Twentieth Centuries». *Scandinavian Journal of History*, Volume 28 (2), s. 73-82

Pettersen, Ingrid Barth. 2009. *Rundt samme bord. Perspektiver på samarbeid mellom givere og mottakere av norsk bistand i Kina*. Masteroppgave ved Sosialantropologisk Institutt, Universitetet i Oslo

Predelli, Line Nyhagen. 2003. «Emma Dahl: Contesting the Patriarchal Gender Regime of the Norwegian Missionary Society in Madagascar», *Scandinavian Journal of History*, 28:2, s. 103-120

Roaldset, Hege. 2010. «Norwegian missionaries and Zulu converts: a case for Bakhtinian dialogue». *Journal Studia Historiae Ecclesiasticae*, 2010 Vol. 36

Rosnes, Ellen Vea. 2017. «Christianisation, Frenchification and Malgachisation: mission education during war and rebellion in French colonial Madagascar in the 1940s», *History of Education*, 2017

Rosnes, Ellen Vea. 2019. *The Norwegian Mission's Literacy Work in Colonial and Independent Madagascar*. New York: Routledge

Rosnes, Ellen Vea. 2019a: «A time of destiny for Norwegian mission schools in Zululand and Natal under the policy of Bantu Education (1948–1955)», *History of Education*, 2019

Simensen, Jarle. 2007. «Norsk misjonsforskning: Faser i utviklingen av historiske studier». *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap*, 2007 nr. 4, s. 227-248

Simensen, Jarle. 2015. *Afrikas historie*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk (5. utgave, 3. opplag)

Skeie, Karina Hestad. 2005. «Pioneering Female Autonomy? Johanne Borchgrevink's Girls' School in late - 19th century Madagascar». *Le fait missionnaire (LFM)*, 2005 nr. 16, s. 11-41

Skeie, Karina Hestad. 2008. «Misjonsmateriale som historisk kilde». *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap*, 2008 nr. 2, s. 89-100

Skeie, Karina Hestad. 2011. «Mission Appropriation og Appropriating the Mission? Negotiating Local and Global Christianity in Nineteenth and Twentieth Century Madagascar». I: Nielssen, Hilde, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie (red.). *Protestant Missions and Local Encounters in the Nineteenth and Twentieth Centuries. Unto the Ends of the World*. Leiden: Brill

Skeie, Karina Hestad. 2013. *Building God's Kingdom : Norwegian Missionaries in Highland Madagascar, 1866-1903*. Leiden: Brill

6.3 Fra internett

DigitaltMuseum:

<https://digitaltmuseum.no/021015912211/misjonskart-over-madagaskar>

NMS' web-side: <https://nms.no/land/madagaskar/>

Statistisk Sentralbyrå – Historisk statistikk: Lønnstelling for ansatte i offentlige skoler pr. 30. juni 1959:

https://www.ssb.no/historisk-statistikk/emner/arbeid-og-lonn/_/attachment/inline/c86e169c-ab8e-4e1c-9c9c-c374b1e94217:212258c2b65ca00785d4efaffc422db6859d6145/nos_a006.pdf

VID – Misjons- og diakoniarkivet, Ressurser, NMS misjonærer:

<https://www.vid.no/historisk-arkiv/ressurser/>

Appendiks

Oversikt over misjonærer på Madagaskar Innland og Øst-Madagaskar i perioden

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Andresen, Finn	1934 – nn	Litografisk overtrykker	1959 – 1971	Trykkeriet i Antananarivo
Anthonisen, Karl Dan	1921 – nn	Menighetsfakultetet	1950 – 1970	KFUM-hjemmet i Antananarivo. Distriktsbestyrer Innlandet. Leder av FLMs ungdomsarbeid. Tillitsmann Sørkretsen 1967-70. Prestetjeneste 1974.
Bauge, Anna Margrethe	1898 – 1967	Lærerutdanning, Misjonsskolen for kvinner	1929 – 1946	Lærer i Innlandet.
Berg, Magne Birger	1898 – 1967	Misjonshøgskolen	1928 – 1951	Distriktsbestyrer Innlandet. Hjemmearbeid fra 1951.
Berge, Karsten Arnhold	1907 – 1975	Misjonshøgskolen	1935 – 1946	Vest-Madagaskar 1935-42. Fra 1942 distriktsbestyrer og bestyrer på bibelskolen i Masinandraina.
Birkeland, Ruth	1899 – 1980	Middelskole, Misjonsskolen for kvinner	1926 – 1958	Kvinne- og skolearbeid Innlandet. Hjemmearbeid 1958.
Birkeli, Fridtjov Søiland	1906 - 1983 F: Tulear, Vest-Madagaskar	Menighetsfakultetet, Dr. theol.	1933 – 1945	Vest-Madagaskar 1933-37. Presteskolen 1937. Litteratursekretær 1948-1954. Misjonsdirektør Det lutherske verdensforbund 1954. Generalsekretær NMS 1957. Biskop 1961-1972

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Bjåstad, Hans Magnus	1910 – 1985	Misjonshøgskolen, teolog fra Universitetet	1938 – 1957	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar. Lærer Presteskolen. Prestetjeneste 1960.
Borge, Aslaug Marie	1917 – 1987	Husstellærer, Misjonsskolen for kvinner	1948 – 1976	Skole- og evangeliseringsarbeid Antsirabe, senere Vest-Madagaskar
Borgenvik, Erik Anton	1897 – 1960	Menighetsfakultetet	1924 – 1959	Distriktsbestyrer Innlandet. Fra 1950 bestyrer døveskolen i Loharano.
Borgenvik, Erik Johannes	1925 – nn F: Mangarano, Madagaskar	Menighetsfakultetet	1956 – 1971	Bestyrer Bibelskolen i Vangaindrano og distriktsbestyrer Øst-Madagaskar, Lærer Presteskolen. Lærer Misjonshøgskolen fra 1972.
Buchsenschutz, Paul	1877 – 1951 F: Frankrike	Cand. theol. ved det teologiske fakultet i Paris	1903 – 1948	Bestyrer lærerskolen Antsirabe og distriktsbestyrer Innlandet. Fungerende tilsynsmann Innlandet 1941-48, etter tilsynsmann Ole Strands død.
Buvarp, Hans	1909 – 1970	Misjonshøgskolen	1938 – 1948	Vest-Madagaskar 1938-46. Fra 1946 distriktsbestyrer og bestyrer bibelskolen i Masinandraina. Hjemmearbeid fra 1948.
Bøe, Isak	1927 – nn	Misjonshøgskolen	1956 – 1970	Distriktsbestyrer Innlandet, tillitsmann Sørkretsen 1960-62 og 1964-68, Fellesformann 1968-70. Styret Misjonsbibelskolen Stjørdal fra 1971.
Bøen, Jorid	1922 – nn	Sykepleier, Misjonsskolen for kvinner	1950 – nn	Blindeskolen Loharano. Radioarbeid Antsirabe. Hospitalet på Antsirabe.

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Bøthun, Fritjof Einar Richard	1901 – 1963 F: Danmark	Misjonshøgskolen	1925 – 1953	Distriktsbestyrer Innlandet.
Baastad, Hanna Johansen	1893 – 1986	Diakonisse, Misjonsskolen for kvinner	1923 – 1957	Spedalskhjemmet på Mangarano.
Dahl, Otto Christian	1903 – 1995	Misjonshøgskolen, Dr. philos.	1929 – 1957	Distriktsbestyrer Vest-Madagaskar, tilsynsmann Vest-Madagaskar 1952-57. President for FLM 1955-57. Misjonssekretær 1958-66. Statsstipend for forskning i språkvitenskap fra 1966.
Dahler, Liv Meidell	1928 – nn	Lærerutdannelse	1958 – 1963	Den norske skole, Antsirabe.
Danbolt, Erling Gauslaa	1904 – 2002	Menighetsfakultetet, Dr. theol.	1932 – 1954	Lærer Presteskolen 1933-35. Anla og bestyrte Marolambo stasjon (Nosivolo) 1935-39. Lærer og bestyrer Presteskolen 1948. Prestetjeneste 1957. Professor og rektor NLA 1969-74.
Ebbell, Ella Maria	1899 – 1984 F. Antsirabe	Lærerutdannelse	1926 – 1957	Lærer ved lærerskolene i Innlandet, fellesprotestantiske lærerskole i Fianarantsoa og NMS' lærerskole Antsirabe. Lærer Misjonsskolen for kvinner.
EGGE, Marta Elisabeth	1925 – nn	Sykepleier, Misjonsskolen for kvinner	1955 – 1967	Sykearbeid, kvinne- og internatarbeid Øst-Madagaskar.
Eliassen, Gunda Helene Ingara	1903 – 1974	Diakonisse	1933 – 1957	Spedalskhjemmet Mangarano. Forstander Misjonsskolen for kvinner 1958-1964.

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Erlandsen, Anna Mathilde	1893 – 1976	Sykepleier, Misjonsskolen for kvinner	1923 – 1953	Sykepleier og lærer i Innlandet. Husmor for Den norske skolen, Antsirabe 1946-47, lærer presteelevenenes ektefeller Presteskolen.
Espedal, Signe Kristine	1911 – 1964	Lærerutdanning	1939 – 1963	Vest-Madagaskar. Fra 1950 Øst-Madagaskar.
Fagereng, Edvin Kristian Herbert	1898 – 1993	Misjonshøgskolen	1922 – 1960	Vest-Madagaskar 1922-40. Fra 1940 lærerskolen Antsirabe. Prestetjeneste i Frankrike fra 1961.
Finstad, Ingebjørg	1924 - 2008	Lærer- og døvelærerutdanning	1951 - 1990	Lærer Døveskolen på Loharano, døvearbeid i Antananarivo.
Folleraas, Sigvall	1911 – 1999	Utdannet i bygningsfaget	1948 – 1970	Byggeleder i alle tre kretsene. Kamerun 1973-74. Hjemmearbeid fra 1974.
Frisch, Finn Emanuel	1889 – 1980	Misjonshøgskolen	1916 – 1946	Distriktsbestyrer Innlandet. Hjemmearbeid fra 1947.
Frøholm, Gabrielle	1887 – 1979	Lærerutdanning, Misjonsskolen for kvinner	1923 – 1953	Bestyrer blindeskolen Loharano. Lærer i flere distrikter. Hjemmearbeid fra 1953.
Furuly, Morten Oluf	1901 – 1981	Misjonshøgskolen Menighetsfakultetet	1929 – 1948	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar og Innlandet. Bibliotekar NMS 1965-1976
Føreide, Helene	1925 – nn	Adjunkt	1953-1958 1969-74	Den norske skole, Antsirabe. College Imasombahoaka, Fianarantsoa. Kamerun 1976-77.
Gauslaa, Gudny	1901 – 1979	Lærerutdanning	1929 – 1965	Lærer Innlandet.

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Gjersdal, Anna	1913 – nn	Sykepleier og jordmor	1946 – 1976	Syke-, jordmor- og internatarbeid Antsirabe. Hjemmearbeid fra 1976.
Habberstad, Sverre	1912 – nn	Menighetsfakultetet	1946 – 1974	Distriktsbestyrer Innlandet.
Halderaker, Petra Serine	1896 – 1984	Lærerutdanning	1926 – 1957	Skole- og kvinnearbeid Innlandet. Hjemmearbeid 1957.
Halstensen, Ole Halsten	1925 – nn	Misjonshøgskolen	1955 – 1966	Distriktsbestyrer Innlandet. Prestetjeneste 1969.
Hansen, Edvard Kørner	1903 – 1965	Misjonshøgskolen	1935 – 1955	Distriktsbestyrer Innlandet. Hjemmearbeid fra 1955. Prestetjeneste fra 1964.
Haug, Lovise	1890 – 1978	Lærerutdanning, Misjonsskolen for kvinner	1920 – 1955	Lærer Innlandet. Hjemmearbeid 1955-60.
Hauge, Anlaug	1914 – 2000	Sykepleier og Misjonsskolen for kvinner	1946 – 1952	Syke- og kvinnearbeid på Øst-Madagaskar 1946-1948. Sykearbeid Antsirabe fra 1949.
Haus, Thorkell	1912 – 1991	Menighetsfakultetet	1946 – 1968	Distriktsbestyrer Innlandet. Prestetjeneste 1971.
Helgesen, Leif Karstein	1923 – nn	Misjonshøgskolen	1952 – 1969	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar. Prestetjeneste 1969.
Helle, Nils	1901 – 1960	Misjonshøgskolen	1928 – 1948	Vest-Madagaskar 1928-48. Fra 1950 i Innlandet.
Holm, Ruth	1911 – 1998	Artium, Misjonsskolen for kvinner	1937 – 1974	Skole- og kvinnearbeid Innlandet. Hjemmearbeid 1974
Horgen, Cecilie	1925 – nn	Lærerutdanning, Misjonsskolen for kvinner	1957 – 1967	Lærer og internatbestyrer Øst-Madagaskar.

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Huitfeldt, Erna	1906 – 1960	Artium, Misjonsskolen for kvinner	1936 – 1960	Lærer Farafangana, Øst-Madagaskar, primærskolen og senere lærerskolen.
Høimyr, Arne	1903 – 2003	Misjonshøgskolen	1935 – 1963	Distriktsbestyrer Innlandet. Trykkeriet i Antananarivo. Hjemmearbeid fra 1963.
Høyem, Frida	1884 – 1959	Middelskolen, Misjonsskolen for kvinner	1912 – 1948	Lærer Innlandet. Bestyrer av pikeskolen Ivory Atsimo.
Indrebø, Ragna Lovise	1887 – 1968	Diakonisse	1920 – 1948	Spedalskhjemmet Mangarano, bestyrer fra 1934.
Isaksen, Jakob	1895 – 1978	Misjonshøgskolen	1920 – 1957	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar, tilsynsmann 1943-57. Fungerende misjonssekretær 1948-50 og 1957-58.
Jacobsen, Alfhild	1916 – 1978	Artium, Misjonsskolen for kvinner	1946 – nn	Lærer Innlandet.
Jørgensen, Johan Gustav	1901 – 1992 F. Antananarivo	Misjonshøgskolen	1927 – 1958	Distriktsbestyrer Innlandet. Hjemmearbeid fra 1958.
Jørgensen, Sophus	1904 – 1986 F. Antananarivo	Trykkeriutdanning ved misjonens trykkeri i Antananarivo	1927 – 1962	Trykkeribestyrer for misjonens trykkeri. Direktør for det felleslutherske trykkeriet. Kasserer 1929-39.
Jørgensen, Thomas Johan	1874 – 1957	Boktrykker	1897 – 1948	Trykkeribestyrer for misjonens trykkeri.
Kjøllestad, Jorunn	1922 – nn	Lærerutdanning	1953 – 1957	Lærer Den norske skole, Antsirabe.
Knutsen-Øy, Arthur Martin	1895 – 1977	Misjonshøgskolen	1922 – 1952	Distriktsbestyrer Innlandet og Øst-Madagaskar. Hjemmearbeid 1954-56.

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Kopperud, Emilie (Milly)	1909 – 1994 F: USA	Diakonisse, Misjonsskolen for kvinner	1946 – 1970	Spedalskhjemmet i Mangarano. Husmor Den norske skole, Antsirabe. Hjemmearbeid fra 1970.
Kringlebotten, Erling	1918 – nn	Misjonshøgskolen	1953 – 1966	Distriktsbestyrer Innlandet. Bibelskolen i Masinandrana. Prestetjeneste 1968.
Listor, Jacob Edwin	1985 – 1974	Misjonshøgskolen	1922 – 1951	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar 1923-37, deretter Innlandet. Prestetjeneste 1954.
Lohne, Earl Howard	1928 – nn F: USA	Menighetsfakultetet	1957 – 1969	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar, lærer Presteskolen. Prestetjeneste 1970.
Lystad, Haakon Thorstein	1899 – 1967	Misjonshøgskolen	1925 – 1959	Første to årene i Innlandet, deretter distriktsbestyrer Øst-Madagaskar. Fungerende tilsynsmann under Isaksens norgesferier.
Løtvedt, Margit Sigfrida	1909 – 1998	Diakonisse, jordmor	1938 – 1946	Hospitalet på Antsirabe. Bergen Diakonissehjem 1949-68, Domkirkehjemmet Bergen 1968-75.
Løtveit, Marta	1910 – 1999	Lærerutdanning	1938 – 1970	Lærer Antsirabe, Blindeskolen Loharano og Fianarantsoa. Bestyrer Bibelskolen for kvinner. Bestyrer Misjonsskolen for kvinner, Oslo 1957-1958. Hjemmearbeid fra 1970
Meland, Alfrida Louise	1894 – 1965	Jordmor	1920 – 1951	Hospitalet på Antsirabe og Blindeskolen Loharano.

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Meling, Gunnar Andreas	1905 – 1994	Misjonshøgskolen	1934 – 1967	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar, tilsynsmann fra 1957. President for Østsynoden fra 1963. Kst. litteratursekretær 1946-48. Hjemmesekretær 1967 og litteratursekretær 1969-73.
Mikkelsen, Solveig	1913 – 1993	Lærerutdanning, Misjonsskolen for kvinner	1946 – 1975	Internat-, skole- og kvinnearbeid Innlandet. Bestyrer misjonens bokhandel, Antsirabe.
Moen, Arne	1897 – 1971	Misjonshøgskolen	1925 – 1954	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar, tilsynsmann fra 1937. Lærer Presteskolen 1943-45, senere direktør. Fungerende tilsynsmann Innlandet under Snekkenes' norgesferie. Tilsynsmann Sørkretsen 1951.
Moldstad, Lars Johan	1924 – nn	Misjonshøgskolen	1953 – 1965	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar. Prestetjeneste 1967.
Nakkestad, Gabriel Karl	1906 – 1979	Misjonshøgskolen	1934 – 1968	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar. Generalsekretær for FLM 1961-67. President Sørsynoden 1963-66. Kretssekretær Hamar 1969-1971.
Nielsen, Johan Andreas	1902 – 1991	Misjonshøgskolen	1926 – 1957	Distriktsbestyrer Innlandet og lærer lærerskolen Antsirabe. Tilsynsmann 1955-57. Kretssekretær Oslo 1962-67. Prestetjeneste 1967.
Nome, (Sigvart) Johan	1884 – 1962	Misjonshøgskolen	1916 – 1950	Distriktsbestyrer Innlandet.
Nome, Klara	1919 – nn	Lærerutdanning	1947 – 1969	Lærer Innlandet

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Nome, Trygve	1911 – 1994 F. Morondava	Menighetsfakultetet	1946 – 1961	Distriktsbestyrer Innlandet. Prestetjeneste 1967.
Næsheim, Wilhelm	1908 – 1994	Misjonshøgskolen	1938 – 1962	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar, tilsynsmann 1960-62. Hjemmearbeid fra 1962. Prestetjeneste 1964.
Olsen, Ingrid Margrethe	1910 – 1996	Artium, Misjonsskolen for kvinner	1933 – 1945 1953 – 1974	Lærer Den norske skolen, Antsirabe, skole- og kvinnearbeid Ambato.
Osnes, Petra Johanne	1893 – 1984	Sykepleier	1921 – 1954	Bestyrer hospitalet Antsirabe 1921-23, samt flere perioder senere. Kvinnearbeid Vest-Madagaskar 1923-26. Hjemmearbeid fra 1954.
Overskott, Magnhild	1911 – 1999	Lærerutdannelse, Misjonsskolen for kvinner	1945 – 1965	Skole- og kvinnearbeid Øst-Madagaskar. Husmor Misjonshjemmet Fossheim 1968-71.
Parrot, Abel Auguste	1879 – 1961 F: Frankrike	Lærer- og presteutdannelse	1897 – 1947	Distriktsbestyrer Innland. Lærer ved lærerskolene, bestyrer for lærerskolen Antsirabe 1941-46.
Pinderud, Marie Louise	1899 – 1963	Lærerutdannelse	1933 – 1963	Lærer og internatbestyrer Innlandet. Døde på Antanifotsy.
Rasmussen, Ruth	1921 – nn	Diakonisse	1953 – nn	Spedalskhjemmet Mangarano.
Resch, Anneken Louise	1914 – 1997	Lærerutdannelse	1947 – 1968	Lærer og internatbestyrer Innlandet.
Ringstad, Sivert Anderson	1889 – 1970	Misjonshøgskolen	1920 – 1948	Distriktsbestyrer Innlandet og bibelskolene. Bestyrer for Presteskolen fra 1945.

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Risan, Sigrid Marie (Berg)	1906 – 1986	Sykepleier	1937 – 1946 1958 – 1963	Husmor Den norske skole, Antsirabe. Hjemmearbeid fra 1963.
Rugset, Dorthea Josefa Marie	1891 – 1961	Middelskole, Misjonsskolen for kvinner	1921 – 1947	Skole- og kvinnearbeid Øst-Madagaskar.
Ruud, Jørgen	1901 – 1968	Misjonshøgskolen, Dr.philos.	1934 – 1954	Bestyrer for flere distrikter Innlandet. Prestetjeneste i Norge fra 1962.
Rønnevik, Sofie Josefine	1894 – 1963	Sykepleier	1926 – 1946	Bestyrer for hospitalet på Antsirabe 1938-46.
Sand, Helga	1912 – nn	Sykepleier, Misjonsskolen for kvinner	1945 – 1969	Sykearbeid Antsirabe. Kvinne- og internatarbeid, Betafo. Bibelskolen for kvinner, Fianarantsoa.
Sandum, Johanna Maria Høyer	1915 – nn	Sykepleier, Misjonsskolen for kvinner	1947 – 1967	Startet på Vest-Madagaskar. Lærer for ektefelleklassen på Presteskolen. Hjemmearbeid fra 1968.
Sandvik, Tordis	1927 – nn	Lærerutdanning, Misjonsskolen for kvinner	1955 – nn	Lærer Innlandet. Søndagsskolesekretær FLM. Menighetssekretær i Høyland.
Sjursen, Johan Leif	1905 – 1999 F: USA	Teolog fra Universitet	1938 – 1960	Distriktsbestyrer Innlandet. Tilsynsmann Sørkretsen 1954-60. Prestetjeneste 1962
Skarpaas, Torstein Knutsen	1902 – 1946	Misjonshøgskolen, Menighetsfakultetet	1927 – 1945	Distriktsbestyrer Innlandet. Bestyrer for Presteskolen 1938-45.

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Skauge, Johannes	1899 – 1984	Misjonshøgskolen	1927 – 1933	Distriktsbestyrer Vest-Madagaskar. Litteratursekretær 1936, misjonssekretær 1946. Generalsekretær 1961-1969
Skjortnes, Johan	1926 – nn	Lærerutdannelse, Misjonshøgskolen	1957 – 1969	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar, Bibelskolen i Vangaindrano, tillitsmann 1967-69. Assisterende misjonssekretær 1972-75, personalsekretær fra 1975.
Skjærvold, Anna Sofie	1901 – 1970	Lærerutdannelse	1932 – 1960	Lærer i Innlandet.
Skjæveland, Toralf	1903 – 1978	Misjonshøgskolen	1935 – 1965	Distriktsbestyrer Innlandet. Bibelskolen Alakamisy. Prestetjeneste 1967.
Slungård, Asbjørg	1927 – nn	Lærerutdannelse, Misjonsskolen for kvinner	1953-1958 1969-74	Den norske skole, Antsirabe.
Snekkenes, Arthur Oliver	1900 – 1987	Misjonshøgskolen	1925 – 1963	Distriktsbestyrer Innlandet, kasserer 1939-47. Fra 1949 tilsynsmann Innlandet, senere Nordkretsen, fellesformann. President for FLM 1953-55 og 1957-61. Hjemmearbeid fra 1963.
Spildra, Frida	1905 – 1980	Sykepleier, Misjonsskolen for kvinner	1939 – 1948	Kvinnearbeid i Soavina.

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Stafseth, Kristine Marie Elise	1880 – 1968	Lærerutdannelse	1903 – 1947	Lærer ved J. Borchgrevinks kostskole 1903-05. Bestyrer Farafangana og Ivohibe stasjon 1918-20, Vohipeno 1924-28. Lærer ektefelleklassen på Presteskolen 1928-33, pikeskolen Antsirabe 1935-39 og Presteskolen 1939-47.
Standal, Aslaug	1909 – nn	Middelskole, Misjonsskolen for kvinner	1939 – 1948	Lærer Innlandet.
Stapnes, Jenny	1920 – 2003	Sykepleier, Misjonsskolen for kvinner	1947 – nn	Skole-, syke- og kvinnearbeid Øst-Madagaskar. Senere på Mangarano.
Storaker, Alma Kristine	1925 – nn	Lærer- og døvelærerutdannelse	1955 – nn	Døveskolen og Den norske skolen Antsirabe. Skole- og kvinnearbeid Vest-Madagaskar.
Strande, Aksel	1901 – 1980	Misjonshøgskolen	1929 – 1952	Distriktsbestyrer Innlandet. Lærer Presteskolen 1946-52. Prestetjeneste 1961.
Strandenæs, Mikael	1917 – 1989	Handelsskole	1946 – 1958	Forretningsfører/kasserer Antananarivo. NMS' filmsentral fra 1959.
Svendsen, Bodil	1918 – 1972	Sykepleier	1948 – 1969	Sykearbeid, leder for medisinsalget Øst-Madagaskar.
Sørensen, Ragnhild Antoinette	1886 – 1968	Sykepleier	1915 – 1945	Hospitalet på Antsirabe.
Sørhus, Sigurd	1923 – nn	Misjonshøgskolen	1953 – 1964	Distriktsbestyrer Innlandet. Tilsynsmann Sørkretsen 1962-64. Prestetjeneste 1965

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Søyland, Elfrid	1920 – nn	Lærerutdanning, Misjonsskolen for kvinner	1951 – 1970	Skole- og kvinnearbeid Øst-Madagaskar, Den norske skole, Antsirabe 1952-53. Hjemmearbeid fra 1970.
Sørvaag, Bertha	1909 – 1996	Diakonisse	1936 – 1963	Spedalskhjemmet i Mangarano. Internatarbeid Antsirabe. Hjemmearbeid 1963-1969.
Thoresen, Elly Hildur	1927 – nn	Lærer- og døvelærerutdanning, Misjonsskolen for kvinner	1958 – nn	Lærer ved Døveskolen Antsirabe og Vohipeno.
Tollefsen, Gustav Ernst	1917 – nn	Misjonshøgskolen, Menighetsfakultetet	1945 – 1959	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar. Lærer Presteskolen 1956-59. Prestetjeneste 1960.
Trageton, Gudrun	1928 – nn	Lærerutdanning, organist	1959 – nn	Den norske skole, Antsirabe.
Tveit, Kamilla Sofie	1895 – 1981	Lærerutdanning, Misjonsskolen for kvinner	1923 – 1956	Lærer Vest-Madagaskar 1923-1934, deretter Antsirabe og Fianarantsoa. Hjemmearbeid fra 1956.
Tørring, Ivar Arthur	1917 – nn	Misjonshøgskolen	1946 – 1949	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar. Bibelskolen Vangaindrano. Distriktssekretær Namdalen 1952-59, kretssekretær Trøndelag 1959-63. Prestetjeneste 1963
Tørring, Solveig	1924 – nn	Artium, Misjonsskolen for kvinner	1948 - 1975	Lærer og internatbestyrer Innlandet. Hjemmearbeid fra 1975.
Undheim, Per Skår	1908 – 1970	Misjonshøgskolen, Menighetsfakultetet	1937 – 1952	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar, senere Innlandet.

Misjonær	Født – død	Utdannelse	Madagaskar	Kommentar
Vevstad, Kjersti	1922 – 1984	Lærerutdanning	1948 – 1983	Lærer Innlandet. Fra 1972 evangelist- og skolearbeid Vest-Madagaskar.
Vialle, Jean Louis	1925 – nn F: Frankrike	Lærerutdanning	1953 – 1963	Lærer og internatbestyrer Antsirabe.
Værnesbranden, Sigrid	1923 – nn	Sykepleier, Misjonsskolen for kvinner	1955 – 1968	Blindeskolen og kvinnearbeid Loharano, sykepleier hospitalet i Antsirabe.
Værvågen, Karl Anker (tidl. Jakobsen)	1910 – 1982	Misjonshøgskolen	1938 – 1948	Distriktsbestyrer Innlandet. Hjemmearbeid fra 1948. Prestetjeneste 1970.
Wold, Inga Lovise	1893 – 1980	Diakonisse	1920 – 1953	Spedalskhjemmet Mangarano, bestyrer 1937-39.
Aamland, Eldrid	1931 – nn	Lærerutdanning, Misjonsskolen for kvinner og kristendom grunnfag	1959 – nn	Lærer og internatbestyrer Innlandet. Søndagsskolesekretær FLM 1969-72.
Aarholt, Karl Edvard	1905 – 1995	Misjonshøgskolen	1937 – 1962	Distriktsbestyrer Øst-Madagaskar og Innlandet. Kretssekretær Stavanger fra 1963. Prestetjeneste 1967.

Kilder: Danbolt 1949, Meling og Kjøllesdal. 1977, VID – Misjons- og diakoniarkivet, Ressurser, NMS misjonærer: <https://www.vid.no/historisk-arkiv/ressurser/>